

Ivan Jurković

RASELJENA PLEMIČKA OBITELJ ZA OSMANSKE UGROZE:
PRIMJER BERISLAVIĆA *DE WERHREKA DE MALA MLAKA*
(Dio drugi – Nasljednici Stjepana Berislavića tijekom 16. st.)

Ivan Jurković
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet
Pula

UDK 929.7(497.5)Berislavići
Izvorni znanstveni rad
Primljeno : 7. 4. 2002.
Prihvaćeno: 19. 6. 2002.

Nakon narativnog prikaza povijesti obitelji Berislavića Vrhričkih plemenitog roda Čubranića od njezina doseljenja u Malu Mlaku 1486. god. pa do kraja 16. st., autor na primjeru te obitelji pruža socio-povijesnu analizu problema raseljenoga hrvatskog srednjega i nižeg plemstva proisteklog zbog ratne ugroze. U ovom se dijelu rada prikazuje razdoblje života Jurja, sina Stjepana Berislavića, te Jurjevih sinova i unuka.

Ključne riječi: Hrvatska, rani novi vijek, Osmansko Carstvo, izbjeglice, plemstvo

Pripadnik je plemenitoga roda Čubranića, Stjepan Berislavić od Vrhrike, bio u razdoblju od 1486. do 1510. vojno-administrativnim upraviteljem lukavečkog dijela (*castellanus in Lukauecz et comes Campi Zagrabienensis*) ili cijeloga vlastelinstva Medvedgrad (*castellanus, capitaneus castris Medve*). To je vlastelinstvo, u posjedu kralja Matije i njegova sina hercega Ivana Korvina, prešlo godine 1510., smrću hercegovine udovice Beatrice Frankapan, u vlasništvo njezina drugog muža, markgrofa Jurja Brandenburškoga. Ta je godina bila i godina smrti Stjepana Berislavića, ali i godina kojom je započela samostalna karijera njegova sina Jurja. Stjepan je do te godine sinu Jurju, ali i ostalim članovima obitelji, osigurao u gospodarsko-imovnom smislu sigurnu egzistenciju na posjedu Male Mlake koji je s vremenom stekao. On je obitelji uspješnom integracijom u društvo turopoljske plemenite zajednice (*nobiles Campi Zagrabienensis*), kojoj se uspio nametnuti kao jedan od njezinih zaštitnika, osigurao također i socijalni mir na prostoru na koji mu je obitelj doselila. Štoviše, uspjelo mu je sačuvati i one vrijednosne sustave staroga vrhričkoga kraja te ih u novoj sredini prenijeti i na svoje potomstvo. Stjepan je, dakle, kao raseljenik bez baštinskih vrhričkih posjeda, nasljedniku ostavio solidnu osnovicu u novodoseljenoj sredini koja je obitelji jamčila mirniju budućnost.¹

¹ Detaljan prikaz životnog puta Stjepana Berislavića vidi u: Ivan Jurković, *Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića de Werhreka de Mala Mlaka* (Dio prvi – Stjepan Berislavić Vrhrički i

OBITELJ ZA JURJA BERISLAVIĆA 1510.-1549.

Početak Jurjeva javnog djelovanja

Stjepanov se sin, Juraj Berislavić, prvi put u dokumentima pojavljuje 1506. god. za njihova zajedničkog posjeta kraljevskoj obitelji.² Nakon toga višemjesečnog boravka u Budimu gdje su bili čelnicima pratnje Beatrice Frankapan, vratili su se u Medvedgrad iz kojega ubrzano organiziraju obranu lukavečkog dijela vlastelinstva, koji je za njihove odsutnosti postao metom učestalih nasilja Baltazara Alapića, Doroteje Stubičke i Tome Petöa. Uslijedio je odlučujući obračun kod Mraclina nakon kojega je Baltazar Alapić podigao optužbu u kojoj je izrijekom naveo kako je uz Beatricu Frankapan i Stjepana Berislavića organizatorom ubojstva njegova familijara Blaža od Baranyavára bio i Juraj Berislavić.³ Juraj je, dakle, u to doba punoljetan i kao takav je bio aktivnim pripadnikom i članom klijentelske družine udovice hercega Ivana Korvina, Beatrice Frankapan. S obzirom na dobru dokumentiranost tog razdoblja života medvedgradskog kapetana Stjepana Berislavića, može se zaključiti kako su upravo godine 1506. i 1507. bile godinama Jurjeve punoljetnosti, što bi, pak, značilo da je godina 1490. ili koja prije, godina njegova rođenja. Mraclinski je razboj bio, očito, ključnim događajem na početku njegove karijere. Uz oca je stjecao potrebna poslovna iskustva, prijateljstva i veze unutar kruga odanih Beatričinih familijara i službenika te je kao takav i naslijedio oca na mjestu medvedgradskog upravitelja sredinom ožujka mjeseca 1510.

Strategije preživljavanja

Juraj je Berislavić, oslonivši se na očevo iskustvo, pokušao rabiti iste mehanizme kojima je namjeravao ojačati stečenu društvenu i gospodarsku poziciju obitelji na turopoljskom prostoru. Kako bi ostvario taj cilj, on je, premda mlad, krenuvši s ugledne pozicije kapetana Medvedgrada, ubrzo adopcijama i ženidbenom strategijom proširio mrežu osobnih, obiteljskih i privatnih veza s utjecajnim obiteljima lokalne vlastele čime je pokušao uvećati gospodarsku moć naslijeđenoga malomlačkog vlastelinstva. No, razdoblje hrvatske povijesti za Jurjeva vodstva obitelji bilo je jedno od turbulentnijih i na lokalnoj turopoljskoj i na općoj razini.

Malomlački), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* [dalje: *Zbornik OPZ HAZU*], vol. 20, Zagreb, 2002., str. 125-164.

² *Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim "Campus Zagrabienensis" dictae. Diplomata: 1467-1526.*, vol. 2 [dalje: MHT 2], ed. Emilius Laszowski, Zagreb, 1905., dok. 156, str. 233.

³ Isto, dok. 164, str. 244-246. Detaljan opis navedenih događaja vidi u: Jurković, *Raseljena plemićka obitelj*, str. 137-141.

Službe

Kako zbog brzog rasapa obitelji nije došlo do sjedinjavanja klijentelskih sustava Beatrice Frankapan i Jurja Brandenburškoga, a budući da je markgrof ostao jedinim gospodarom svih imanja koja mu je Beatrica donijela u brak, on prilikom diobe službi na naslijeđenim imanjima daje prednost svojem krugu familijara i vitezova od povjerenja.⁴ Markgrofovo, pak, pristajanje da se mjesto upravitelja medvedgradskog vlastelinstva dodijeli Jurju Berislaviću, bilo je, s jedne strane, svojevrсно priznanje sposobne uprave Stjepana Berislavića pa se markgrof osjećao obvezan i prema sinu Jurju, dok je s druge strane poštivao i želje tada još žive supruge Beatrice.⁵ Ipak, prilikom sklapanja ugovora s Jurjem jasno je kako je markgrof već imenovao i postavio svojega čovjeka, Petra Pana, kapetanom Medvedgrada pa Juraj, potpisujući ugovor u Varaždinu, preuzima na upravu polovinu (*pro media parte*) imanja.⁶ Nakon isteka tog mandata, Juraj je, ispostavit će se, trajno izgubio ne samo tu službu već i sve one na nižim upravnim razinama vlastelinstva. To se dogodilo iako su upravo za trajanja njegova i Panova mandata, zadržavanjem sustava pomirbe različitih shvaćanja o obvezama pripadnika turopoljske plemenite općine prema medvedgradskom vlastelinstvu i lukavečkoj utvrdi, još od vremena uprave Stjepana Berislavića, tradicionalno sačuvani skladni odnosi između gospodara, Jurja Brandenburškog, i turopoljskih "plemića njegova kastruma" (*nobiles castrenses*).⁷ No, vrativši se krajem proljeća 1514. s boravka i službe na granici u Klisu, Juraj je u Turopolju zatekao uznapredovali spor između markgrofa Jurja i turopoljskih plemića, kojemu je uz Gašpara Kiševića od Lomnice (*Kysewych de Lomnycza*) stao na čelo i Jurjev rođak Ivan Božičković Magdalenić od Mlake.⁸ Naime, markgrofov je kapetan Petar Pan obnovio potraživanja koja su plemenite članove općine Turopolja obvezivala na službe i

⁴ Uz Petra Pana od Kunigsfelda (*Pan de Kynykfwelde*) kao medvedgradski kapetani pojavljuju se markgrofovi familijari Konrad Pincinger (*Pinczynger*), Franjo Petak (*Pethak*), Sigismund Frodnohar (*Frodnohar de Bednya*) i Benedikt Stoos (*Sthooz*); usp. Ivan Kukuljević Sakcinski, *Dogadjaji Medvedgrada, Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* [dalje: *APJ*] sv. 3, Zagreb, 1854., str. 51; Emilij Laszowski, *Povijest plem. općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. 2, Zagreb 1910., str. 34; Nada Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Ljubljana - Zagreb 1987., str. 184-187.

⁵ Usp. N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 184.

⁶ Kukuljević, *Dogadjaji*, dok. 30, str. 108; MHT 2, dok. 185, str. 283-284. Usp. također: Kukuljević, *Dogadjaji*, str. 51; Laszowski, *Povijest Turopolja* 1, str. 290; N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 184.

⁷ Još od Korvinova gospodstva plemeniti su članovi općine Turopolja nazivani u dokumentima na takav način, a i svi kasniji dokumenti posredno potvrđuju njihov status koji je proizašao iz gradokmetškoga (*iobagiones castri*) te stoga i ne čudi pojmovnik rabljen u ispravama kojim se htjelo što preciznije opisati njihovo podrijetlo i društveni položaj: *iobagiones nobiles scilicet castrenses, nobiles Campi Zagrabienensis, nobiles castrenses Campi Zagrabienensis, nobiles castrenses in pertinentiis castelli Lwkaawecz, nobiles castrenses seu praediales, nobiles castri, nobiles iobagiones castri Zagrabienensis, nobiles praediales, nobiles praediales castrenses* itd. Slično stajalište je u prikazu stvarnih prilika Turopolja s kraja 15. pa do sredine 16. st. zauzela i Nada Klaić podvrgavši oštroj kritici romantičarske prikaze Ivana Kukuljevića i Emilija Laszowskoga o povijesti turopoljskog plemstva; usp. Kukuljević, *Dogadjaji*, razbacano; Laszowski, *Povijest Turopolja* 1, str. 237-256; N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 180-231.

⁸ MHT 2, dok. 211, str. 330-331.

određena novčana podavanja gospodaru Medvedgrada.⁹ S obzirom na ustaljenu dugogodišnju praksu, ta su potraživanja turopoljski plemići protumačili kao nepoštivanje njihovih starih sloboda i plemićkih povlastica, a Petra Pana i njegove kaštelane u tužbi su kralju Vladislavu prikazali kao markgrofove činovnike koji ih oporezuju poput "ljudi neplemenita i kmetskog staleža" premda oni od davnina jesu "pravi plemići".¹⁰ Zahvaljujući podršci hrvatskog bana i vesprimskog biskupa Petra Berislavića, te banovca Baltazara Alapića, spor je s markgrofom i njegovim kapetanima konačno došao pred kralja Ludovika II. u lipnju 1520.¹¹ Na kraljevskom sudu, međutim, nepristrani svjedoci, većinom vlastelini Turopolja i okolice, potvrđuju kako tužitelji u najmanje posljednjih dvadeset godina služe utvrđi Medvedgrada, odnosno, kako su dužni na određena novčana i naturalna podavanja. Među tim je svjedocima i podsudac Zagrebačke županije Matija od Male Mlake, nekoć familijar Stjepana Berislavića, koji je to isto iskazom potvrdio,¹² a zanimljivo je da osim Ivana Pastora, zvanog Zvan (*Pastor Sowan dictus*), nitko od bivših medvedgradskih kapetana hercega Ivana Korvina i Beatrice Frankapan nije sudjelovao kao svjedok u tim procesima pa tako niti Juraj Berislavić.¹³ Kraljevski je sud, dakle, nakon temeljite istrage zaključio kako su se tek u posljednje vrijeme *nobiles castrenses seu prediales* Turopolja bespravno pobunili protiv medvedgradskoga gospodara, i to u doba kada se podigao "seljački i kmetski svijet da sruši i uništi cjelokupno plemstvo".¹⁴ Stoga je sud i odredio da su ti plemići ubuduće dužni obavljati propisane službe, biti poslušni svojem gospodaru, plaćati mu dužna podavanja, a njihovi mu kmetovi podmirivati svinjsku desetinu.¹⁵ No, samo je dva mjeseca poslije kralj naložio svojem notaru Baltazaru Tompi (*Thompa de Horchowwa*) da ispita stvarni status turopoljskih plemića u onih ljudi "koji se nisu zavadili s markgrofom Jurjem" te da od njih zaprimi iskaze pred Kaptolom zagre-

⁹ O dužnim je podavanjima pripadnika turopoljske plemenite općine već pisano u prethodnim poglavljima; Jurković, *Raseljena plemićka obitelj*, str. 136.

¹⁰ Usp. MHT 2, dok. 212, str. 332-333; isto, dok. 213, str. 333-334; isto, dok. 214, str. 335-336; isto, dok. 215, str. 336-337; isto, dok. 216, str. 337-338.

¹¹ Isto, dok. 267, str. 428-449. Iz navedenih je dokumenata razvidno kako u pozadini tog spora, koji je zadobivao elemente sve otvorenije rebelije, stoji zapravo Baltazar Alapić, tada banovac i župan Zagrebačke županije!

¹² ... *nobilis Mathias de Kys Mlaka, viceiudex nobilium comitatus Zagrabiensis, fassus extitisset, fuisse se olim familiarem Stephani Berezlawych, capitanei castris Medwe, et scire a viginti annis fere ipsos nobiles seivuisse et pertinuisse ad idem castrum Medwe, et quemlibet ipsorum predialium, ad quodlibet beati Georgii martiris et beate Katherine virginis festum, singulos octuaginta denarios wiennenses, insimul computando octo florenos auri facientes, solvise...*; MHT 2, dok. 267, str. 442.

¹³ Sličan ili identičan iskaz gore navedenom dali su Juraj od Ščitarjeva, Martin Krajačić od Mlake, Petar literat od Zeline, Toma Mikčić od Pogančeca, Petar Imprčić od Jamnice te više uglednih zagrebačkih građana; v. isto, str. 442-444.

¹⁴ ... *dum videlicet rustici et rurales homines ad delendam et exterminandam universam nobilitatem ... tumultualiter insurrexissent...* (isto, str. 429). Vrlo je vjerojatno kako su kralj Ludovik i njegovi pravници povezujući pobunu turopoljske plemenite zajednice sa seljačkom bunom Jurja Dózse (1514.) namjerno željeli diskreditirati turopoljske tužitelje.

¹⁵ Isto, str. 448.

bačke Crkve. Do svjedočenja tih ljudi nikada nije došlo, jer su se navodno bojali markgrofovih službenika koji su im prijetili vješanjem budu li svjedočili protiv svojega gospodara,¹⁶ ali je zato pred istim kaptolom u listopadu mjesecu posvjedočilo čak 428 plemića Turopolja i okolice kako članovi turopoljske plemenite općine nikada nisu dragovoljno, već jedino pod prisilom, podmirivali novčana i naturalna podavanja te služili medvedgradskim gospodarima.¹⁷ Kakva je uloga Jurja Berislavića bila tijekom tog procesa koji je svršio pred kraljevskim sudom?

Jurja Berislavića nije bilo među 428 plemenitih svjedoka Turopolja. Jurja Berislavića nema niti među onim plemićima koji su bivali za trajanja pobune napadani od strane markgrofovih medvedgradskih upravitelja. Štoviše, on je za tih vremena vodio privatne sporove i trpio napadaje Franje Stubičkoga,¹⁸ Baltazara Alapića¹⁹ i Petra Imprića (*Impryth de Lamnycza*),²⁰ a sukoba se markgrofa i turopoljskoga plemstva klonio do te mjere da je izbjegavao davati i uobičajene iskaze o odnosima i obvezama zavađenih strana premda je, s obzirom na njegove i očeve službe, bio jedan od kompetentnijih svjedoka.²¹ Juraj Berislavić nije jedini vlastelin Turopolja koji kao adoptirani brat članova plemenite turopoljske zajednice ne sudjeluje u pobuni, pače, sva se takva "braća" klone sukoba. Stoga su pobunjeni turopoljski plemići u svojoj borbi za "stare pravice" pronašli podršku i zaštitu u bivših Korvinovih familijara, tada utjecajnoga i moćnog banovca i župana Zagrebačke županije Baltazara Alapića,²² i uz njega Gašpara Kiševića, koji je dugo vremena figurirao kao njihov zagovaratelj interesa i neslužbeni glasnogovornik.²³ Juraj se, s jedne strane, iščekujući krajnji ishod sukoba jednostavno držao po strani pokušavajući istodobno zaštititi interese vlastite obitelji i obitelji najbliže rodbine koje su bile podrijetlom iz sloja plemenitih Turopoljaca;²⁴ s druge je strane nastojao procijeniti povoljan trenutak

¹⁶ Isto, dok. 268, str. 449-450.

¹⁷ Isto, dok. 270, str. 452-479.

¹⁸ *Monumenta historica nob. communitatis Turopolje olim "Campus Zagrabienensis" dictae. Diplomata: 1527-1560.*, vol. 3 [dalje: MHT 3], ed. Emilius Laszowski, Zagreb, 1906., dok. 19, str. 560-566; isto, dok. 20, str. 567-568; isto, dok. 21, str. 568-569.

¹⁹ MHT 2, dok. 251, str. 388; isto, dok. 288, str. 507-508.

²⁰ Isto, dok. 265, str. 424-425; isto, dok. 289, str. 508-511; isto, dok. 290, str. 511-512.

²¹ On je izbjegavao, primjerice, svjedočiti u tom sporu i za doba gospodovanja knezova Zrinskih pa ga tadašnji kralj Ferdinand na zamolbu samih Turopoljaca pokušava početkom 1549. god. prisiliti na svjedočenje pod prijetnjom kazne od sedamnaest maraka; usp. MHT 3, dok. 104, str. 139-142.

²² Zanimljivo je kako se upravo čovjek koji je godinama maltretirao Turopoljce uspio konačno nametnuti tim istim ljudima kao njihov predstavnik i zaštitnik u sporu s markgrofom Jurjem Brandenburškim.

²³ Kiševići su bili osobito ogorčeni gubitkom posjeda Ježdovec i Jurkovići godine 1505. koje im je Beatrica Frankapan oduzela zbog nevjere i darovala ih Benkovićima od Plavna; usp. Hrvatski državni arhiv [dalje: HDA], *Documenta medievalia varia* [dalje: DMV], nr. 653; MHT 3, dok. 115, str. 157.

²⁴ Primjerice, njegov je rođak Ivan Božičković Magdalenić u začetku pobune bio jednim od vođa, ali ubrzo po dolasku Jurja Berislavića iz Klisa, Ivana nestaje iz dokumenata koji imaju veze s pobunom, pače, pet godina nakon njezina izbijanja Ivan svjedoči u prilog markgrofa Jurja; usp. MHT 2, dok. 211, str. 330; isto, dok. 257, str. 395-396.

uključivanja u događanja koja su se brzo smjenjivala zakupima, prodajama i darivanjima medvedgradskoga vlastelinstva.

Tek je godine 1527. Juraj Berislavić procijenio kako je nastupio povoljan trenutak za aktivniji istup u lokalnoj javnosti. Prihvatio je, naime, službu kaštelana grada Grebena čiji je vlasnik bio moćni slavonski velikaš i tadašnji ban Franjo Batthyány (*de Batthyán*).²⁵ Batthyányju je u ožujku mjesecu iste godine kraljica Marija založila lukavečki dio medvedgradskog vlastelinstva s kaštelom,²⁶ a Medvedgrad i Rakovec je prodala Batthyányjevu sudrugu u banstvu Ivanu Karloviću Krbavskom.²⁷ Cijeneći kako je Franjo Batthyány pouzdaniji, utjecajniji i moćniji partner, Juraj je Berislavić ušao u njegovu službu očekujući, možda, u dogledno vrijeme vodeće mjesto na vlastelinstvu kaštela Lukavec. Ipak, Berislavićeva je procjena o stupnju spremnosti banova sudrugova da brane stečene pozicije na podijeljenomu medvedgradskom vlastelinstvu bila pogrešna, jer je Ivan Karlović bio već u to doba očajnik koji je nakon gubitka svih nasljednih županija i gradova u Hrvatskoj, bez imalo sustezanja nastojao osigurati egzistenciju na novostečenom posjedu s čak tri "grada".²⁸ Prognani je Ivan Karlović, krbavski knez i posljednji izdanak moćne velikaške obitelji Kurjakovića od plemenitog roda Gusića, očigledno bio agilniji natjecatelj u eri potraga za novim posjedima od Franje Batthyányja, velikaša s gotovo netaknutom baštinom u Slavoniji i Ugarskoj, što su pokazala i kasnija svjedočanstva samih Turopoljaca. On je, naime, 1528. god. uz pomoć banderijalne vojske kninskoga biskupa i topuskog opata Andrije Tuškanića silom zauzeo Batthyányjev Lukavec!²⁹ Taj je događaj iz temelja promijenio odnose snaga sredine u kojoj su živjeli Berislavići Malomlački. Nije stoga čudno brzo Jurjevo odustajanje od daljnje suradnje s Franjom Batthyányjem i njegovo povlačenje u Malu Mlaku iz koje je potom pokušavao posrednim putem uspostaviti dobre odnose s "neočekivanim" vlasnikom Lukavca. Posredni je put do Ivana Karlovića vodio preko obitelji u koju se udala Karlovićeva sestra Jelena – Šubića Zrinskih. Budući da su Karloviću bili jedinim nasljednicima šurjak Nikola sa sinovima,³⁰ ne iznenađuje pojava Berislavićeva rođaka i adoptiranoga brata Ivana Božičkovića Magdalenića te šurjaka Ivana Vi-

²⁵ HDA Neo-registrata acta [dalje: NRA], fasc. 136, nr. 38. Riječ je o Grebenu u Hrvatskom zagorju, a ne o jednom od dva istoimena grada u Jajačkoj banovini koji su pali u osmanske ruke krajem te iste, 1527. godine; usp. Ljudevit Thallóczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca, 1450.-1527.*, prev. Milan Šufflay, Zagreb, 1916., str. 222; Ive Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Zagreb, 1998., str. 72-73.

²⁶ MHT 3, dok. 1, str. 1.

²⁷ Kukuljević, *Događjaji*, str. 52-53; isto, dok. 31, str. 109-110.

²⁸ Neposredno prije dolaska Karlovića u posjed Medvedgrada, on gubi županije Krbavu, Liku, Hotuču, Odorje, Nebljuh i Srb te dvadeset i dva grada koja je imao u vlasništvu na prostorima tih županija. O prognaničkoj sudbini kneza Ivana Karlovića Krbavskog vidi u: Petar Grgec, *Hrvatski Job šesnaestog vijeka, ban Ivan Karlović*, Zagreb, 1932., razbacano; Ante Gulin, *Ivan Karlović Krbavski (hrvatski ban)*, Istra, god. 17, br. 4, Pula, 1979., str. 47-61; N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 203-208; Ivan Jurković, *The Fate of Refugees in Medieval Croatia during the Ottoman Invasion*, neobjavljena magistarska radnja na Central European University, Budapest, 1995., str. 29-35.

²⁹ MHT 3, dok. 107, str. 141-142. Usp. također i: N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 222.

³⁰ Naime, Karlović je još 1509. god. sklopio ugovor s Nikolom Šubićem Zrinskim, mužem sestre Jelene, o međusobnom nasljeđivanju u slučaju izumrca jedne od njihovih obitelji (usp. Kukuljević, *Događjaji*,

došića (*Wydosyich*) u krugu familijara i službenika knezova Zrinskih,³¹ koji su se, pak, brzo pobrinuli da i Jurja povremeno uključe u, često vrlo unosne, "vojne" pohode svojih gospodara.³² Takvih je akcija u to doba bilo u izobilju, jer su se Zrinski s jedne strane grčevito borili za opstanak na samoj granici prema osmanskoj Bosni³³ dok su, s druge strane, u civilnom ratu nastojali kao podanici kralja Ferdinanda Habsburškoga zadobiti po Slavoniji posjede pristaša Ivana Zapolje.³⁴ Jedan je od takvih pohoda bio i već spomenuti napad familijara knezova Zrinskih na imanja Erdöyja u kojemu je uz braću Božičkoviće Magdaleniće i Vidošića sudjelovao krajem 1530. god. i Juraj Berislavić.³⁵ Nije poznato je li Juraj nastavio s takvim oblikom "suradnje" sa Zrinskim premda bi se moglo zaključiti kako jest, jer je godine 1538. Jurjev stariji sin Stjepan imenovan kaštelanom Lukavca, što se može shvatiti kao nagrada Zrinskih Berislavićima za njihove "vjerne službe".³⁶ No, već se iduće godine u Turopolju adopcijom udomaćuje Matej literat Slatinski (*literatus Zalathnoky*),³⁷ čovjek koji uskoro postaje odvjetnikom i zastupnikom interesa plemenite zajednice Turopolja.

dok. 32, str. 111-113; Grgec, *Hrvatski Job*, str. 38-39), a 1530. je ugovor obnovljen pred Zagrebačkim kaptolom (usp. Kukuljević, *Dogadjaji*, str. 54). Kako Karlović nije imao djece, njegovom su smrću novostečeni posjedi prešli u vlasništvo Zrinskih; v. *Acta comitialia regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae (1526-1536.)*, vol. 1, ed. Ferdo Šišić, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium* [dalje: MSHSM], sv. 33, Zagreb, 1912., dok. 250, str. 337-339; MHT 3, dok. 28, str. 30. Usp. također: Kukuljević, *Zrin grad i njegovi gospodari*, Zagreb, 1883., str. 59-60; N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 208-211.

- ³¹ Štoviše, Magdalenići upravo preko vjerne službe kneginji Jeleni Karlović, majci Ivana i Nikole Zrinskih, uspijevaju zadobiti 1535. god. potvrde svojih stečevina, ali i novih akvizicija u Turopolju (Arhiv Prvostolnog kaptola [dalje: APKZ] *Acta loci credibilis* [dalje: ALC], *Protocollum* 28, str. 27), a god. 1547. i kraljevu potvrđnicu novozadobivenih imanja (Magyar Országos Levéltár [dalje: MOL] *Libri regii* [dalje: LR], lib. 2, fol. 186-187; Kraljevske darovnice, koje se odnose na Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga "Libri regii", ed. Ivan Bojničić [dalje: LR Bojničić], *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arhiva* [dalje: VZA], god. 7, sv. 4, Zagreb, 1905., dok. 109, str. 273). Vidošići su, pak, bili nagrađeni za svoje službe tek 1541. god. kada im Zrinski potvrđuju u ime duga od 2.000 florena tri sela na vlastelinstvu grada Krupe, a iste godine potvrđnicu tih imanja dobivaju i od kralja (MOL LR 1, fol. 398; LR Bojničić, dok. 91, str. 260-261).
- ³² Primjerice, Ivanov je sin, Juraj Vidošić, sudjelovao 1538. god. kao jedan od zapovjednika banderijalne vojske Ivana Šubića Zrinskog u pohodu na gradečko vlastelinstvo zagrebačkoga biskupa Šimuna Erdödyja. Tom su prilikom poharali sedam sela tog vlastelinstva, te su zaplijenili 190 volova, 145 krava, junadi i teladi, 187 konja, 127 koza, 402 ovce, 243 svinje itd.; v. Kukuljević, *Zrin*, str. 64-65.
- ³³ Okvirni opisi borbe i snalaženja Zrinskih na granici prema osmanskoj Bosni vidi u: Kukuljević, *Zrin*, str. 45-83.
- ³⁴ Na meti Zrinskih su osobito bile obitelji Zapoljinih pristalica u Slavoniji, Bradač (*Bradach*); usp. HDA NRA, fasc. 483, nr. 78; LR Bojničić, dok. 90, str. 260. Vidi također i za Erdödyje (*Erdedy*); Kukuljević, *Zrin*, str. 64-65.
- ³⁵ *Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (1526-1530.)*, vol. 1 [dalje: MHabs 1], ed. Emilij Laszowski, MSHSM 35, Zagreb, 1914., dok. 474, str. 443.
- ³⁶ HDA NRA, fasc. 137, nr. 7. Usp. također i: MOL *Diplomatikai Levéltár* [dalje: DL], 32.956.
- ³⁷ Zanimljivo je kako tadašnji banovi Toma Nádasdy i Petar Keglević prilikom Matejeva uvoda u posjede pomajke Helene Godelević preporučuju kao moguće banske ljude (*homo noster banalis*) uz Kiševiče, Impriće, Poglediće, Ščitarjevske, Modiće, Dijankoviće, Koskoviće i Jurja Berislavića te njegova bivšega službenika literata Marka od Male Mlake (MHT 3, dok. 49, str. 73).

Nastavak se otpora turopoljske plemenite općine gospodarima Medvedgrada nanovo budi 1541. god. nakon kraljeve nove donacijske listine braći Ivanu i Nikoli Zrinskima, kojom im je potvrdio vlasnička prava nad medvedgradskim vlastelinstvom pa tako i nad utvrdom Lukavec.³⁸ U to je doba kapetanom Turopolja (*capitaneus Campi Zagrabienensis*) bio Ambroz Gregorijanec (*de Gregoryancz*),³⁹ koji je ne samo primljen među turopoljsku "braću" nego je izabran i za njihova "starješinu" (*pro ipsorum superiori ztharesyna vocato*) nakon što je od općine otkupio za 75 zlatnih florena sedam kmetskih selišta u Buševcu, koje je upravo Juraj Berislavić pritisnut financijskim potrebama prodao istoj općini za 70 florena.⁴⁰ Uz pomoć Gregorijanca i Mateja Slatinskoga plemići turopoljske općine krenuli su u odlučujuću borbu s medvedgradskim gospodarom. Ta je borba privedena kraju tek 1553. kad su popustljivim stavom bana Nikole Zrinskoga, njegovim odreknućem od prava nad kaštelom Lukavec, konačno uspjeli ostvariti status "pravih plemića".⁴¹ Te su se borbe, pak, opetovano klonili – Berislavići. Njihova je ustrajnost izbjegavanja sukoba, bilo sa Zrinskima bilo s "braćom" Turopolja, išla tako daleko da je Juraj doživio i kraljev poziv na ročište pred sud Zagrebačke županije pod prijetnjom kazne od sedamnaest maraka;⁴² stoga i nije iznenađujuće njihovo odustajanje od upraviteljskih službi u Lukavcu. To je mjesto, naime, bilo vrlo opasno za one službenike klijentetskoga sustava Zrinskih, koji su morali slušati naredbe zrinskog kapetana Ambroza Gregorijanca, s obzirom na Gregorijančevu dvoličnu ulogu u sukobu, a osobito za službenike koji se nisu htjeli ili mogli odlučiti za odabir sukobljenih strana već su nastojali zadržati što neutralniji stav. Stanje trajnih napetosti i obračuna na prostorima Turopolja je za Berislaviće, eto, rezultiralo još jednim gubitkom teško stečene, unosne, ali i kratkotrajne službe u Lukavcu. Tim je gubitkom uz prestanak dotoka financijskih sredstava obitelji, nestala i mogućnost da se preko klijentetskoga sustava zadobije prilika apelacije na nove akvizicije. Bez isplativih službi i odgovarajućih položaja na razini, barem lokalnih, vlasti, dolazilo je neminovno do imovne stagnacije i krize obitelji. Berislavići za Jurjeva života gubitkom unosnih službi gube

³⁸ ... novam donationem super castro Medwe, castellisq̄ue Lokawecz et Rokonok comitibus Ioanni et Nicolao de Zrymio...; usp. MHT 3, dok. 61, str. 81-83.

³⁹ Isto, dok. 64, str. 84.

⁴⁰ Isto, dok. 52, str. 77-78; isto, dok. 84, str. 102-103.

⁴¹ Ispravan i minuciozan opis završnog razdoblja rebelije turopoljskih plemića vidi u: N. Klaić, *Medvedgrad*, str. 216-231.

⁴² Na taj se poziv Berislavić nije odazvao najvjerojatnije pod izlikom bolesti. On je odista i umro te iste 1549. godine. Uz njega, pod prijetnjom kazne pozvani su još Filip Horvat od Klokoča (*Horwath de Klokoč*), Mihael Kišević od Gornje Lomnice, Juraj Božičković Magdalenić, Nikola i Ivan Krajačić od Male Mlake (*Krayachych de Kys Mlaka*), Šimun Žunić od Hrelića (*Swnych de Hrelych*), Ivan Hrušovački od Hrušovca (*Hrwsowczy de Hruwsowcz*), Gašpar Bartaković od Kukljića (*Barthakowych de Kwklych*), Stjepan, Baltazar i Toma Ščitarjevski od Ščitarjeva, Ivan Črnkovački od Črnkovca (*Chernkoczy de Chernkowcz*), Toma Antonić (*Anthonych*) i Blaž Četvrtković od Marinca (*Chetertachych de Marencz*). Svi su se oni nerado upletali u dugotrajni spor turopoljske općine i vlasnika medvedgradskog vlastelinstva pa čak i spoemuti Mihael Kišević čiji je otac Gašpar sudjelovao u začecima rebelije za gospodovanja markgrofa Jurja Brandenburškoga; v. MHT 3, dok. 104, str. 142.

i status posrednikâ u odnosima gospodara i nižega plemstva na medvedgradskom vlastelinstvu; time su postupno prestajali biti podržavateljima i zastupnicima interesa plemenite općine Turopolja. Takva je obveza Jurju postala pregolemim teretom pa se s vremenom izolirao i konačno u cijelosti distancirao od zajednice preko koje mu je otac velikim dijelom i osigurao egzistenciju u tom kraju.

Bračne, rodbinske, adoptivne i svojtanske veze

Osim naslijeđenog obiteljskoga kruga prve generacije, za Jurjeva je vremena izgrađeno i nekoliko novih adoptivnih i bračnih veza s obiteljima turopoljskih starosjedilaca, ali i s onima koje su u okolicu Turopolja netom pristigle ili su, pak, poput Berislavića doselile generaciju prije. Takva je strategija udomljavanja na turopoljskom prostoru bila vrlo djelotvornom tijekom Stjepanove i Jurjeve generacije nakon čega prestaje vrijediti dobna odnosno generacijska solidarnost među šurjacima ili rođacima u prvom koljenu. Isprave s početka Jurjeva razdoblja svjedoče upravo taj, visoki stupanj uzajamnoga potpomaganja i oslona rodbinske i svojtanske naravi u svim kriznim trenucima povijesti jedne od tih obitelji. No, Jurjevo je razdoblje povijesti obitelji Berislavića ujedno i vrijeme nastanka dokumenata iz kojih se uočava začetak slabljenja tog oblika solidarnosti, pa su se u obitelji prvi put pojavili i sporovi imovinsko-pravne naravi s negativnim posljedicama za njezinu stabilnost. Uz takve vrste dokumenata posrednog karaktera, postoji i manji dio onih koji neposredno donose vijesti o bračnim, rodbinskim, adoptivnim i svojtanskim vezama same obitelji.⁴³

Prva je bračna veza ostvarena s obitelji Pavla Bužanića, hrvatskog plemića koji je poput Jurjeva oca Stjepana zarana ušao u krug familijara hercega Ivana Korvina te je kao takav bio od 1491. god. Stjepanu više puta kolegom na položajima lukavečkoga kaštelana i medvedgradskoga kapetana.⁴⁴ Njihove su obitelji, dakle, imale prijateljske i susjedske veze još od tih turopoljskih vremena, a 1510. kada je Juraj u Varaždinu ugovarao s Beatricom Frankapan upravu nad polovinom medvedgradskog vlastelinstva, Pavao je nazočan kao kaštelan Varaždina.⁴⁵ Nekako je u to doba Juraj oženio Pavlovu kćer Katarinu⁴⁶ te se čini-

⁴³ Zahvaljujući vijestima koje su sakupljene iz dokumenata "posrednoga karaktera" genealogija je obitelji Berislavića u znatnoj mjeri poboljšana. Spojem je tih podataka s onima iz dokumenata neposredne naravi izašlo na vidjelo, u ionako oskudnim vrelima, niz novih smjernica o generacijskim odnosima među članovima obitelji Berislavića Malomlačkih. Jedna je od težih zadaća u rekonstrukciji rodoslovlja Berislavića bila prepoznati i razrješiti mjesta i uloge istoimenih pripadnika obitelji. S tim se problemom već suočio i Emilij Laszowski prilikom sastavljanja genealogije koju je samo djelomično rekonstruirao i stoga ju nije nikada niti objavio; usp. HDA, Osobni fond Emil Laszowski, Obitelji [dalje: OF EL, 4c], kut. 36, "Berislavić", str. 1; HDA, Mape "Plemstvo", Rukopisni materijal – Genealoški radovi Emilija Laszowskog [dalje: 884, A-1], Berislavić de Verhrika i de Kis Mlaka.

⁴⁴ Usp. MHT 2, dok. 56, str. 73; isto, dok. 129, str. 180.

⁴⁵ Dok je služio u Turopolju, Pavao je zadobio posjede u Berislavićima susjednom Kurilovcu, Kušancu i Trnovcu (MHT 2, dok. 83, str. 115-116; MOL DL, 104.184), pa je znao rabiti i pridjevak *de Koriloucz* (MHT 2, dok. 137, str. 188). God. 1505. bio je Beatricinim kaštelanom u Rmnju (*Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus – A Frangepán család oklevéltára*, köt. 2 [dalje: CDF 2], ed. Samu Barabás - Lajos Thallóczy,

lo kako je pred njim uspješna karijera. Služio je na uglednom mjestu kapetana Medvedgrada, stekao je povjerenje gospodarice Beatrice i uživao je potporu njoj bliskih familijara, oca Stjepana i punca Pavla. No, on je u vrlo kratkom roku ostao bez službe i bez njihove potpore, jer su sve troje – oslonci njegova položaja do kraja 1511. god. – poumirali.⁴⁷ Preostao mu je oslon na njegove vršnjake; na rođake Božičkoviće Magdaleniče i na muža adoptivne tete Barbare, Ivana Benkovića.

Već se prvim pogledom na rodoslovlje Berislavića može zapaziti kako za Jurjeva života preteže udio žena u obitelji.⁴⁸ Po očevoj se smrti našao sam s majkom, s očevom sestrom koja je živjela s obitelji na njegovu vlastelinstvu, s usvojenom tetom koja se netom udala i koja je bila, zapravo, samo koju godinu starija od njega, te s četiri tada još neudane sestre. Premda, dakle, nije imao braću, podršku je muškog dijela šire obitelji imao. Uskoro se pokazalo kako je u obrani vlastelinstva mogao s punim povjerenjem računati na pomoć muža adoptivne tete Barbare Mihaljević, Ivana Benkovića, ali i na sinove svoje tete i svoje rođake u prvom koljenu, braću Pavla zvanog Pavlić i Ivana Božičkovića Magdaleniča.⁴⁹ Oni su, naime, u proljeće 1513. kaptolsko i bansko povjerenstvo koje je trebalo istražiti nasilja počinjena na imanjima Franje i Baltazara, sinova pokojnog Ladislava Stubičkog, dočekali naoružani, sa svojim familijarima, slugama i kmetovima te ga s tih spornih posjeda dva dana uzastopce silom tjerali. Ta je skupina rođaka na čelu s Jurjem Berislavićem, međutim, uskoro doživjela znatan gubitak odlaskom ili smrću "adoptivnog tetka" Ivana Benkovića. Njemu se i njegovoj supruzi Barbari nakon tog događaja u izvornoj građi gubi svaki trag.⁵⁰

Drugi primjer dobre suradnje spomenute četvorke, u kojoj je mjesto Ivana Benkovića "popunio" šurjak Ivan Vidošić, jest njihovo zajedničko uključivanje u vojni pohod kne-

Monumenta Hungariae historica – Diplomataria [dalje: *MHH-D*] 38, Budapest, 1913., dok. 255, str. 260), a od 1507. god. kaštelanom u Varaždinu (MOL DL, 37.823).

⁴⁶ Uz Katarinu, Pavao je imao sinove Martina i Stjepana; usp. MHT 2, dok 190, str. 293; isto, dok. 209, str. 327; HDA Conscriptioes dicarum (dalje: CD), lib. 1, fol. 9'.

⁴⁷ Premda je 17. ožujka 1510. u Varaždinu Beatrica bila toliko prisebna i zdrava da je Jurja primila u audijenciju i sklopila s njim ugovor o preuzimanju uprave nad Medvedgradom, Rakovcem i Lukavcem, kralj je Vladislav II. samo pet dana poslije, u 250 km zračne linije udaljenomu Ostrogonu, izdao donacijsku listinu nećaku Jurju Brandenburškom iz koje je posve jasno kako je Brandenburški tada – udovac (usp. MHT 2, dok. 185-186, str. 283-289; Kukuljević, Događaji, dok. 30, str. 108-109). Stjepan Berislavić se kao pokojnik prvi put spominje u kolovozu 1511. (usp. *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae. Libri citationum et sententiarum: 1481-1526.*, vol. 8 [dalje: MHZ 8], ed. Joannes Bapt. Tkalčić, Zagreb, 1902., str. 202). S kraja se iste godine u spisima počinje spominjati i Margareta, Pavlova udovica, kojoj je markgrof potvrdio posjedovanja u Turopolju; usp. HDA DMV, nr. 702; MHT 2, dok 190, str. 293; isto, dok. 209, str. 327.

⁴⁸ Usp. "Rodoslovlje Berislavića Malomlačkih u 16. stoljeću" u Prilozima.

⁴⁹ MHT 2, dok. 208, str. 326-327; APKZ ALC, B, 26; MHT 3, dok. 18, str. 558-559.

⁵⁰ Velika je vjerojatnost kako se Ivan Benković pridružio svojemu "nećaku" Jurju Berislaviću tijekom ljeta 1513. u vojnoj službi na granici. Tih su mjeseci vođene odlučne bitke s osmanskim vojskama bosanskoga paše za Vrhrički i Sinjski distrikt u Kninskoj županiji, pa se Juraj našao u to doba kao član vojne spremne u Klisu (MHT 3, dok. 19, str. 562-563; dok. 21, str. 568-569; MOL DL, 36.073). Moguće je da je u tim okršajima Ivan Benković i smrtno stradao.

za Nikole Šubića Zrinskog početkom studenoga 1530.⁵¹ Tom su prilikom napadnuta Erdödyjeva imanja na području između Kupe i Save, a kako taj pohod nije bio isključivi primjer povezivanja preko dobro plaćene službe, govori i činjenica da su Juraj Berislavić i Ivan Božičković Magdalenić zasigurno u to doba bili već pobratimima. O njihovoj međusobnoj adopciji kao sredstvu još bližega povezivanja, ionako uskoga kruga rodbine i svojte Jurja Berislavića u Turopolju,⁵² doznajemo tek iz njegove oporuke.⁵³ Jedan je od načina zbližavanja tih obitelji bio, očito, i sustav nasljeđivanja osobnih imena pa nije slučaj što im i sinovi nose upravo njihova imena.⁵⁴ To njihovo zbližavanje, koje je trajalo od djetinjstva,⁵⁵ potvrđuje i prvi sukob unutar obitelji koji se dogodio 1538. godine.⁵⁶ Tada je Ivanov sin Juraj prijavio Kaptolu zagrebačke Crkve starijega Jurjeva sina Stjepana za nasilno oduzimanje dviju zaprega sijena i osam volova njegovih kmetova. Incident je vrlo brzo zataškan, očigledno utjecajem njihovih očeva, jer do godine 1556. ne postoji niti traga nespornostima među obiteljima Božičkovića Magdalenića i Berislavića. Vrlo je jaki osjećaj solidarnosti nazočan za života Jurja Berislavića i u odnosima s rođakom Pavličem. Pavliču se nakon 1536. god. u izvorima gubi svaki trag, a za njegova je života već bilo jasno kako neće moći imati nasljednika.⁵⁷ Njegova se udovica, ostavši u Maloj Mlaki, pod starost udomila u obitelji nećaka Matije Božičkovića Magdalenića, Ivanova sina, te je na taj način Pavlovu baštinu prenijela na tu obitelj. Takav postupak nije mogao dodatno otežati odnose među nasljednicima Jurja Berislavića i Ivana Božičkovića Magdalenića jer je Pavlova baština, nakon diobe s bratom Ivanom, samo vraćena Ivanovu sinu koji je na nju imao pravo, mada se ta baština velikim dijelom sastojala od kvarte obitelji Berislavića.⁵⁸ No, i uza sve nastojanje oko mira i skladnih odnosa bliskih obitelji

⁵¹ MHabs 1, dok. 474, str. 443.

⁵² Adopcija je vjerojatno obavljena po uzoru na onu između Jurjeva oca Stjepana i Nikole Mladenčića po kojoj je bilo predviđeno međusobno nasljeđivanje u slučaju izumrća jedne od obitelji.

⁵³ HDA NRA, fasc. 202, nr. 21; Ivan Kukuljević Sakcinski donosi samo obavijest o postojanju oporuke koja je prvotno napisana glagoljicom; Kukuljević je nehotice kreirao novi datum (14. svibnja 1549.) u kojemu je za godinu prijepisa (14. svibnja 1550.) preuzeo onu u kojoj je oporuka odista i sastavljena (1. rujna 1549.), usp. *Acta Croatica – Listine hrvatske*, ed. Ivan Kukuljević Sakcinski [dalje: ACK], Zagreb, 1863., dok. 254, str. 249.

⁵⁴ Sin Ivana Božičkovića Magdalenića zvao se Juraj, a mlađi sin Jurja Berislavića je nosio ime Ivan. Doduše, i Benkoviću je bilo ime Ivan pa ako je "adoptivni tetak" doista i poginuo 1513. god. u okolici Vrhrike, moguće je da se Juraj Berislavić odlučio dati to ime mlađemu sinu, koji se nekako u to doba mogao i roditi; usp. "Rodoslovlje Berislavića Malomlačkih u 16. stoljeću" u Prilozima.

⁵⁵ Ivan Božičković Magdalenić je još 1504. god. bio žrtvom napada Baltazara Alapića na Berislavićeva imanja; v. MHT 2, dok. 175, str. 265-266.

⁵⁶ MHT 3, dok. 33, str. 37-38.

⁵⁷ Njegovo se ime posljednji put spominje 1553. god. uz ime njegove udovice Helene na poreznoj listi dikatora Ambroza literata Gregorijanca; usp. APKZ Acta capituli antiqua [dalje: ACA], t. 69, nr. 1.

⁵⁸ Tu je kvartu preko Pavlove udovice naslijedio Matija Božičković Magdalenić: *Kys Mlaka Mathiae Magdalenich jam relictae Elene Pauli* (APKZ ACA, t. 69, nr. 1). Prema običajnom i kodificiranom pravu miraz se Pavlove majke Ane, odnosno sestre Stjepana Berislavića, morao u slučaju izumrća obitelji vratiti obitelji iz koje je donesen, ali kako je obitelj imala legitimne nasljednike u Ivanovoj djeci, Pavlov se udio u kvartu vratio

Berislavića i Božičkovića Magdalenića, sukob se oko Berislavićeve baštine svom žestinom pokazao nakon Pavličeve, Jurjeve i Ivanove smrti.⁵⁹

Kolikogod je, dakle, Jurju Berislaviću uspijevalo njegovati bliske veze s rođacima Ivanom i Pavlom Božičkovićem Magdalenićem, vezujući ih uz svoje vlastelinstvo i prihvaćajući ih kao braću koju je preko svoje obitelji uzdigao u red "pravih plemića" (*nobiles veri*), toliko su te veze, kao i pitanje nasljedstva i diobe malomlačkog vlastelinstva te novi socijalni položaj turopoljskih Božičkovića Magdalenića u idućim generacijama, postale ishodištem sukoba upravo sa samim Berislavićima. Još za Jurjeva života uočava se začetak slabljenja i nestajanja onog oblika solidarnosti koji je tim obiteljima bio nužan u borbi za očuvanje vlastelinstva Male Mlake tijekom drugoga i trećeg desetljeća 16. stoljeća.⁶⁰ Određenu ulogu u procesu slabljenja veza između tih dviju obitelji zasigurno je imala i činjenica da Jurjeva i Ivanova djeca u zrelijoj životnoj dobi nisu mogla staviti u prvi plan svoje međusobne odnose *vis-a-vis* onih koje su imali sa svojim drugim srođnicima u prvom koljenu jer, napokon, oni su bili za razliku od svojih očeva tek rođacima u drugom koljenu srodstva.

Premda je razina tolerancije i solidarnosti bila nešto nižom od one koju je ostvario sa sinovima očeve sestre, slični su se odnosi Jurja Berislavića razvijali i s obiteljima sestara. Primjerice, brak je njegove sestre Ane s pripadnikom turopoljske vlasteoske obitelji Vidošića zasigurno imao važnu ulogu u procesu udomljavanja obitelji Berislavića na tom prostoru. No, bliska je suradnja tih dviju obitelji trajala, kao i u slučaju Božičkovića Magdalenića, do smrti Jurjeva šurjaka Ivana Vidošića.⁶¹ Čim je, pak, Ivanov sin Marko zašao u zrelije godine, započinju i trzavice oko pitanja kvarte Berislavića koju je u ime miraza u obitelj Vidošića donijela Ana. Naime, 1543. god. uložio je pred Zagrebačkim kaptolom Juraj Berislavić u svoje te u ime svojih sinova protest zbog "okupacije" i pokušaja "otuđivanja" dobara u Mlaki, Odri, Buzinu, Čehima i Lužju od strane sestre Ane i njezina sina Marka.⁶² No, poremećeni su se odnosi naglo smirili dvije godine poslije, nakon nenadane smrti Anine kćeri Katarine i sina joj jedinca Marka, jer je Ana, ostavši bez potomstva, odlučila osigurati zaštitu i mirnu starost usvojenjem istoimene nećakinje, Jurjeve kćeri, udane za Grgura literata Mindszentija (*litteratus Myndzenty*).⁶³ Premda se tim posvojenjem riješilo i pitanje miraza Jurjeve kćeri Ane Mindszenti, Juraj i sinovi mu ima-

Ivanovim nasljednicima; usp. Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, Zagreb, 1908.-1922., str. 267.

⁵⁹ MHT 3, dok. 276, str. 434-435; isto, dok. 277, str. 436-437; HDA NRA, facs. 138, nr. 23; MHT 3, dok. 278, str. 437-439.

⁶⁰ Božičkovići Magdalenići su, primjerice, uz oslon na bračne i adoptivne veze s Berislavićima uspjeli preko službi u Jelene Krbavske i njezinih sinova Ivana i Nikole Šubića Zrinskih zadobiti i kraljevske potvrde svojih stečevina; v. APKZ ALC, Protocollum 28, str. 27; MOL LR 2, fol. 186-187; LR Bojničić, dok. 109, str. 273.

⁶¹ Ana se kao udovica prvi put pojavljuje već 1535. godine; v. MHT 3, dok. 39, str. 33-34.

⁶² Isto, dok. 71, str. 90.

⁶³ Isto, dok. 78, str. 97-99. U ovom će se članku koristiti mađarski oblik prezimena Sesvetski – Mindszenti kako se obitelj u koju se udala Jurjeva kći Ana ne bi pomiješala s obitelji Sesvetskih, kojoj je domicil bio u

li su već 1547. god. nanovo problem sa “svoje glavom” sestrom i tetom Anom Vidošić. Oni su opetovano preko Zagrebačkog kaptola pokušavali zaustaviti Anine ugovore o prodaji i zakupu kvarte koju je adoptivnim ugovorom prenijela na nećakinju Anu.⁶⁴ Svojevoljno ponašanje stare Ane Vidošić, ipak, nije spriječeno. Naime, kao njezin nasljednik se 1566. god. u poreznom registru posve neočekivano pojavljuje Antun Gereci (*Gereczy*), muž Barbare Barilović (*Barylowych de Gorycza*), kćeri Jurjeve kćeri Helene.⁶⁵

Sudbina, pak, izumiranja po muškoj liniji zadesila je, poput Ivana Benkovića, Pavla Božičkovića Magdalenića i Ivana Vidošića, i obitelj druge Jurjeve sestre, Barbare. Ona se udala za člana stare obitelji plemenite općine Turopolja, Ivana Nemčića (*Nemchych de Bapcha*). Posjed s kurijom u Bapči činio je veći dio njezina miraza. Nakon pogibije sina joj jedinca u boju s osmanskim martološkom skupinom,⁶⁶ ona je s kćeri Katarinom ostala živjeti na toj kvarti bez ikakvih smetnji i sporova s Berislavićima.⁶⁷ Štunja, pak, vrela o dodirima tih dviju obitelji u ranijemu razdoblju prije će biti svjedočanstvom o dobrim ili barem trpeljivim odnosima među njima, jer neriješenih pitanja s tom starosjedilačkom obitelji Juraj očigledno nije imao.

I dok je brak Barbare s Ivanom Nemčićem bio posljednjim u procesu udomaćivanja Berislavića preko ženidbenih veza s pripadnicima plemenite zajednice na Turovu polju, brak je Jurjeve sestre Helene s Ladislavom Imprićem bio prva stabilna bračna veza s utjecajnom vlasteoskom obitelji koja je nadilazila lokalne okvire.⁶⁸ No, taj je pokušaj Jurjeva približavanja Imprićima u samomu začetku dao neželjene učinke. Već je početkom 1520. god. među njima izbila žestoka svađa koja je rezultirala sukobom i napadom Imprićeve čeljadi na Jurjeve posjede u Lučilnici.⁶⁹ Dvije je godine poslije *iudex curiae regiae* Lovro Iločki (*de Wylak*) naložio Kaptolu u Zagrebu istragu novih nasilja Imprića nad slugama i kmetovima Jurja Berislavića.⁷⁰ Godine 1535. Helena, tada već udovica Ladislava Imprića, jednostrano je prodala sve dijelove svojih imanja u Odri, Buzinu i Lučilnici novodoseljenim obiteljima Nikole Pucića (*Pwcznych de Rokonok*) i Jurja Brade (*Brada de Mykwolyncz*),⁷¹ te je na takav način riješila spor s obitelji iz koje je potekla.

Sesvetama pokraj Zagreba. Naime, domicilni je patrimonij Grgura Mindszentijia, muža Ane Berislavić, bio u Virovitičkoj županiji.

⁶⁴ Isto, dok. 95, str. 131.

⁶⁵ *Kys Mlaka Anthonii Gereczy quod possidebant olim domina Ana*; usp. HDA CD 1, fol. 82’.

⁶⁶ ACK, dok. 289, str. 280.

⁶⁷ Poreznici su ih, primjerice, u svojim registrima jednostavno upisivali kao *Nemchychke*; v. HDA CD 1, fol. 186’; isto, fol. 204; isto, fol. 231; isto, fol. 255; isto, fol. 287.

⁶⁸ Ladislavov je otac Petar, primjerice, bio u razdoblju od 1507. do 1517. dikatorom i sucem plemenitog stola Zagrebačke županije za distrikt međurječja Save i Kupe. Doduše, i brak adoptirane tete Barbare Mihajević s Ivanom Benkovićem ulazi u tu kategoriju bračnih veza, međutim, zbog njegove kratkotrajnosti nije ostavio vidljivijega traga u povijesti obitelji Berislavića.

⁶⁹ MHT 2, dok. 265, str. 424-425.

⁷⁰ Isto, dok. 289, str. 508-511; isto, dok. 290, str. 511-512.

⁷¹ MHT 3, dok. 29, str. 33-34; Zanimljivo je da ženidbom Jurjeva unuka Stjepana s unukom Jurja Brade, Elizabetom, Berislavići “vraćaju otuđena imanja” preko dijela Elizabetine kvarte.

Prodajom posljednjeg dijela kvarte na Markuševu Vrhov dovršena je na Turopolju i egzistencija obitelji u koju se udala četvrta Jurjeva sestra. Ona je ušla u brak s posljednjim izdankom Lukačića od roda Čubranića, Valentinom. Još godine 1538. Valentin je uređno upisan u registar vinske desetine Zagrebačkoga kaptola, koja je uplaćena s vinograda zvanog *Beryzlawych* na Markuševu Vrhov,⁷² a šest godina poslije, uz pristanak sina Jurja i kćeri Lucije, Katarine te Margarete, on je taj vinograd prodao.⁷³ Naime, nakon smrti supruge, Valentin nije više imao razloga držati to imanje s obzirom na to da se već prije nekog vremena preselio na posjede knezova Frankapana u udaljenom ribničkom vlastelinstvu.⁷⁴

Zajedništvo je s obiteljima supruge i sestara Jurju koristilo u stabilizaciji novoga identiteta vlastite obitelji odnosno u dovršetku procesa udomljavanja u doseljenom kraju, a tako i u čuvanju staroga identiteta, tj. osvježivanja uspomena na domicilni hrvatski kraj iz kojega je obitelj potekla. Osim toga, Juraj je pomno pazio i na odabir obitelji određena imovnog i socijalnog ranga plemićkog staleža iz kojih su dolazili zetovi. S obiteljima s kojima je uspijevao izgraditi i održati personalne veze to je zajedništvo bilo za života čvrsto, međutim, nije nužno moralo biti i nastavljeno nakon smrti nositelja tih veza. Zajedništvo je, pače, bilo to više na kušnji što je jače ovisilo o samoj povezanosti tih obitelji, jer bez isplativih službi i odgovarajućih položaja na razini, barem lokalnih, vlasti dolazilo je neminovno do imovne stagnacije i krize obitelji. Berislavići su za Jurjeva života gubitkom unosnih službi gubili i status posrednikâ u odnosima gospodara i nižega plemstva na medvedgradskom vlastelinstvu, a time su postupno prestajali biti podržavateljima i zastupnicima interesa plemenite općine Turopolja. Takva je obveza u okolnostima otvorene pobune turopoljskih plemića postala golemim teretom u odnosima s gospodarima Medvedgada pa se Juraj s vremenom potpuno udaljio od zajednice plemenitih Turpoljaca. Štoviše, i orodivanje s obiteljima turopoljske plemenite općine postalo je nerješivim problemom i teretom za Berislavićev vlasteoski posjed, jer je način domesticiranja Berislavića u Turopolju podrazumijevao prihvat i smještaj takvih zetova na vlastitom posjedu preko institucije kvarte. On stoga pri kraju života kao predstavnik već udomljene vlasteoske obitelji Turopolja prilikom udaje kćeri i ženidbe sinova mijenja strategiju ženidbenih veza pa ne odabire više isključivo starosjedilačke već novopridošle ili velikim dijelom već udomaćene plemenite obitelji koje su položajem statusno odgovarale njegovoj. Iz njegove se oporuke vidi kako su se za njegovu života udale starije kćeri Ana i Helena. Prva je bila nevjestom novodoseljene obitelji Mindszentija, a potonja hrvatske obitelji Barilovića već ukorijenjene u Gorici južno od Turopolja. Obje su obitelji pripadale redu srednje imućnoga plemstva. Slično su postupili i Jurjevi sinovi prilikom odabira svojih supruge, a isto tako i mlađe kćeri koje su se pouđavale nakon oćeve smrti. No,

⁷² MHT 3, dok. 40, str. 51.

⁷³ Isto, dok. 76, str. 95. Pristanak je djece morao formalno-pravno navesti u kupoprodajnom ugovoru, jer su ona bila nasljednicima kvarte pokojne majke.

⁷⁴ Usp. HDA DMV, nr. 594; HDA NRA, fasc.137, nr. 11.

o rezultatima tih novouspostavljenih veza treće generacije obitelji Berislavića detaljnije nakon opisa posjedovno-pravnih odnosa, u momentima životno važnim zbog nedostatka sekundarnih izvora financija u kojima su stalne i dobro isplative službe igrale vrlo važnu ulogu.

Veličina, vrijednost i struktura malomlačkoga vlastelinstva

Opseg se i rasprostranjenost posjedovnih čestica Jurjeva malomlačkog vlastelinstva mogu kartografski predočiti kombinacijom vijesti iz tipološki različitih dokumenata premda su ti podaci neujednačene kakvoće i samo su djelomice sačuvani. No, podaci koje, primjerice, 1517. god. donosi dikator Petar Imprić nadopunjeni podacima iz adoptivnog ugovora Ane Vidošić i Ane Mindszenti te ostalih javnih i privatnih isprava obitelji Berislavić, pružaju zadovoljavajući uvid u veličinu, gospodarsku snagu i ustroj malomlačkog vlastelinstva s početka Jurjeva vodstva obitelji.

Jurjevo se vlastelinstvo sa sjedištem u Maloj Mlaci rasprostiralo na dijelove sela Čehi, Odra, Buzin, Mrazovac, Novaki, Bapča, Donja Lomnica, Netretje, Lužje, Markušev Vrh, Lučilnica i Buševac.⁷⁵ Na tom je prostoru vlastelinstva prema podacima registra Petra Imprića iz 1517. bilo 15 poreznih jedinica, dimova (*fumus*), na koje je porez plaćen i 40 koji su poreza bili oslobođeni.⁷⁶ S obzirom na to da je prema registru literata Ambroza Gregorijanca Ana Berislavić, udana Vidošić, imala jedan oporezivi dim⁷⁷ na kojemu je bilo 10 kmetskih selišta,⁷⁸ može se temeljem tog prosjeka⁷⁹ izračunom dobiti oko 150 oporezivih i oko 400 poreza oslobođenih kmetskih selišta malomlačkog vlastelinstva; njihova bi vrijednost iznosila oko 1.500 za oporezivi, odnosno oko 2.500 zlatnih ugarskih florena za neoporezivi dio. Pridoda li se navedenom i vrijednost šest kurija u Maloj Mlaci, Odri, Čehima, Novakima i Lužju, koje su preostale Jurju nakon diobe kvarte sestrama, tada se može ocijeniti kako je vlastelinstvo 1517. vrijedilo oko 5.000 florena. Ta je vrijednost deseterostruko veća od one koju je potrošio Jurjev otac Stjepan tijekom devedesetih godina 15. st. kada je stekao najveći dio malomlačkog vlastelinstva. Istaknuto je kako su sve kupovine u tom razdoblju vrijedile blizu 500 zlatnih ugarskih florena⁸⁰

⁷⁵ Vidi zemljovid u: Jurković, *Raseljena plemićka obitelj*, str. 163.

⁷⁶ Vidi u Prilozima tablice: "Porezni popisi i obračuni u kojima je navedeno imovno stanje Berislavića", bilj. a.

⁷⁷ Isto, bilj. f.

⁷⁸ MHT 3, dok. 78, str. 97-98; Pred Zagrebački je kaptol početkom veljače mjeseca 1545. svojevotjno i slobodno došla *domina* Ana, udovica pl. Ivana Vidošića kao i kći pok. pl. Stjepana Berislavića od Male Mlake, te je u svoje i u ime braće, rođaka, srodnika i bližnjih ustvrdila kako nema djece pa je stoga uzela i posvojila kao svoju kćer Anu, kćer Jurja Berislavića koji jest njezin brat, i Anina muža pl. Grgura literata Mindszentija kao svojega sina. Njima je ugovorom ostavila sve svoje posjede; plemenitu kuriju u Maloj Mlaci s jednim naseljenim kmetskim selištem i tri selišta inkvilina, potom dva naseljena kmetska selišta u Buzinu, tri naseljena kmetska selišta u Čehima, dva naseljena kmetska selišta u Lužju i dva naseljena kmetska selišta u Odri, a sve to u distriktu Lukavec Zagrebačke županije.

⁷⁹ Takav je prosjek selišta po jednoj poreznoj jedinici bio i u kasnijim stoljećima.

⁸⁰ Kronološkim redom svi zakupi, kupovine i zamjene: MHT 2, dok. 35, str. 44-45; isto, dok. 39, str. 48-49; isto, dok. 56, str. 73-74; isto, dok. 67, str. 88-89; MHT 3, dok. 13, str. 548-549; isto, dok. 14, str. 549-550; MHT

te kako je adoptivni ugovor s Nikolom Mihaljevićem glede sume od 500 florena gotova novca mogao vrlo lako biti fiktivnog karaktera.⁸¹ Pripomenuto je, također, kako je Stjepan Berislavić tijekom dvadeset i četiri godine života u Turopolju bio, što na mjestu kaštelana Lukavca, što kapetana Medvedgrada, gotovo šesnaest godina. On je, dakle, samo u ime tih služba mogao naplatiti najmanje 1.600 florena. Kada se uzme u obzir i činjenica kako kupnje posjeda tijekom devedesetih godina nije snosio sam, već uz sudioništvo Nikole Mladenčića, tada se mora doći do zaključka da je novac nekamo bio ulagan. Hoće li se puno pogriješiti pretpostavi li se kako je barem dio tih novčanih sredstava bio slan u Vrhniku kao pripomoć obrani rodne plemenščine? Pogriješiti se, međutim, neće ukoliko se pretpostavi kako je dio tog novca ulagan u obnovu onih dijelova malomlačkog vlastelinstva koje su u pustošećim pohodima devastirale oružane družine Baltazara Alapića i Doroteje Stubičke.

Podaci koje donose registri Petra Imprića iz 1507. i 1517. god. su u usporedbi s većinom poreznih lista ostalih dikatora 16. st. vrlo detaljni te se uz nekoliko sporadičnih izvornih podataka ostalih vrsta dokumenata o familijarima, službenicima, slugama, obrtnicima i ostalim podložnicima na malomlačkom vlastelinstvu može u grubo opisati upravna struktura i organizacija vlastelinstva. Raspoloživi podaci sugeriraju kako se na malomlačkom vlastelinstvu još u vrijeme Stjepana formirala vlastelinska družina sastavljena od službenika koji su ujedno činili okosnicu vojne družine vlastelinstva (*servitores, familiares, familiares et homines*), te od radnika i obrtnika (*mercenarii, allodiatores, pastores porcorum, molendinarios*), a sudac (*judex*) je bio predstavnikom seoskih zajednica na vlastelinstvu kojemu je u povjerenim poslovima pomagao teklič (*preco*). Za vođenje upravnih i pravnih poslova u korist vlastelinstva Berislavići su službenike nalazili među siromašnjim, ali zato obrazovanim plemićima bez obzira na to jesu li bili ili nisu rodnom Turopoljci.⁸² Isti ti plemići obavljali su uz ostale familijare vojne zadaće koje im je postavljao Juraj, osobito u privatnim obračunima sa susjednim nasrtljivim plemićima. Takvim su službenicima Berislavići već u to doba počeli umjesto plaće davati čestice zemlje pa čak i

2, dok. 68, str. 89-91; isto, dok. 82, str. 112-115; HDA NRA, fasc. 137, nr. 2; MHT 2, dok. 93, str. 133-134; isto, dok. 99, str. 143-144; isto, dok. 105, str. 150-151; HDA NRA, fasc. 138, nr. 2; MHT 2, dok. 124, str. 175-176; isto, dok. 130, str. 180-182.

⁸² Primjerice, Stjepanov je familijar Matija Horvat od Male Mlake (*Horwath de Kismilaka*) s Jurjem sudjelovao 1513. god. u progonu povjerenstva zaduženog za istragu posjedovnih odnosa u sporu sa Stubičkima, a već je 1520. god. bio *viceiudex nobilium comitatus Zagrabienensis* (usp. MHT 2, dok. 208, str. 326; isto, dok. 267, str. 442). *Servitor* Nikola zvani Panjanović (*Panyanowych*) u više je navrata pokretao sudske postupke u korist Berislavića pred Zagrebačkim kaptolom (usp. MHT 3, dok. 95, str. 131; isto, dok. 169, str. 280) dok je *servitor* Benedikt Horvat (*Horwath de Buzani*) na isti način djelovao u vrijeme Jurjevih nasljednika, sinova Ivana i Stjepana (usp. HDA NRA, fasc. 136, nr. 22). Matija je Horvat, izgleda, bio rodnom iz vrhričkih krajeva, Nikola Panjanović iz plemenite obitelji turopoljske općine, a Benedikt Horvat iz bužanskog dijela Hrvatske. Ako je Matija pristigao u Turopolje preko poznanstva s Berislavićima, onda je Benediktu Horvatu to uspjelo zahvaljujući poznanstvu s obitelji Bužanića, dakle, s obitelji Jurjeve supruge.

⁸³ Posjed veličine jednog dima dobio je Matija Horvat (usp. Prilozi, "Tabela poreznih popisa posjeda obitelji Berislavića Malomlačkih", bilj. e), a Jurjevi su sinovi poklonili braći Plestinićima (*Plesthynych*) vinograd na

posjede s kmetovima što je inače postala općenita pojava na ovecim vlastelinstvima tek potkraj 16. stoljeća.⁸³ Osobe su iz kruga Jurjevih familijara, dakle barem djelomice poznate imenom. To nije slučaj i s podanicima koji su ulazili u skupinu radnika i obrtnika malomlačkog alodija, a jedini koji je zabilježen kao teklič, odnosno predstavnik seoske općine, jest kmet Jakov kojega su Alapićevi ljudi pretukli 1508. god. na otvorenoj cesti dok je prenosio neke novce i pisma, još u vrijeme Jurjeva oca Stjepana.⁸⁴ Sve su zemlje navedenih službenika i slugu malomlačkog vlastelinstva u vrijednosti od devet dimova bile oslobođene poreza, kao i dvije preostale skupine poreznih jedinica od kojih u prvu ulazi šest opustošenih (*deserti fumi*) i čak 22 osiromašena (*pauperes*) dima, a u drugu samo tri dima koje drže želiri (*inkquilini*) i tek su ih svojim radom ti naseljenici trebali kultivirati.⁸⁵ U konačnici je, dakle, na vlastelinstvu bilo 27 proizvodno aktivnih (15 Jurjevih, devet Jurjevih familijara i podanika na alodiju te tri Jurjevih želira) i 28 proizvodno ugroženih i neaktivnih poreznih jedinica (šest opustošenih i 22 osiromašene). Uspoređujući već sljedeći porezni popis iz 1520., god. uočava se kako je Juraj u tri godine izgubio posjedovnih čestica u vrijednosti od čak 24 dima (preostalo mu je 13 proizvodno aktivnih i devet osiromašenih dimova).⁸⁶ Daljnje je nazadovanje vlastelinstva osobito vidljivo u registrima dikatora od 1543. god. kada je Jurju preostalo samo sedam proizvodno aktivnih poreznih jedinica.⁸⁷

Pri kraju se Jurjeva života vrijednost vlastelinstva prema podatku poreznog registra više nego prepolovila.⁸⁸ Izostanak dobro plaćenih službi,⁸⁹ sve učestalije godine elementarnih nepogoda, osmanskih pljačkaških provala, gladi, epidemija, ali i civilnog rata,⁹⁰ internih obračuna s lokalnim vlastelinima⁹¹ te veliki gubici u borbama za naslijeđe s rođaci-

brdu Petrekovici (HDA NRA, fasc. 136, nr. 30). O procesu zamjene plaće u novcu za posjedovne čestice vidi: Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 18, Zagreb, 1980., str. 471-472.

⁸¹ MHT 2, dok. 100, str. 144-145.

⁸⁴ *Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum. Banatus, castrum et oppidum Jajcza 1450-1527*, eds. Lajos Thallóczy - Sándor Horváth, *MHH-D 40*, Budapest, 1915., dok. 151, str. 225.

⁸⁵ Usp. u Prilozima, "Tabela poreznih popisa posjeda obitelji Berislavića Malomlačkih", bilj. a; isto, bilj. 1.

⁸⁶ MOL DL, 104.399.

⁸⁷ HDA CD 1, fol. 13.

⁸⁸ Usp. u Prilozima, "Tabela poreznih popisa posjeda obitelji Berislavića Malomlačkih", bilj. e.

⁸⁹ Za života je Juraj bio kapetanom Medvedgrada od 1510. do 1511. godine (MHT 2, dok. 185, str. 283; Kukuljević, Dogadjaji, dok. 30, str. 108), kaštelan Grebena 1527. god. (HDA NRA, fasc. 136, nr. 38), jedan od sudaca Zagrebačke županije god. 1534. (MHZ, *Libri citationum et sententiarum: 1512-1608*, vol. 14, Zagreb 1931., dok. 10, str. 305), a njegov je stariji sin 1538. bio kaštelanom Lukavca (HDA NRA, fas. 137, nr. 7). Usp. također u Prilozima tablicu "Atribucije, titulacije i službe koje su za života imali nasljednici Stjepana Berislavića".

⁹⁰ Podatke o tim nevoljama koje su pogađale Turopolje vidi u: Laszowski, *Povijest Turopolja* 1, str. 56-79; isto, str. 273-277.

⁹¹ Detalje o nasiljima i pokušajima zauzimanja dijelova malomlačkog vlastelinstva od strane Stubičkih vidi MHT 3, dok. 19-21, str. 560-569; od strane Alapića vidi MHT 2, dok. 251, str. 388; isto, dok. 288, str. 507-508; MHT 3, dok. 97, str. 132-133.

ma⁹² rezultirali su Jurjevim grčevitim nastojanjima ne bi li očuvao barem osnovu posjedovnih stečevina oca Stjepana. Prodaja dijela stečevine u Buševcu za iznos od 70 florena,⁹³ kao i oporuka u kojoj je naznačio kako umirući ostavlja obitelji dugove u iznosu većem od 100 florena,⁹⁴ svjedoče u kolikoj je mjeri za Jurjeva života obitelj proživljavala krizu.

Zaštita malomlačkog vlastelinstva

Borbu je za očuvanje obiteljske stečevine Berislavića, Juraj započeo neposredno nakon prestanka njegova mandata na mjestu medvedgradskog kapetana. Već u proljeće 1513. bio je prisiljen s najužim krugom rođaka i svojite silom braniti posjede koji su godinama bivali predmetom spora s obitelji Stubičkih što je dodatno zaoštravalo odnose među tim obiteljima.⁹⁵ Do koje je mjere išla ta nesnošljivost pokazuje prosvjed koji je u Budimu osobno sredinom srpnja mjeseca 1517. iznio Juraj Berislavić kralju Ludoviku II. u povodu presude bana Petra Berislavića u sporu sa Stubičkima. Naime, dok je Juraj u razdoblju od ljeta 1513. do kasnoga proljeća 1514. bio na straži u Klisu, Franjo je Stubički sa svojom i čeljadi sestre, udane za Petra Horvata (*Horwath de Superiori Ztwbicza*), silom zauzeo sporna imanja u Odri, Buševcu, Maloj Mlaki, Buzinu i Bapči. Stoga je kralj Ludovik naložio banu Petru Berislaviću i njegovim banovcima novu istragu iako je sâm kralj dva mjeseca prije potvrdio banovu presudu u korist Stubičkih.⁹⁶ Kako kasnijih intervencija glede spornih posjeda sa Stubičkima nije bilo, može se pretpostaviti da je ta kraljeva odluka bila i konačnom pri dovršetku višedesetljetnoga sukoba među tim dvjema obiteljima. Odlučujućim je momentom pri izricanju konačne kraljeve presude, pokazalo se, bilo upravo to što je "njegov vjerni plemić" (*fidelis noster nobilis*) Juraj, služeći na granici u kraljevu Klisu, bio oštećen nasilništvom Stubičkih, ali se ne smije nikako smetnuti s uma i činjenica kako je tada na jedanaestogodišnjega Ludovika odlučan utjecaj imao jedan od njegovih skrbnika i odgajatelja – markgrof Juraj Brandenburški.⁹⁷

Ohrabren simpatijama kralja Ludovika, korektnim ponašanjem markgrofa Jurja i povoljnim rješenjem spora sa Stubičkima, Juraj je sljedeće godine nanovo otputovao u

⁹² Prijave i istrage glede pokušaja otuđivanja dijelova malomlačkog vlastelinstva od strane svojite i rodbine jesu: Helena udana Imprić (MHT 3, dok. 29, str. 33-34), Ana udana Vidošić (MHT 3, dok. 71, str. 90; isto, dok. 95, str. 131), Ana udana Mindszenti (HDA NRA, fasc. 202, nr. 21) i Helena udana Barilović (HDA NRA, fasc. 202, nr. 21; MHT 3, dok. 250-251, str. 401-404; HDA NRA, fasc. 136, nr. 7). Usp. također u Prilozima tablicu "Stjecanje i gubici posjeda u vrijeme nasljednika Stjepana Berislavića".

⁹³ MHT 3, doc. 52, pp. 77-78.

⁹⁴ HDA NRA, fasc. 202, nr. 21.

⁹⁵ MHT 2, dok. 208, str. 326-327; MHT 3, dok. 18, str. 558-559.

⁹⁶ Uloga tadašnjega banovca Baltazara Alapića u procesu koji je tada završen u korist Stubičkih svakako je bila odlučujućom, barem glede utjecaja na konačnu odluku bana Petra Berislavića. Ipak, prizivom je na kraljevskom sudu u srpnju mjesecu 1517. Juraj Berislavić uspio obustaviti provedbu presude; usp. MHT 3, dok. 19, str. 560-566; isto, dok. 20, str. 567-568; isto, dok. 21, str. 568-569.

⁹⁷ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, knj. 4, Zagreb, 1981., str. 319; isto, str. 332-333.

Budim i kralju (markgrofu?) osobno prijavio sva nasilja banovca Baltazara Alapića koja su započela daleke 1504. godine pa je Ludovik naredio Zagrebačkom kaptolu i predstavnicima vlasti Zagrebačke županije neka detaljno istraže navode tužitelja te da ga potom izvijeste o rezultatima istrage.⁹⁸ Istraga je provedena četvrte godine nakon prijave, dakle tek nakon smrti Baltazara Alapića. Jedini sačuvani dokument te istrage jest prijepis iz 1527. god. koji navodi iskaze zaprisegnutih svjedoka glede stvarnoga stanja na jednomu od spornih posjeda, onomu u Čehima.⁹⁹ Tada su uz dvanaest vjerodostojnih susjeda posvjedočila i četvorica Alapićevih kmetova iz Obreža, Zapruđa i Čeha kako su sporne zemlje od starine bile i jesu unutar granica Berislavićeva posjeda, a ne Alapićeva.¹⁰⁰ Ti iskazi nisu pomogli Jurju Berislaviću da se domogne otuđenih posjeda jer je još 1547. god., prosvjedom pred Zagrebačkim kaptolom, dao do znanja kako su Ivan Alapić i njegova supruga Margareta Zrinski još uvijek držali pojedina imanja u Maloj Mlaci i Čehima koja mu je davne 1522. silom otuđio Ivanov otac Baltazar.¹⁰¹ Uzaludno je na spornim posjedima bilo iskreno svjedočenje susjeda, međaša i kmetova u korist Jurja Berislavića. Uzaludni su bili i Jurjevi prosvjedi pred Zagrebačkim kaptolom. Ivan je Alapić uživao zaštitu tada moćnog šurjaka, hrvatskoga bana Nikole Zrinskoga. Ti su posjedi za Berislaviće bili izgubljeni.

Pozadina se Jurjeva sukoba s vrlo uglednom i utjecajnom obitelji Imprića nazire u postupku Jurjeve sestre Helene, udane za Ladislava Imprića. Ona je nakon smrti supruga naglo prekinula vrlo neugodne svađe, nasilja i obračune s obitelji iz koje je bila rodom, prodajom spornih čestica u Odri, Buzinu i Lučilnici.¹⁰² Sva su nabrojena mjesta zapravo posjedi Berislavića. S obzirom na to da je Helena imala pravo prodaje tih čestica, očito je bila riječ o kvarti koju je kao miraz trebala donijeti u kuću Imprića. Juraj je najvjerojatnije prilikom njezine udaje ugovorio s Ladislavom da će Helenin dio kvarte otkupiti gotovim novcem. Kako je vrijeme prolazilo, a do obećane isplate nije dolazilo, Ladislav je odlučio silom početi utjerivati svoja prava na spornim posjedima. Utjerivanje se od 1520. do 1522. god. svodilo na otimanje volova, krava, ovaca, svinja, ali i na nasilje nad kmetovima, koji bi redovito nakon odlaska Imprićevih naoružanih družina ostajali "na zemlji polumrtvi", izranjavani i pretučeni, bez obzira na životnu dob ili spol.¹⁰³ Jurju, dakle, ni u sporu s Imprićima nije uspjelo sačuvati zemljišne čestice. Te su čestice imale vrijednost od oko 250 florena, koliko je od kvarte otpadalo na Helenu.

⁹⁸ MHT 2, dok. 251, str. 388.

⁹⁹ Izgled i sadržaj tog dokumenta sugeriraju kako su slični napisani i za ostale sporne posjede.

¹⁰⁰ ... *quod molendina inter metas possessionis Chehy vocate, semper et ab antiquo fuissent in possessione et inter metas nobilis Georgii Beryzlawych et non Baltha/sa/ris Alapy...*; usp. HDA NRA, fasc. 136, nr. 23; vidi i: MOL DL, 33.015.

¹⁰¹ MHT 3, dok. 97, str. 132-133.

¹⁰² Isto, dok. 29, str. 33-34.

¹⁰³ Usp. MHT 2, dok. 265, str. 424-425; HDA NRA, fasc. 138, nr. 18; MHT 2, dok. 289, str. 508-511; isto, dok. 290, str. 511-512.

Uz već opisane probleme u odnosima s obitelji u koju se udala najstarija Jurjeva sestra Ana, Vidošićima, valja još pripomenuti kako su se Berislavići za Jurjeva vodstva parničili i s Dijankovićima od Kobilića (*Dyankowych de Kobilych*), koji su Jurju osporavali pravo vlasništva nad vinogradom na Markuševomu Vrhju i nad kmetskim selištem u Lužju. Objе su čestice bile nekoć u vlasništvu Marka Strelca od Lužja, a Berislavići su ih stekli kupnjom od Strelčeve kćeri Margarete davne 1495. godine.¹⁰⁴ No, Dijanković je pokrenuo pravnu istragu u rujnu mjesecu 1519. te ju je pred Kaptolom u Zagrebu u travnju 1534. i obnovio. Tvrdio je kako kupnja, odnosno, prodaja tih čestica nije bila pravovaljana, što je iskazima i potvrdilo čak dvadeset svjedoka.¹⁰⁵ Svi navedeni svjedoci su odreda bili pripadnici plemenite općine Turopolja. Takav potez, koji ipak nije završio nasiljima, mogao bi biti pokazateljem zahladnijih odnosa između plemenite zajednice kojoj je "bratom" bio i Juraj Berislavić, a koji nije pokazivao interes za njihova nastojanja da po cijenu i otvorene pobune protiv vlasnika medvedgradskog vlastelinstva osiguraju status "pravih plemića Kraljevstva".

Jurjeva pregnuća u čuvanju očeve stečevine pokazala su se gotovo uzaludnim bez dodatnih izvora novčanih prihoda. Obitelj je za njegova vodstva najznatnije gubitke posjeda pretrpjela u obliku djevojačkih kvarti (*quarta puellaris*). Nepovratno su izgubljene dvije pune četvrtine vrijednosti malomlačkog vlastelinstva. Prva kako bi se namirila dota Stjepanovih i, potom druga, Jurjevih sestara. Obitelj je Berislavića tijekom prve dvije generacije života u Turopolju imala brojno žensko potomstvo koje je prilikom udaja polagalo pravo na svoj dio nekretnina, što u staromu vrhričkom sustavu nasljeđivanja nije bio slučaj. Naime, dokumenti središnjih županija srednjovjekovne Hrvatske svjedoče kako su posjedovna prava žene u bračnoj zajednici ograničena čak i prilikom njezine udaje, jer se miraz načelno sastojao od pokretnina, određene sume novca i darova, a nikako od zemlje.¹⁰⁶ Načelo je solidarnog čuvanja *plemenščine* u sustavu plemenitih rodova srednjovjekovne Hrvatske, doduše, dopuštalo ženi pravo držanja imovine donijete mirazom u brak, pravo uživanja *plemenščine* i pravo na uzdržavanje do smrti u slučaju udovištva te pravo na preudaju, ali pravo raspolaganja nekretninama nije imala. U srednjovjekovnom Turopolju žene su, pak, uz sva ta prava ostvarivale i pravo raspolaganja nekretninama vlastite kvarte, što je za obitelj iz koje je bila rodom značilo najčešće stvarni gubitak tog dijela nekretnina.¹⁰⁷ Raspolaganje dijelovima obiteljskog imanja imala su sva zakoni-

¹⁰⁴ MHT 2, dok. 99, str. 143-144; isto, dok. 105, str. 150-151.

¹⁰⁵ HDA NRA, fasc. 134, nr. 17; MHT 2, dok. 263, str. 421-423; MHT 3, dok. 17, str. 18-19.

¹⁰⁶ Damir Karbić, Hrvatski plemićki rod i običajno pravo, *Zbornik OPZ HAZU*, vol. 16, Zagreb, 1998., str. 91.

¹⁰⁷ O fenomenu kvarte u Turopolju pisali su: Mažuranić, *Prinosi*, str. 268, br. 6; Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 87-88; Marija Karbić, Property and Family, *Nobilis communitas Campi Zagrabensis*, članak predan u tisak za zbornik *Nobility in Medieval and Early Modern Central Europe: A Comparative Study in Social Structure*; Magdalena Apostolova Maršavelski, *Quarta puellaris* po običajnom pravu Turopolja, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, god. 42, br. 2, Zagreb, 1992., str. 144; Lujo Margetić, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb, 1996., str. 303-316; Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba (13.-16. stoljeća)*, Zagreb, 1998., str. 243-251; Marija Karbić, Heiratsstrategien des Kleinadels von Turopolje (Slawonien) im

to rođena djeca pa je i usitnjavanje imanja bivalo brže ako nije bilo novih kupnji, trajnih zakupa, akvizicija ili ženidba muških nasljednika, koji su mirazom osiguravali za obitelj nove posjede kao nadoknadu za izgubljene djevojačke kvarte. Jurju nije uspjelo pridržati otkupima dijelove kvarti ni tete Ane, ni ijedne od sestara – Ane Vidošić, Helene Imprić, Barbare Nemčić i sestre udane za Valentina Lukačića – premda je uporno pokušavao. Istodobno, loše je prošao s dijelom kvarte koju mu je supruga trebala mirazom donijeti u obitelj. Naime, nakon smrti punca Pavla Bužanića, turopoljsko je plemstvo požurilo njegovoj udovici Margareti uložiti zabranu preuzimanja posjeda Kurilovec, Kušanec i Trnovec pred kapetanom Medvedgrada Petrom Panom, a markgrofu Jurju Brandenburškom raspolaganje istim posjedima.¹⁰⁸ Izgleda da im je to i uspjelo, jer se Margareta u poreznim popisima od 1520. god. ne pojavljuje više kao vlasnica tih imanja, a nema ih niti u poreznim listama Berislavićevih posjeda.¹⁰⁹ Štoviše, nigdje se u poreznim popisima ne spominju pod imenima sinova ili kćeri Jurja Berislavića niti posjedovne čestice u Varaždinskoj županiji koje je za života stekao Pavao Bužanić, a koje bi kvartom ušle u vlasništvo Berislavića. Može se, stoga, zaključiti kako je Katarinina kvarta bila ipak isplaćena po sustavu predaje miraza koji je vrijedio u Hrvatskoj – bez nekretnina. Jasno, ti su gubici u vrijeme ratnih opasnosti, elementarnih nepogoda, kužnih epidemija, godina gladi i posvemašnje depopulacije te stoga i slabe agrarne proizvodnje mogli za srednje imućnu obitelj biti sudbonosni ako se isključivo oslanjala na gospodarsku moć vlastitoga posjeda. Sekundarni su izvori za tog razdoblja hrvatske povijesti bili za mnoge plemenite obitelji od životne važnosti.

Gubitak vrhričke plemenšćine

Na vijesti s početka 1513. god. iz vrhričke okolice kako osmanske snage sve češće i snažnije ugrožavaju gradove na Cetini - Vrhriku, Sinj, Nutjak i Počitelj, pa čak i sam Knin - Juraj se Berislavić odlučio uputiti u rodni kraj svojih predaka ne bi li i sam sudjelovao u obrani i spasu *baščine* plemenitog roda kojemu je pripadao. Obračunavši s nasrtljivim Stubičkim i njihovim pokušajima da ih se uvede u njihove stare posjede koje je još Jurjev otac navodno nelegitimno zaposjeo i držao,¹¹⁰ on se, izgleda, sa svojim tetkom Ivanom Benkovićem početkom ljeta te godine pridružio kraljevskoj vojnoj posadi u Klisu gdje je zapovjednikom bio njihov onedavni susjed iz Zamršja, Ivan Križanić od Nebljuha (*Krisanyth de Neblyew*).¹¹¹ Premda je ban Petar Berislavić krajem toga istog ljeta stra-

späten Mittelalter, *East Central Europe*, vol. 29, part 1-2 (2002.), pp. 167-176; Pál Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*, London-New York, 2001., str. 339.

¹⁰⁸ Usp. HDA DMV, nr. 702; MHT 2, dok. 189, str. 293; isto, dok. 209, str. 327.

¹⁰⁹ Usp. Josip Adamček – Ivan Kampuš, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, Izvori za hrvatsku povijest, sv. 3, Zagreb, 1976., dok. 6, str. 20; isto, dok. 41, str. 119; tih se posjeda domogao Toma Pogledić, koji je bio pripadnikom turopoljske plemenite zajednice rodnom iz Mraclina.

¹¹⁰ MHT 2, dok. 208, str. 326-327; MHT 3, dok. 18, str. 558-559.

¹¹¹ Godine 1503. je, naime, Ivan Križanić kupio s bratom Nikolom od gackog plemića Ivana Stučića Zamršje s cijelim pristojalištem na lijevoj obali Kupe, nizvodno od Karlovca na pol puta do Donje Kupčine (v. Ra-

hovitio porazio vrlo snažnu akindžijsku postrojbu kod Dubice, sva su Križanićeva nastojanja da se iz Klisa brani i sačuva Vrhrički distrikt roda Čubranića bila uzaludna.¹¹² U to su doba već Čačvina i Nutjak dopali osmanskoga gospodstva, a i Vrhrika je krajem iste godine bila izgubljena. Tijekom 1514. god. osmanske su snage iz Bosne u naletu osvojile Sinj, Karin i Korlat. Jedini se Perušić nekako uspio othrvati.¹¹³ Ključni je problem obrane Vrhričkog distrikta kao i susjednih krajeva na granici bio zapravo nedostatak ljudi. Kada su se, primjerice, osmanski "trkači" pojavili pred Sinjem početkom 1513. god., u tom je gradu bilo svega pet vojnika, a spasio se zahvaljujući nabujaloj Cetini koja je poplavila okolni kraj. Ivan Križanić je imao pristojnu posadu u Klisu, ali svakako nedovoljno brojnu, s nedovoljnom ratnom logistikom i nedovoljno novčano potpomaganu da bi mogla biti djelotvornom na širem području. Tek je na intervenciju bana Berislavića kralj Vladislav privolio da u ime neisplaćenih plaća i duga, koji se gomilao, ustupi grad Hresno kaptanu Klisa, Ivanu Križaniću.¹¹⁴ Juraj Berislavić je, kao i otac mu petnaestak godina prije, obilazio i svojim očima gledao opustošeni krajobraz nekada napućenoga i bogatog zavičaja. Ostao je u Klisu do ljeta 1514., a onda se vratio u Malu Mlaku, svjestan da je povratak na vrhričku djedovinu u tom trenutku gotovo nezamisliv.

Juraj je zasigurno vrlo dobro znao gospodarsku vrijednost distrikta Vrhrike prije pojave osmanske vlasti u susjednoj Bosni i ona ga je vjerojatno i ponukala da svakako pokuša sačuvati svoja prava na staru *plemenšćinu*. Ta se vrijednost može posrednim zaključivanjem sagledati kroz katastarske deftere Osmanskog Carstva za nahiju Vrhrika iz 1550., 1574. i 1604. godine, jer su do tih vremena vlasti nahiju napučile novim žiteljstvom. Centralno je selo nahije, koje je nosilo ime po crkvi Sv. Spasa kao i u vremenima staroga distrikta Vrhrike, Spaško Polje, primjerice, davalo godišnje 12.960 akči poreza što je iznosilo oko 108 mletačkih zlatnih dukata.¹¹⁵ Uz obradive površine – meze, čifte i čiftluke – to je selo imalo pašnjake i mlinove. Zanimljiv je podatak kako se u tom i u susjednom selu Kijevu ubiralo 630 akči (5 mletačkih dukata i 30 solda malih) poreza upravo od mlinova, a bilo ih je krajem 16. stoljeća 26 od kojih je 5 bilo neispravno.¹¹⁶ Inače u to se doba ubiralo

doslav Lopašić, *Bihac i Bihačka krajina*, Zagreb, 1890, str. 136). Taj je posjed imao prema poreznomu popisu suca Zagrebačke županije Petra Imprića iz 1507. trinaest, a prema popisu iz 1517. god. šesnaest dimova, s time da je do te godine Ivan Križanić stekao i posjed Blatnicu Bartolomeja Budačkog veličine devet dimova; usp. Adamček - Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, dok. 6, str. 22; isto, dok 31, str. 88.

¹¹² Brojke koje se navode za tu osmansku vojsku variraju između 2.000 do 7.000 tisuća. Pobjeda bana Petra Berislavića je odjeknula Europom, ali nije pridobila znatnije pripomoći Hrvatskoj u borbi s "neprijateljima kršćanstva". Nepromijenjenom je ostala "hladnoća udaljenih" i nakon toga kratki odsjev zanimanja europske političke elite za događanja na "predziđu kršćanstva"; usp. Milan Kruhek, *Krajiške utvrdne hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, sv. 1, Zagreb, 1995., str. 64-65; Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Zagreb, 1997., str. 491-492.

¹¹³ Vj. Klaić, *Povijest Hrvata* 4, str. 300-308; Mažuran, *Hrvati*, str. 54-55.

¹¹⁴ Prema: Lopašić, *Bihac*, str. 135-136; Vj. Klaić, *Povijest Hrvata* 4, str. 306; kralj je darovao Križaniću taj grad 13. prosinca 1513.

¹¹⁵ Fehim Dž. Spaho, Jedan turski popis Sinja i Vrljke iz 1604. godine, *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* [dalje: *AHOI*], vol. 12, Zagreb, 1985., br. 80-90, str. 109-111.

oko 108.400 akči (oko 903 mletačka dukata) poreza na godinu na području cijele nahije Vrhrika, pa je s obzirom na te pokazatelje i razumljivo Berislavićevo zanimanje za rodnu *plemenščinu*.¹¹⁷

Njegov boravak na granici ipak nije bio posve uzaludan. Dok je s Križanićem ratovao u okolici Klisa, Franjo je Stubički sa svojim šurjakom Petrom Horvatom silom zaposjeo Berislavićeve zemljišne čestice u Odri, Buševcu, Maloj Mlaki, Buzinu i Bapči,¹¹⁸ koje su dijelom još od lipnja mjeseca 1490 bile predmetom spora među tim obiteljima.¹¹⁹ Vrativši se iz Klisa, dočeka ga je i poziv za novo ročište pred banskim sudom. Na njemu je morao dokazivati kako se nije mogao odazvati na prethodno ročište zbog opravdane odsutnosti. Stubički su, pak, pokušavali uvjeriti suce kako Berislavić nije bio tada na kliškoj tvrđi, što im i nije bilo teško, jer je među sucima sjedio njihov stari poznanik i sudrug u minulim haranjima Berislavićevih imanja koja su neslavno završila mraclinskim obračunom; Baltazar Alapić. Kako je Alapić, banovac Kraljevine Slavonije, uživao puno povjerenje bana Petra Berislavića, Juraj je osuđen na gubitak spornih dijelova imanja u Odri, Mrazovcu i Lučilnici, a samo dva mjeseca kasnije osudu je posredovanjem bana Berislavića potvrdio i kralj Ludovik u Budimu.¹²⁰ No, u Budimu Juraj je uspio, najvjerojatnije uz pomoć markgrofa Jurja Brandenburškoga, ishoditi kod mladoga kralja poništenje prethodne presude. Kralj je banu i banovcima naredio novu istragu jer je njegovu vjernom i plemenitom Jurju Berislaviću nanijeta nepravda dok je bio na straži u kraljevu utvrđenom gradu Klisu.¹²¹ Svojim je boravkom u Budimu, očito, zadobio povjerenje kralja Ludovika koji ga je zaštitio upravo onako kako je svojedobno herceg Ivan Korvin štitio Doroteju Stubičku dok je bila u sukobu s njegovim ocem Stjepanom, a suprug joj služeći na granici dopao osmanskog zarobljeništva. Obitelji kojima su očevi i zaštitnici bivali na protuosmanskim vojnim pohodima ili na krajiškim službama imale su zaštitu vlasti. Nečasnim se smatralo da se na bilo koji način takve obitelji uznemiravaju dok im se sa služba na granicama ne vrate njihove glave kuće. Izgubljena je vrhrička baština, eto, spasila Berislavića od gubitaka na novostečenomu malomlačkom patrimoniju.

Od spokoja do tjeskobe

Posjedovno-pravni su odnosi na malomlačkom vlastelinstvu, u vrijeme Jurjeva vodstva obitelji postali egzistencijalnim pitanjem za same Berislaviće. Više je čimbenika koji

¹¹⁶ Isto, br. 89-90, str. 111.

¹¹⁷ Isto, br. 1-110, str. 92-116; taj je novčani iznos po prilici odgovarao onomu koji se u godini prikupljao u distriktu Zagrebačke županije u kojemu je on živio.

¹¹⁸ MHT 3, dok. 21, str. 568-569.

¹¹⁹ Spor je započeo prosvjedom pred Kaptolom Zagrebačke crkve zastupnik braće Ladislava i Akacija Stubičkoga, izvjesni Nikola Mobitel od Bedenice (*Mobythel de Bedenycza*), navodno zbog nepravilnog uvoda Stjepana Berislavića u posjede Bapča i Buševac; usp. MHT 2, dok. 55, str. 71-72.

¹²⁰ MHT 3, dok. 19, str. 560-566; isto, dok. 20, str. 567-568.

¹²¹ MOL DL, 36.073.

su primorali Jurja Berislavića da se u borbi za opstanak obitelji osloni gotovo isključivo na vlastite izvore, a to je značilo na gospodarsku podlogu malomlačkog vlastelinstva. Na prvom je mjestu, svakako, gubitak utjecajnoga mjesta unutar klijentelskog sustava Beatrice Frankapan, koji se zapravo raspao zbog njezine neočekivano brze smrti nakon udaje za markgrofa Jurja Brandenburškog. Drugi je čimbenik bio posredne naravi, a vezan je za sukob markgrofa s turopoljskom plemenitom zajednicom. Tim je sukobom otvoreno pitanje lojalnosti Jurja Berislavića prema turopoljskoj "braći" i prvom rođaku i adoptivnomu bratu Ivanu Božičkoviću Magdaleniću koji je stao na čelo pobunjenih plemića Turopolja, a i prema markgrofu koji je, pak, s obzirom na ulogu Magdalenića i ostalih Berislavićevih rođaka u pobuni morao pokazivati određenu dozu sumnjičavosti i prema Jurju. Treći čimbenik koji mu nije išao u prilog jesu relativno brze smjene vlasnika i zakupnika medvedgradskog vlastelinstva dvadesetih godina 16. stoljeća tijekom kojih dolazi do rasplamsavanja sukoba svih vlasnika s pobunjenom turopoljskom plemenitom općinom.¹²² Odlučivši se za neutralan stav u tim silnim previranjima oko medvedgradskog vlastelinstva, posrednička se sposobnost pri upravi tim vlastelinstvom obitelji Berislavića s vremenom zaboravila tako da je Juraj gubio stare pozicije i kod vlasnikâ Medvedgrada i kod plemenitih turopoljske općine. S obzirom na sposobnosti samoga Jurja, jedino što mu je preostalo jest potražiti dodatne izvore prihoda vojnim službama na "vanjskom tržištu"; to je, pak, bilo vrlo rizično za same Berislaviće jer je on bio jedinim muškim nasljednikom, ocem i zaštitnikom obitelji. I odista, svi su njegovi angažmani bivali kratkotrajnoga i povremenog karaktera, bilo da se radilo o službi u kraljevskim vojnim posadama na granici ili službama vojne prirode kod pojedinih velikaša. Navedeni su čimbenici rezultirali grčevitim nastojanjima Jurja ne bi li očuvao barem osnovu očevih posjedovnih stečevina. Prodaja dijela u Buševcu za iznos od 70 zlatnih ugarskih florena, kao i oporuka u kojoj je naznačio kako umirući ostavlja obitelji dugove u iznosu većem od 100 zlatnih ugarskih florena, svjedoče u kolikoj je mjeri za Jurjeva života obitelj zaista proživljavala krizu, kojoj se začetak nalazio na samomu početku njegova samostalnoga javnog djelovanja. Početka koji je obećavao spokojan nastavak života obitelji, a završio je tjeskobnim pogledom u budućnost. Izlaz je iz krize konačno pronađen tek u sljedećim generacijama Berislavića.

¹²² Markgrof Juraj Brandenburški daje vlastelinstvo u zakup Ivanu Kosačkomu 1520. god., potom ga je 1524. prodao kraljici Mariji, a ona ga 1525. daje u zakup banu Ivanu Ungnadu, a već 1526. god. Medvedgrad i Rakovec su predani u zakup banu Ivanu Karloviću, a 1527. kaštel Lukavec banu Franji Batthyányju. Uskoro je potom Karlović uz pomoć konjanika kninskoga biskupa Andrije Tuškanića silom zauzeo Lukavec i u njemu postavio za kaštelana svojega familijara Ivana Novakovića. Smrću Ivana Karlovića posjedi su prešli 1531. god. u vlasništvo Šubića Zrinskih.

OBITELJ ZA STJEPANA I IVANA BERISLAVIĆA 1549.-1569.

Počeci javnog djelovanja braće Berislavića

Od godine 1535. poznati dokumenti redovito spominju oba Jurjeva sina. U prvomu se čita kako je Stjepan, sin odličnoga (*filius egregii*) Jurja Berislavića od Male Mlake u svoje i u ime oca, mlađega brata Ivana te u ime plemenite gospe Ane, udove pokojnoga Ivana Vidošića i sestre njegovog oca Jurja, kao i ostale braće prosvjedovao pred Zagrebačkim kaptolom protiv prodaje svih dijelova posjeda u Odri, Buzinu i Lučilnici od strane Helene, udove pok. Ladislava Imprića.¹²³ Nakon tog prosvjeda, zaredali su i ostali dokumenti među kojima dominantnu ulogu imaju oni koji bilježe prvi sukob s obitelji Božičkovića Magdalenića. Takve će i slične isprave biti osnovnim izvornim gradivom za proučavanje povijesti obitelji i u samim počecima vodstva Stjepana Berislavića, sina Ivanova.

Stare i nove strategije opstanka

Sinovi su Jurja Berislavića, Stjepan i Ivan, s vremenom uvidjeli kako su se očevi pokušali čuvanja pozicija u Turopolju stečenih još za njihova djeda Stjepana, pokazali jalovima. Oni su, dakle, pokušali prilagodbama ustaljenih poslovnih i ženidbenih strategija omogućiti svojim nasljednicima stabilizaciju, a potom i jačanje ugrožene pozicije obitelji. No, do takvog se zaključka može doći najvećma uvidom u dokumente koji su nastali nakon njihove smrti. Naime, za sada je poznato svega dvadeset i šest, što objavljenih, što neobjavljenih, isprava napisanih za njihova života i sedam kratkih pribilješki u popisima i obračunima tada prikupljenih poreza. Taj je broj u odnosu na brojku od gotovo sto i pedeset dokumenata iz razdoblja života njihova djeda i oca odista skroman i posredno govori o nastavku započetog procesa marginalizacije, slabljenja gospodarske moći, ali i stidljivog nagovještaja o začetku konsolidacije položaja obitelji.

Vojne i upravne službe

Braća su Stjepan i Ivan odgajani i pripremani za službe slične onima koje su prije njih obavljali otac i djed. Uspjeha, međutim, nisu imali. Osim Stjepanove službe na mjestu kaštelana Lukavca (1538.)¹²⁴ te Ivanova jednogodišnjeg mandata na mjestu suca Zagrebačke županije (1564.),¹²⁵ oni kao familijari knezova Zrinskih nisu uspjeli na njihovim imanjima zadobiti isplative službe. Dijelom je tomu pridonijela i promjena strategije

¹²³ MHT 3, dok. 29, str. 33-34. Mjesta Stjepana i Ivana u obitelji su, dakle, odmah definirana tim dokumentom. Uz starijega Stjepana i mlađeg Ivana bilo je još braće koja nisi doživjela punoljetnost. Jurju je, ipak, prvi put od doseljenja Berislavića u Malu Mlaku, uspjelo ostaviti iza sebe više od jednoga sina.

¹²⁴ HDA NRA, fasc. 137, nr. 7.

¹²⁵ MHZ, *Documenta: 1564-1590.*, vol. 15, ed. Emilius Laszowsky, Zagreb 1937., dok. 4, str. 5.

udomljavanja njihova oca Jurja, koji se distancirao u nanovo zahuktalom sukobu turopoljske plemenite općine s gospodarom lukavečkog vlastelinstva, Nikolom Šubićem Zrinskim. Za trajanja su tog sukoba (1541.-1553.) Berislavići posvećeni očuvanju malomlačkog patrimonija te uspostavljanju novih svojtanskih i prijateljskih veza čime je dodatno naglašena socijalna distancija prema zajednici plemenitih Turopoljaca, ali i prema Zrinskim. To je bilo razlogom što su braća tek početkom šezdesetih godina uspjela nanovo zadobiti povjerenje knezova Zrinskih. No, iako je konjanička služba u banderiju Nikole Zrinskog bila dobro plaćena, ona je uz vjernost gospodaru iziskivala i osobnu i žrtvu cijele obitelji jer je zbog prirode same službe, opstanak obitelji bio trajno ugrožen. Primjerice, borbu su za opstanak izgubile obitelji prvih Stjepanovih i Ivanovih rođaka, Stjepana Nemčića, Marka Vidošića i Jurja Lukačića njihovim pogibijama u okršajima s osmanskim akindžijskim i martološkim skupinama te su braća stoga odlučila sinove poštedjeti neizvjesne i za obitelj visokorizične vojne karijere. Obojica su ih poslali na školovanje čime su im htjeli osigurati lakši pristup u administrativni krug lokalne i centralne vlasti Kraljevstva. Plodove te njihove odluke nisu, međutim, uspjeli doživjeti. Umrli su u relativno ranoj životnoj dobi ostavivši iza sebe mlade udovice i po jednoga sina.¹²⁶

Bračne, rodbinske i svojtanske veze

Generacija se Berislavića za Stjepanova i Ivanova vodstva pridržavala očeve promjene strategije ženidbenih veza. Berislavići su se, naime, u to doba već u tolikoj mjeri prilagodili udomiteljskoj sredini da im nije više bila primarno važna potpora šire turopoljske društvene zajednice. S tog se razloga to više pokazivala zatvorenost socijalnoga kruga plemstva kojemu su po imovnom stanju i ugledu pripadali, pa su još za Jurjeva života ostvarene bračne veze njegove djece s odličnim plemenitim obiteljima Mindszentija, Barilovića i Budačkih (*Budachky de Bwcha*, ili *de Gorycza*). Na istoj su se socijalnoj razini dogodili i brakovi Stjepanovih i Ivanovih mlađih sestara nakon očeve smrti. One su se udale u obitelji Fejéra (*de Feyer*) i Herendića (*Herendych de Lyppa*). Ostaje nepoznatom obitelj Uršule, supruge starijega brata Stjepana; morala je biti podrijetlom iz obitelji istoga društvenog ranga, jer se nakon Stjepanove smrti nanovo udala u uglednu obitelj Mórijevih. Uz istovjetnost u socijalnom položaju obitelji s kojima su se Berislavići ženidbama povezali, primjetna je istodobno i njihova različitost s obzirom na podrijetlo, ali i na tadašnju ugroženost primicanjem osmanske sile njihovim domicilnim prostorima. Obitelji Fejéra i Mindszentija poprimile su s nadolaskom osmanskih snaga na istočne granice Križevačke i Virovitičke županije početkom četrdesetih godina 16. st., tipičan prognanički mentalitet dislociranih obitelji koje se na sve načine, pa tako i brakovima, pokušavaju domoći mirnijih i sigurnijih posjedovanja, odnosno izvora dodatnih prihoda potrebitih

¹²⁶ Stjepan je umro nešto prije 1563., a Ivan oko 1569. godine. Stjepanova se supruga Uršula ubrzo preudala za Matiju Mórija (*More*), a Ivanova Helena za Ivana Csutora (*Chuttur*); usp. HDA, OF EL, 4c, kut. 36, "Berislavić", str. 17; APKZ ALC, Protocollum 11, 121; HDA NRA, fasc. 136, nr. 29.

u obrani domicilnih patrimonija.¹²⁷ Barilovići, Budački i Herendići kojima su matični posjedi bili, doduše, u međurječju Une i Kupe, nisu do godine 1556. kada je izdajom Kostajnica prepuštena Mehmed paši i Malkoč – begu, trpjeli izrazito učestala osmanska pustošenja.¹²⁸ Upravo je ta godina bila s više razloga prekretnicom u odnosima Berislavića ne samo s Barilovićima, Budačkima i Herendićima već i s jedinim preostalim rođacima u samomu Turopolju, Božičkovića Magdalenićima.

Prva je bračna veza najstarije sestre Stjepana i Ivana Berislavića, Ane udane Mindszenti, spomenuta još za Jurjeva života, 1545. god., prilikom sklapanja adoptivnog ugovora pred Zagrebačkim kaptolom između nje i očeve sestre Ane udane Vidošić. Tom je prilikom stara Ana Vidošić kao sina posvojila i muža nećakinje Ane, Grgura literata Mindszentija, prepisavši im svu svoju kvartu kao nasljedni posjed, koja se sastojala od deset punih kmetskih selišta i plemenite kurije u Maloj Mlaci.¹²⁹ Ana je spomenuta i u očevoj oporuci s početka rujna mjeseca 1549. u kojoj je Juraj nanovo naglasio kako će njezinim sinovima Jurju, Nikoli i Mihaelu pripasti u ime njezine kvarte posjedi koje je za života imala uživati sestra mu Ana Vidošić.¹³⁰ Tijesne su odnose braća Berislavići i nadalje održavali s Mindszentijima iako je za potonje ubrzo nakon Jurjeve oporuke, nastupilo vrlo teško razdoblje u kojemu su im 1552. god., s padom Virovitice, posjedi domicilnog patrimonija dospjeli u osmanske ruke.¹³¹ Te odnose nije uspjela narušiti niti stara Ana Vidošić koja je usprkos adoptivnom ugovoru i dogovoru prilikom sastavljanja Jurjeve oporuke prodala veći dio svoje kvarte Antunu Gereciju, zetu Helene udane Barilović, koja je bila sestra Ane Mindszenti.¹³² Štoviše, Berislavići su, slijedeći primjer Grgura literata i brata mu Stjepana Mindszentija, odustali od naslijeđenih metoda pronalazjenja dodatnih izvora prihoda obitelji preko vojno-upravnih službi te su svoj interes preusmjerili k službama administrativno-upravnih tijela lokalnih i državnih vlasti.¹³³ Kako bi postigli

¹²⁷ Na istočne su granice Križevačke županije, naime, osmanske snage izbile u kratkom razdoblju od 1543. do 1545. nakon što su redom osvojile Valpovo, Stupčanicu, Orahovicu, Bijelu Stijenu, Brezovicu, Pakrac, Petrovinu (1543.), Kraljevu Veliku (1544.) i Moslavinu (1545.); usp. Adamček-Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, str. XII-XIII; Mažuran, *Hrvati*, str. 92-111. Razmjere devastiranosti Križevačke županije u to doba zorno pokazuje broj od svega 788,5 popisanih poreznih dimova u 1543. u odnosu prema 16.885 iz 1517. godine; usp. Adamček-Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, str. 89-105; isto, str. 136-138.

¹²⁸ Laszowski, *Povijest Turopolja 1*, str. 274; Mažuran, *Hrvati*, str. 126.

¹²⁹ MHT 3, dok. 78, str. 97-99.

¹³⁰ HDA NRA, fasc. 202, nr. 21. Kako bi dodatno osnažio svoju posljednju volju, uz Nikolu Mihovilčića i Mikulu Batarčića, izvršiteljima je oporuke imenovao sestru Anu i zeta Grgura Mindszentija.

¹³¹ Riječ je o Sesvetama, Vogrincu, Orehovcu, Blačinu i Raveniku (*Myndzenth, Wogryniec, Orehowcz, Wlachyn et Rawenyk*) u Virovitičkoj županiji, koje su početkom 16. st. držali braća Juraj, Ivan i Franjo Mindszentiji; usp. Adamček-Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, str. 71; isto, str. 112; isto, str. 131. Grgurov je otac Ivan držao i posjed Sv. Juraj (*Zentgergh*) u Križevačkoj županiji, kojega su nakon Virovitice i Čazme osmanske snage također zauzele; usp. isto, str. 11.

¹³² APKZ ALC, *Protocollum* 28, str. 150-151; HDA CD 1, fol. 82'.

¹³³ Temelj je, naime, opstanka obitelji Mindszentija bio u obrazovanju preko kojega su uspjeli zadobiti cijenjene administrativne i svećeničke službe u Zagrebačkoj biskupiji, ali i administrativne službe u Zagrebačkoj županiji te upravne na vlastelinstvima moćnih Henninga (*Hennyng*) i Bátorija (*de Bathor*). Stjepan Mind-

taj cilj, Stjepan i Ivan su upravo uz pomoć Stjepana i šurjaka Grgura Mindszentija osigurali sinovima solidno školovanje.

Druga bračna veza Stjepanove i Ivanove sestre Helene je udaja za Grgura Barilovića. Taj je brak spomenut i u Jurjevoj oporuci. Štoviše, kao i kod Ane udane za Grgura Mindszentija, Juraj oporučno spominje njihove sinove Nikolu i Petra, kojima jamči preuzimanje dijelova malomlačkog vlastelinstva u ime majčine kvarte.¹³⁴ Vijesti o odnosima tih dviju obitelji nema do pred osmansku provalu u Turopolje 1556. god., kada su strahovito opustošili cijeli prostor između Save i Kupe. Ubrzo nakon toga započinju razmirice između Helene i braće oko dugovanja koja su nastala još za života njihova oca. Helena je, naime, početkom 1558. podnijela dva zahtjeva kod bana Petra Erdödyja da joj braća vrata kmetska selišta koja joj pripadaju na malomlačkom vlastelinstvu. Prvi se odnosio na selišta u Lučilnici, koja su njezina braća bespravno uživali, jer nisu još od 1535. god. otkupili zalog od 40 zlatnih florena koji su pokojnom ocu Jurju dali ona i njezin pokojni suprug,¹³⁵ a drugi je osporavao pravičnost podjele djevojačke kvarte kojom je prilikom, kako tvrdi, ona bila zakinuta.¹³⁶ Kanonici su na zahtjev bana Erdödyja obavili razgovore s tuženom braćom u kuriji Male Mlake te su nakon toga podnijeli detaljno izvješće banu i banovcima nakon čega su potonji spor riješili u Stjepanovu i Ivanovu korist.¹³⁷ Nakon tih parničenja, Heleni se i njezinoj djeci gubi svaki trag u dokumentima koji se odnose na Berislaviće Malomlačke. Kao da su se sami Barilovići okrenuli vlastitim problemima koji su ih mučili u Barilović gradu.¹³⁸

Fejéri se za čitavo razdoblje druge polovine 16. st. spominju svega dva puta u dokumentima Berislavića Malomlačkih. Da nije bilo dokumenta iz 1572. god. kada su nasljednici preminulih Stjepana i Ivana pred banovima Jurjem Draškovićem i Franjom Frankapanom uspjeli dogovoriti udjele nasljedstva po muškoj i ženskim linijama, vjerojatno bi ostala nepoznatom činjenica kako su Fejéri ikada i bili u srodstvu s Berislavićima.¹³⁹ No, karijera je Nikole Fejéra, supruga Stjepanove i Ivanove sestre Katarine, dosegla zavidnu razinu. On je bio dugogodišnjim sucem Zagrebačke županije *inter Zawam et Kwpani* i kao takav je vodio brigu o prikupljanju redovitih i izvanrednih poreza na tom prostoru.¹⁴⁰

senti je, naime, bio arhidakon kalnički i kanonik Zagrebačke crkve, ali i *exactor* prilikom prikupljanja kraljevskog poreza u Zagrebačkoj županiji; usp. HDA CD 1, fol. 77. Grgur je, pak, neko vrijeme bio *magister curiae domini episcopi Zagrabienensis* za biskupa Jurja Draškovića, ali i *praefectus castri Zomzedwara*, dakle, upravitelj Susedgrada dok je bio u vlasništvu Andrije Henninga i Andrije Bátorija; usp. Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti [dalje: AHAZU] D-XLIII-72; MHZ *Documenta: 1564–1590.*, ed. Emilius Laszowski, vol. 15, Zagreb, 1937., str. 48-49; Adamček - Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, str. 228; AHAZU D-XLIII-74.

¹³⁴ HDA NRA, fasc. 202, nr. 12.

¹³⁵ MHT 3, dok. 250, str. 401-403.

¹³⁶ HDA NRA, fasc. 136, nr. 7.

¹³⁷ Isto, fasc. 136, nr. 16; MHT 3, dok. 251, str. 403-404; isto, dok. 267, str. 423-424.

¹³⁸ Usp. HDA 884, A-1, Barilović; Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane: mjestopisne i povijesne crtice*, Zagreb, 1895., str. 38-40.

¹³⁹ HDA NRA, fasc. 136, nr. 15.

Muških nasljednika nije imao pa je to djelomice i razlog šutnje vrela kada su u pitanju odnosi njegove sa supruginom obitelji. No, to ne znači da nije imao utjecaja na školovanje svojih nećaka. Konačno, Ivanov je sin Stjepan Berislavić ostvario gotovo identičnu karijeru svojega tetka Nikole Fejéra. I on je dugo vremena bio sucem Zagrebačke i Varaždinske županije te računovođom i pobirateljem državnih poreza.

Ivan Berislavić, mlađi Jurjev sin, oženio je Helenu Budački. Kakvi su odnosi bili između Berislavića i Budačkih, ostaje u velikoj mjeri nepoznanicom. Jedini dokument koji nešto govori o tim odnosima jest prosvjed Ivana Berislavića i supruge Helene pred kaptolom u Zagrebu zbog nasilnog prisvajanja plemenite kurije u Šišljaviću na rijeci Kupi.¹⁴¹ Ta je kurija s pripadajućim kmetskim selištima bila Helenina kvarta pa je stoga i bila toliko dislocirana od malomlačkog vlastelinstva. Zanimljiviji je, međutim, odnos Ivanova sina Stjepana i Ivana Csutora za kojega se Helena udala nakon smrti Ivana Berislavića. Csutor se pokazao vrlo korektnim u odnosima s pastorkom. Sačuvao mu je najveći dio njegova patrimonija, podupirao ga je u školovanju i, što je najvažnije, on je kao kapetan banderijalne vojske biskupa Jurja Draškovića igrao zasigurno vrlo važnu ulogu uz Mindszentije i Nikolu Fejéra u Stjepanovu odgoju.¹⁴²

Tjeskobna stvarnost

Razdoblje je vodstva obitelji za Stjepana i Ivana bilo odista razdoblje zamršenih odnosa s brojnom nezadovoljnom rodbinom koja je ustrajno pokušavala preuzeti one dijelove malomlačkog vlastelinstva za koje su smatrali da su po bilo kojoj osnovi zakinuti. To je razdoblje otvorenih sukoba s rođacima u drugom i trećem koljenu, Božičkovićima Magdalenićima,¹⁴³ potom nasilja koja čini Uršula Herendić, njihova nećakinja i kći sestre im Margarete,¹⁴⁴ ali i sestra Helena udana Barilović.¹⁴⁵ To je i vrijeme parničenja sa susjedima koji su u imovnom i socijalnom smislu bili ispod njih, poput Mihaela Vitkovbrata (*Wydkowbrath*) za djelomice prodanu i njihovu šumu Vidoševinu,¹⁴⁶ pa s Grgurom Jan-

¹⁴⁰ Adamček - Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, dok. 56, str. 176; isto, dok., 59, str. 183; isto, dok. 62, str. 190; isto, dok. 70, str. 213. Razdoblje od 1555. do 1568.

¹⁴¹ HDA NRA, fasc. 138, nr. 24.

¹⁴² Ivan Csutor je dugo vremena obnašao dužnost kapetana biskupa i bana Draškovića. On je najvjerojatnije i dogovorio diobu malomlačkog patrimonija pred banovima Draškovićem i Franakapanom (v. HDA NRA, fasc. 136, nr. 15). Imenovan je još 1577. god. biskupovim kapetanom; usp. *Građa za gospodarsku povijest Hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću. Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana*, ed. Emil Laszowski, *Građa za gospodarsku povijest Hrvatske Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* [dalje: JAZU], vol. 1, Zagreb, 1951., dok. 12, str. 9-12.

¹⁴³ MHT 3, dok. 276, str. 434-435; isto, dok. 277, str. 436-437; HDA NRA, fasc. 138, nr. 23; MHT 3, dok. 278, str. 437-439.

¹⁴⁴ HDA NRA, fasc. 138, nr. 27.

¹⁴⁵ MHT 3, dok. 250, str. 401-403; HDA NRA, fasc. 136, nr. 7; isto, fasc. 136, nr. 16; MHT 3, dok. 251, str. 403-404; isto, dok. 267, str. 423-424.

¹⁴⁶ MHT 3, dok. 169, str. 280.

čečićem, bratom Jakova zlatara iz Zagreba za posjedovne čestice kraj Odre, Lužja i Markuševog Vrha¹⁴⁷ ili s Helenom Domjanković zbog prisvajanja zemljišta u Markuševcu.¹⁴⁸ Uz takve nevolje, pogodilo ih je i teško osmansko pustošenje 1556. god., kada je zbog počinjenih šteta cijeli kraj između Kupe i Save bio za tu godinu oslobođen bilo kakvih poreznih davanja.¹⁴⁹ Usitnjavanje je malomalčkog vlastelinstva doseglo takve razmjere da je dikator sedamdesetih godina registrirao u prosjeku po šest dimova.¹⁵⁰ Stjepanova nenadana smrt nešto prije godine 1563.¹⁵¹ samo je pojačala sumornu stvarnost obitelji. Ostavio je sina Ivana, a naskoro mu je i brat Ivan umro (oko 1569.) ostavivši, također, maloljetnog sina Stjepana.¹⁵² No, nakon 1582., smrću Stjepanova sina Ivana, jedinim punoljetnim nasljednikom obitelji ostao je Ivanov sin, Stjepan.¹⁵³ Zahvaljujući njegovim znanjima i sposobnostima koje je stekao studiranjem prava, obitelj je doživjela novi uzlet kakav je samo generaciju prije bio gotovo nezamisliv.

OBITELJ ZA STJEPANA BERISLAVIĆA 1570.-1610.

Od tjeskobne stvarnosti do spokojne budućnosti

Stjepan je nakon školovanja preuzeo od očuha Ivana Csutora svoj sačuvani dio baštine obitelji Berislavić u vrijednosti od 800 florena,¹⁵⁴ a za preostatak se malomlačkog vlastelinstva borio sudskim procesima protiv rođaka u drugom i trećem koljenu, nasljednika Helene udane Barilović,¹⁵⁵ Katarine udane Fejér¹⁵⁶ i Margarete udane Herendić.¹⁵⁷ Zahvaljujući juridičkim vještinama, on je do 1581. sve parnice uspješno priveo kraju te je za sva malomlačka posjedovanja dobio uz kraljevu potvrdu u formi nove donacije, i konačnu presudu suda Zagrebačke županije u sporu s nasljednicima Antuna Gerecija i Barbare Barilović, kćeri Helene, inače sestre Stjepanova oca Ivana.¹⁵⁸ Stjepan je, što je osobito zanimljivo, za trajanja parničnih postupaka uporno isticao da je on jedini zakoniti

¹⁴⁷ Isto, dok. 234, str. 376.

¹⁴⁸ HDA NRA, fasc. 136, nr. 18.

¹⁴⁹ MHT 3, dok. 240, str. 389.

¹⁵⁰ HDA CD 1, fol. 92'; isto, fol. 121'; isto, fol. 153; isto, fol. 186.

¹⁵¹ HDA, OF EL, 4c, kut. 36, "Berislavić", str. 17; APZK ALC, Protocollum 2, str. 121.

¹⁵² HDA NRA, fasc. 1178, nr. 10; HDA CD 1, fol. 121'.

¹⁵³ MHT, *Diplomata: 1560-1895.*, vol. 4 [dalje: MHT 4], ed. Emilius Laszowski, Zagreb, 1908., dok. 27, str. 51.

¹⁵⁴ HDA NRA, fasc. 136, nr. 29.

¹⁵⁵ Isto, fasc. 136, nr. 10; isto, fasc. 136, nr. 17; isto, fasc. 136, nr. 11; isto, fasc. 136, 14; isto, fasc. 1178, nr. 11; isto, fasc. 136, nr. 12.

¹⁵⁶ Isto, fasc. 136, nr. 15.

¹⁵⁷ Isto, fasc. 138, nr. 27; isto, fasc. 138, nr. 28.

¹⁵⁸ MOL LR 4, fol. 273; HDA NRA, fasc. 1178, nr. 13.

nasljednik pradjeda Stjepana s pridjevkom *de Werhreka*, odnosno djeda Jurja s pridjevkom *de Kys Mlaka aliter de Werhreka* pa se i sam ustrajno titulirao kao Stjepan Berislavić *de Werhreka*. Onog časa kada je osigurao sva sporna posjedovanja kraljevom potvrđnicom i sudskom presudom, prestao je s uporabom tog titulara te je iznova koristio titular *de Kys Mlaka*.¹⁵⁹

Njegov je brak s kćeri Kristofora Brade, Elizabetom, pokazatelj novoga usmjerenja u ženidbenoj strategiji Berislavića. Elizabeta je, naime, uz sestru Doroteju bila jedinom nasljednicom velikoga imanja obitelji Brada pa je stoga i baštinila znatno veći posjed od onoga koji bi inače zadobila kvartom. Taj je brak Stjepanu omogućio posjedovno širenje na Varaždinsku i Križevačku županiju, a s time i mogućnost aktivnijega rada u administrativnim krugovima tih županija.¹⁶⁰

Imovno osiguran, on je kao pripadnik učene hrvatske plemićke, a time i političke elite sve aktivnijim istupima u javnosti, osobito pri zasjedanjima Hrvatskog sabora, te kreiranjem novih personalnih veza i prijateljstava u administrativnim aparatima Zagrebačke, Križevačke i Varaždinske županije, krenuo u zadobivanje sve jačih pozicija na lokalnoj razini. Od 1587. podžupan je Varaždinske, a od 1590. god. župan Zagrebačke i Križevačke županije; već 1591. god. bio je izabran za banovca Slavonije. Premda se iste godine odrekao mjesta vicebana, što je izazvalo negativne reakcije u javnosti, ustrajao je na zadobivanju sve utjecajnijih administrativnih pozicija te je 1598. i izabran za velikog bilježnika Zagrebačke županije, a od 1604. je na dužnosti pobiratelja i računovođe (*provisor et exactor*) državnog poreza. Na vrhuncu je karijere uspio zadobiti 1608. položaj protonotara (*viceprothonotarius*) Kraljevstva; iznenada je preminuo početkom 1610. god., ostavivši dvojici sinova, Ivanu i Franji Aleksanderu, velike i dobro uređene posjede.

Zaključna poglavlja

Kao što je istaknuto u uvodnom poglavlju prvog dijela članka,¹⁶¹ hrvatski su povjesničari zaista rijetko usmjeravali svoju pažnju na sudbine raseljenih obitelji plemstva koje su u potragama za novom egzistencijom naseljavale i hrvatske, a i susjedne teritorije tijekom osmanskoga pritiska na srednjovjekovne hrvatske zemlje. Rad, dakle, na projektu izučavanja tog problema ne bi smio biti ograničen samo vremenskim (druga polovina 15. i cijelo 16. st.) i geografskim odrednicama (prvenstveno hrvatske, ugarske, austrijske i talijanske zemlje). On je, prije svega, ograničen brojem i prirodom sačuvanoga izvornoga gradiva.¹⁶² Pripadnici su srednjega i nižeg plemstva bili poput običnih pučana i

¹⁵⁹ Od rujna 1582. kada je konačno dovršio sve sporove počinje nanovo koristiti pridjevak Mala Mlaka; usp. MHT 4, dok. 27, str. 51.

¹⁶⁰ MOL Cocscriptiones portarum [dalje: CP] 47, pag. 702; isto, pag. 758-759; isto, pag. 800-801; isto, pag. 852.

¹⁶¹ Jurković, *Raseljena plemićka obitelj*, str. 125-129.

¹⁶² Upravo zbog prirode pisanih dokumenata morat će se iz istraživanja isključiti ona socijalna kategorija hrvatskog društva koja je bila brojem najzastupljenija u procesima iseljavanja – pripadnike trećeg staleža.

kmetova, dakle ljudi trećeg staleža, sudionicima procesa raseljavanja domicilnoga hrvatskog stanovništva, ali su za razliku od njih u dobroj mjeri izbjegli sudbinu anonimnosti. Anonimnosti ih je čuvao njihov društveni položaj i ugled, ali i aktivna uloga u pokušajima preživljavanja tijekom i nakon (ne)uspješne obrane matičnog područja kada do raseoba i dolazi. Poteškoća, međutim, koja bi se morala prevladati prilikom realizacije tog projekta, jest nesređenost izvornoga materijala u smislu postojanja specijaliziranih pomagala poput inventara koji bi razbacane dokumente po raznovrsnim fondovima i zbirka objedinili u svojevrsne obiteljske zbirke ili prozopografske priručnike čije bi postojanje istraživačima omogućilo lakše snalaženje u postojećim arhivima. S tih se razloga Berislavićima i prišlo metodološkim pristupom "studija pojedinačnog slučaja – *the case study*".

O problemu kategorizacije raseljenika

Jedno od osnovnih pitanja koje se znanosti nameće pri socio-povijesnom proučavanju slučajeva raseljenih osoba jest pitanje kategorizacije, odnosno pitanje nastajanja i profilacije svojevrsnoga "raseljeničkog pojmovnika" iz kojega je potom tipologizacija i proizašla te pitanja valorizacije i kompatibilnosti onodobnoga "raseljeničkog pojmovnika" sa suvremenim shvaćanjima i vrednovanjima promatrane tipologizacije.¹⁶³ Rješenjem bi se tih pitanja mogao primjerenije objasniti i položaj obitelji Berislavića unutar osebujnoga raseljeničkog svijeta kasnosrednjovjekovlja i ranonovovjekovlja, a on je ponajprije ovisio o stupnju osmanskoga vojnog pritiska na onodobne hrvatske prostore.

S obzirom na intenzitet osmanske ugroze raseljenici bi se, dakle, mogli podijeliti u četiri osnovne tipske skupine. Pripadnost je tim skupinama ovisila najčešće o interesu,

Obični seljaci (oni na prostorima svjetovnih i crkvenih gospoštija koji su bivali na različite načine ovisni o svojim gospodarima – kmetovi, koloni, inkvilini, itd., a i oni koji su bivali osobno slobodni – slobodnjaci, težaci, itd., ali kao prethodni izrazito loših imovnih mogućnosti), stanovnici gradova (oni koji bijahu ovisni o svjetovnim ili crkvenim vlasnicima tih gradova, i oni koji su živjeli u gradovima statusa slobodnih kraljevskih gradova ili komuna mediteranskog tipa, ali su istodobno na dnu imovne i društvene ljestvice svih navadenih tipova gradskih zajednica) ili, pak, marginalci (primjerice, bolesnici, siromasi, nahočad i dr.) i isključenci (heretici, politički i drugi izgnanici itd.) tijekom promatranog razdoblja nisu ostavljali za sobom trajnije pisane tragove pa je izučavanje sudbine takvih obitelji tijekom dvije ili više generacija posve nemoguće ili je u tolikoj mjeri otežano da iziskuje iscrpljujuće i dugotrajno istraživanje neobjavljenih arhivskih fondova. U obzir ne bi došla niti istraživanja one kategorije hrvatskog društva koja je brojem bila zanemarivo mala, ali je za razliku od prethodne izvornim gradivom obilato zastupljena – feudalna elita. Naime, pripadnici hrvatskih velikaških obitelji uspjeli su opstati na "ostacima nekada slavnoga Hrvatskog Kraljevstva" pa se na temelju povijesti tih obitelji ne može u cijelosti objasniti sudbina tadašnjih raseljenika zbog nepostojanja tipičnih primjera iseljavanja u strane države. Jedini, dakle, sloj hrvatskog društva koji u većoj mjeri zadovoljava kriterije istraživanja socio-povijesnih znanosti jest onaj koji obuhvaća pripadnike tzv. "srednjega i nižeg plemstva".

¹⁶³ Svi moderni rječnici u kojima su pronalazili svoje mjesto i "raseljenički pojmovi" polaze od etimoloških objašnjenja svakoga pojedinog pojma, a osobito oni koji su usko specijalizirani za takvu vrstu terminološkoga tezaurusa pojedinih naroda. Među takva ostvarenja spadaju: *Historical Dictionary of Refugee and Disaster Relief Organizations*, ed. Robert F. Gorman, International Organizations Series, No. 7, Metuchen N.J. – London, 1994.; *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, ur. Emil Heršak, Zagreb, 1998. U tim je ostvarenjima pružena i detaljna bibliografija radova slične ili iste tematike.

volji i vjeri svakog pojedinca da brani baštineni položaj i socijalni status, odnosno da obrani svoja materijalna dobra koja su najčešće i bila izvorom položaja u društvu. Nazivi kojima su raseljenici imenovani u dokumentima vrlo su neujednačeni i u prvi bi se mah moglo doći do zaključka kako su daleko od bilo kakve ujednačene uporabne vrijednosti. Naime, tijekom razdoblja neposredne osmanske opasnosti na hrvatskim su se teritorijima redovito pisali dokumenti osim na latinskom, na hrvatskom, talijanskom i njemačkom jeziku i svaki je od navedenih jezika pokazivo različitu razvijenost "raseljeničkog pojmovnika". U tom smislu, hrvatski dokumenti pokazuju najistančaniju, a njemački najjednostavniju pojmovnu klasifikaciju ljudi koji su proživljavali sudbinu raseljenika. Takvu jezičnu raznolikost u razvitku usko specijaliziranoga tezaurusa termina raseljeničkog tipa na području hrvatskih zemalja najbolje pokazuje peterojezični rječnik Fausta Vrančića s kraja 16. st., dakle, u vrijeme kada su se veliki iseljenički pokreti hrvatskog življa zaustavili i kada je, očito, "raseljenički pojmovnik" u hrvatskom jeziku dobio svoj konačni oblik.¹⁶⁴ Razvitak je takvoga iznijansirana i usko specijaliziranog sociološkog vokabulara u Hrvata posve razumljiv s obzirom na gotovo katastrofičnu razinu pretrpljene depopulacije uzrokovane dugotrajnom ratnom opasnošću.¹⁶⁵

Klasifikacija u četiri osnovne skupine raseljenika učinjena je, dakle, na bazi ondašnjega hrvatskoga tezaurusa pojmova. Radi što boljšega razumijevanja značenja pojedinih termina, pružit će se i odgovarajući latinski, talijanski, njemački i mađarski sinonimi koji se nalaze u peterojezičnom rječniku Fausta Vrančića. U prvu karakterističnu kategoriju raseljenika pripadaju, dakle, **izbjeglice** (**Hr:** *bižeći, bigavica, bežalac, bežljivec, strašivica* **L:** *fugax, fugitivus*, **T:** *fugato*, **Nj:** *Fluchtig*, **M:** *futó*).¹⁶⁶ Tim se pojmom označavao svatko tko je

¹⁶⁴ Usp. Faustus Verantius (Faust Vrančić), *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum: Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae, Venetiis*, 1595., repr. u: *Most – The Bridge*, vol. 1, Zagreb, 1990., str. 99-234.

¹⁶⁵ Srednjovjekovna je Krbava u cijelosti devastirana i nakon toga napuštena od strane indigenoga stanovništva, dok su, primjerice, Lika te Sinjski i Vrhički distrikti Kninske županije doživjeli posvemašnju depopulaciju nakon čega su osmanske vlasti te dijelove naseljavali pretežito vlaško-srpskim etnijama pravoslavne vjeroispovjesti, o čemu svjedoče osmanski katastarski defteri s kraja 16. i početka 17. stoljeća (usp. Nenad Močanin, *Naseljenost Like i izvori feudalne rente poč. 17. st. pod turskom vlašću, Historijski zbornik*, sv. 46, Zagreb, 1993., str. 61-65; isti, *Turska Hrvatska: Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791. godine – preispitivanja*, knj. 2, Zagreb, 1999., str. 64-101; Spaho, *Turski popis Sinja i Vrlike*, str. 1-120; isti, *Splitsko zaleđe u prvim turskim popisima, AHOI*, sv. 13, Zagreb, 1986., str. 47-86). Znanstvene valorizacije brojčanih podataka o raseljenim osobama koji se nalaze u šesnaestostoljetnim dokumentima donijeli su Tomislav Raukar (*Hrvatsko srednjovjekovlje*, str. 425-430) i Anđelko Akrap (*Stanovništvo u Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb, 2003. [u tisku]). U djelu je Anđelka Akrapa raseljeničtvo kao stoljetna "kužna pošast" (od o. 1450. do o. 1550.) hrvatskih srednjovjekovnih zemalja znanstveno vrednovana s pozicija demografije. Njegova su istraživanja pokazala da je demografski gubitak u promatranom razdoblju iznosio gotovo nevjerojatne tri petine ukupnog stanovništva hrvatskih zemalja.

¹⁶⁶ Vrančić, *Dictionarium*, str. 39-40; Joannes Bellosztenez (Ivan Belostenec), *Gazophylacium seu Latino-Illyricorum onomatium aerarium, selectoribus syninimis, phraseologiis, verborum constructionibus metaphoris, adagiis, abundantissime locupletatum...*, 2 knj., Zagrabiae, 1740., repr. Zagreb 1972., knj. 1, str. 587-588; isto, knj. 2, str. 11; Mažuranić, *Primosi*, str. 441; Heršak, *Leksikon*, str. 89-91; usp. također: Ivan Jurković, *Klasifikacija hrvatskih raseljenika za trajanja osmanske ugroze (od 1463. do 1593.)*, *Migracijske i etničke teme*, god. 19, br. 2-3, Zagreb, 2003., str. 157-159.

napustio zavičajni kraj već pri pojavi prvih osmanskih prijetnji. Cilj je izbjeglica bio pronaći sigurnija i mirnija utočišta u susjednim zapadnim ili, pak, još udaljenijim državama. U drugu skupinu raseljenika pripadaju **prognanici** (H: *protiran, pregnanec*, L: *profugus*, T: *vago*, Nj: *Fluchtig*, M: *pribeg*).¹⁶⁷ Taj je pojam, za razliku od prvog, definirao svakoga tko je pokušavao obraniti svoje matično područje do krajnje točke izdržljivosti. Tek u trenutku neposredne prijetnje okupacijom, prognanik je napuštao domicilno područje te se povlačio ili na novouspostavljene obrambene zone gdje je i nadalje pokušavao zaustaviti osmansko napredovanje ili na teritorije pošteđene ratnih opasnosti. Treću skupinu raseljenika čine **izgnanici** (H: *izagnan*, L: *exul*, T: *bandito*, Nj: *Vertrieben*, M: *szam-kiveteth*).¹⁶⁸ Pojedinci koji su pripadali toj kategoriji raseljenika jesu oni koji su u prvo vrijeme dočekali i prihvatili osmansku vlast te na taj način ostali i zadržali svoje posjede na domicilnom teritoriju. No, oni su bivali nakon kraćeg vremena izgnani sa svojih ognjišta iz raznoraznih razloga. Najčešći su uzroci izgnanstva bili vjerske, političke, pa čak i etničke prirode. Civili, ratni zarobljenici i taoci koji su služili u razmjenama zarobljenika zaraćenih strana također bi prema toj klasifikaciji ulazili u tu skupinu raseljenika. U zadnju kategoriju raseljenih skupina starosjedilačkoga hrvatskog stanovništva pripadaju **prebjezi** (H: *pribeg, predavac, uskok*, L: *refuga, transfuga, perfugus*, T: *fugitiuo, transfuga*, Nj: *Fluchtig, Abtrunnig*, M: *pribeg*).¹⁶⁹ Ta je kategorija raseljenika tijekom 16. stoljeća bila vrlo šarolika s obzirom na vjersku i etničku pripadnost njezina članstva. Naime, u prvim dokumentiranim prelascima i naseljavanjima skupina prebjega na kršćanske teritorije (razdoblje od oko 1530. do 1550. god.) znatan su udio činili hrvatski starosjedioci koji su u određeno vrijeme prihvatili službu (polu)profesionalnih vojnika u osmanskim pograničnim postrojbama. Preostali dio članstva tih skupina činili su njihovi sudrugovi, koji su bili pravoslavne vjeroispovijesti, a pridošli su na hrvatske prostore zahvaljujući osmanskim vlastima koje su ih naseljavale na novoosvojena granična područja.¹⁷⁰

Izbjeglice ili prognanici – bilociranost, put spasa

Okolnosti koje su navele Stjepana Berislavića da prihvati službu kraljeva kaštelana Lukavca 1486. god. nisu poznate. Kada bi se, dakle, Stjepanova pojava u Turopolju proma-

¹⁶⁷ Vrančić, *Dictionarium*, str. 83; Belostenec, *Gazophylacium* 1, str. 973; Mažuranić, *Prinosi*, str. 1167; Heršak, *Leksikon*, str. 208-209; usp također: Jurković, *Klasifikacija*, str. 159-160.

¹⁶⁸ Vrančić, *Dictionarium*, str. 34; Belostenec, *Gazophylacium* 1, str. 545; isto, knj. 2, str. 405; Mažuranić, *Prinosi*, str. 441 i 443; Heršak, *Leksikon*, str. 91; usp također: Jurković, *Klasifikacija*, str. 160-162.

¹⁶⁹ Vrančić, *Dictionarium*, str. 76 i 89; Belostenec, *Gazophylacium* 1, str. 893 i 1032; isto, knj. 2, str. 583; Mažuranić, *Prinosi*, str. 1087, 1089 i 1511-1513; Heršak, *Leksikon*, str. 280-281; usp također: Jurković, *Klasifikacija*, str. 162-163.

¹⁷⁰ Premda su, dakle, različitoga etničkog i vjerskog podrijetla, oni su ipak funkcionirali kao homogena cjelina koja je egzistirala na bazi solidarnosti zajedničke vojne službe. Sva kasnija dokumentirana građa svjedoči o izrazitoj etničkoj vlaškoj, srpskoj i bugarskoj, te vjerskoj pravoslavnoj dominaciji članova skupina koje su prelazile iz osmanske na stranu hrvatske vojne službe. Takve su skupine, dakle, primarno djelovale na osnovi privilegiranog položaja graničarske vojne službe te su kao takve i nudile svoje usluge s ciljem ma-

trala izolirano i izvan konteksta ratnih i općih unutarnjopolitičkih i vanjskopolitičkih prilika na prostorima Kraljevstva, a posebice na prostoru granice i krajišta u okolici Vrhrike prema Osmanskom Carstvu, moglo bi se zaključiti kako bi Stjepan prema kategorizaciji raseljenih osoba pripadao u onu izbjegličkog tipa. Osnovni bi razlog takvog zaključivanja bio u činjenici da je Stjepan napustio rodni kraj i započeo izgradnju i osobne i egzistencije vlastite obitelji u dalekomu Turopolju punih četvrt stoljeća prije pada Vrhrike u osmanske ruke. On bi po tom kriteriju, dakle, odista bio predstavnikom onih članova plemenitoga roda Čubranića koji su, da se ponovi tvrdnja Laszowskog s početka ovoga teksta, "od straha pred Turcima" kao izbjeglice napustili obiteljske *plemenščine* i rod kojemu su pripadali znatno prije onih koji su ustrajavali u obrani Vrhrike. No, više je (ne)posrednih pokazatelja koji dovode u sumnju takvo pojednostavljeno gledanje na Stjepanov odlazak u turopoljske krajeve.

Srednjovjekovni je distrikt Vrhrika padom Bosne 1463. postao direktnom zonom ratne opasnosti. Taj je distrikt kao i ostali dijelovi Kninske županije postao od tog momenta granicom, ali i krajištem prema osmanskoj Bosni.¹⁷¹ Pad je Bosne, dakle, potakao članove roda Čubranića na aktivno sudjelovanje u protuudaru kralja Matije Korvina tijekom zimskih mjeseci te iste godine, kojim se nastojalo potisnuti osmansku silu na pozicije prije gubitka Bosne.¹⁷² Djelomičnim je oslobođenjem zapadnih krajeva ondašnje Bosne osnovana i banovina, granična vojno-upravna jedinica, sa sjedištem u Jajcu čime je nakratko otklonjena neposredna opasnost za vrhričku okolicu.¹⁷³ Uz tu banovinu i teritorij je hercega Stjepana Kosače bio od tada svojevrsnom "tampon-zonom" prema središnjoj hrvatskoj županiji Kninu, što je trebalo jamčiti određenu sigurnost i stanovništvu distrikta Vrhrike. No, osmanske su postrojbe već od 1469. na teritoriju vladanja najstarijega hercegova sina Vladislava držale grad Hum u županiji Hlijevno, a postupnim je gubicima i konačnim padom Hercegovine (1482.) i grad Livno uskoro dospio pod osmansku vlast (prije 1485.).¹⁷⁴ Uzmimo li se, dakle, u obzir stvarni odnosi snaga na prostoru spomenute

ksimalnog izvlačenja osobnih koristi (privilegiran položaj unutar društva, novčanu dobit u obliku bolje plaćene vojne službe, prilike za pljačkaške djelatnosti) na područjima graničnih sustava zaraćenih strana. Oni se zaista mogu promatrati kao skupine (polu)profesionalnih vojnika, koje primarno pokušavaju zadovoljiti vlastite potrebe, a tek potom svoje postupke opravdati općeprihvaćenim idealima i normama ponašanja one strane u čijoj su službi i bile. O takvom tipu vojničke zajednice detaljnije u: Catherine W. Bracewell, *Senjski uskoci: piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću*, Zagreb, 1997., str. 53-87. i 155-232; Karl Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545-1754)*, sv. 1, Zagreb, 1977., str. 31-54.

¹⁷¹ Značenje pojmova "granica" i "krajina" ili "krajište" te način njihove uporabe objašnjen je u: Nataša Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, Zagreb, 2001., str. xi.

¹⁷² Tijekom tih je operacija, primjerice, kralj Matija u ime ratnih zasluga nagradio Ivana, sina Pavla Čubretića od Vrhrike, Vlasima od roda Tulića, koji su tada prebivali u distriktu Vrhrike; usp. *Urbaria lingua Croatica conscripta – Hrvatski urbari* [dalje: ULC], ed. Radoslav Lopašić, sv. 1, *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium* [dalje: MHJSM], sv. 5, Zagreb, 1894., str. 3.

¹⁷³ Vrlo detaljan prikaz oslobođenja Jajca i formiranja Jajačke banovine v. u: Thallóczy, *Povijest Jajca*.

¹⁷⁴ Usp. Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk; postanak i upravna podjela*, Djela Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine, knj. XIV, Odjeljenje istorisko-filoloških nauka, knj. 10, Sarajevo, 1959., str. 42-43.

“tampon-zone”, tada se neizbježno čini zaključak kako Vrhrika za tog razdoblja nije uživala pretpostavljeni status “sigurne zone”. Štoviše, ona je i prije osmanskog zauzeća županije Hlijevno postala “prvom zonom ratne ugroze”, odnosno vojnom granicom i krajištem koji je uklopljen u obrambeni protuosmanski vojni sustav.¹⁷⁵

Plemstvo je, dakle, distrikta Vrhrika u kojemu je dominirao rod Čubranića zarana bilo prisiljeno razvijati strategiju opstanka na domicilnom teritoriju poput inog plemstva koje je proživljavalo sličnu sudbinu na graničnim prostorima Kraljevstva prema osmanskoj Bosni. Opća je nesigurnost uzrokovana učestalim devastirajućim pohodima osmanskih pljačkaških vojski zasigurno tjerala i plemenite Čubraniće na selektivan pristup problemu zaštite članova svojih obitelji koji s obzirom na spol i starosnu dob nisu mogli aktivno sudjelovati u ratnim naporima obrambene naravi, kao i rodovske *plemenščine* koja se nije mogla obraniti bez adekvatne logističke i financijske potpore. U strategiji je “kako ne biti protjeran i sve svoje ne izgubiti”¹⁷⁶ vrlo važnu ulogu igrala dovrtljivost u pronalaženju obiteljskoga, ali i materijalnog izvora sigurnosti što je, pak, rezultiralo stanjem koje se u modernom leksiku raseljeničkog nazivlja definira pojmom “bilocirana migrantska obitelj”.¹⁷⁷ Osnovno je značenje tog pojma fokusirano na one članove obitelji koji pokušavaju nastaviti egzistenciju u rodnom zavičaju, ali uz djelomičnu ili isključivu pomoć i skrb članova obitelji koji su “odselili” ili su “poslani” u druge zemlje ne bi li ondje pronašli redovite i sigurne izvore financiranja obitelji.¹⁷⁸ Ako je matični prostor bio trajno i krajnje ugrožen, raseljeni je član koji je skrbio za obitelj po pravilu preuzimao brigu i o maloljetnoj braći, sestrama i ostarjelim roditeljima u mjestima “privremenog boravka”, pa se modernim pojmovnikom mogu takvi postupci opisati i terminom “selektivne migracije”.¹⁷⁹ S koje se god točke problem sagledavao, važno je istaći kako su se takvi postupci činili i opravdavali opstankom obitelji na domicilnom prostoru. Okosnicom obitelji nisu bili, dakle, članovi koji su bilokacijom privremeno napustili obiteljski prag već oni koji su maksimalnim angažmanom ustrajavali u njegovoj fizičkoj obrani. Takvo je ponašanje prema raseljeničkoj kategorizaciji bilo odista ponašanje prognanika, bez obzira na to jesu li činili onaj dio bilocirane obitelji koji je ustrajavao na obiteljskom pragu ili su bili dijelom obitelji koji je živio pod okriljem sigurnosti “privremenog utočišta”.

¹⁷⁵ Takvu poziciju vrhričkoga kraja dokazuje, primjerice, obračun kraljevske dike na teritoriju srednjovjekovne Hrvatske koji je podnio Pavao Spiranić oko 1470. godine u kojemu se izrijekom navodi kako je plemstvo *de Werlika ... in confinibus Turcarum* oslobođeno plaćanja tog poreza; usp. MOL DL, 32.650; Adamček - Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, dok. 1, str. 2.

¹⁷⁶ Izričaj Bernardina Frankapana u pismu zetu Jurju Brandenburškomu; usp. Ivan Jurković, *Turska opasnost i hrvatski velikaši – Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba*, *Zbornik OPZ HAZU*, sv. 17, Zagreb, 1999., str. 72.

¹⁷⁷ Heršak, *Leksikon*, str. 20.

¹⁷⁸ Izvorno gradivo nudi brojne primjere “bilociranih obitelji” unutar strategije preživljavanja srednjega i nižeg plemstva za trajanja osmanske ugroze na prostorima hrvatskih srednjovjekovnih zemalja (usp. Jurković, *The Fate of Refugees*, str. 48-49; isti, *Das Schicksal des kroatischen Kleinadels unter dem Druck des Osmanenreichs*, *East Central Europe/ECE*, vol. 29, part 1-2, Budapest, 2002., str. 235-248). Bilociranih obitelji bilo je i među hrvatskim velikaškim obiteljima; usp. Jurković, *Turska opasnost*, str. 75.

¹⁷⁹ Heršak, *Leksikon*, str. 246.

Podaci temeljem kojih bi se mogao sagledati "predturopoljski" životni put Stjepana Berislavića kao i motiv njegova odlaska iz rodne Vrhrike, za sada, kao što je istaknuto, nisu poznati. Njegova bi služba kralju Matiji Korvinu preko koje je i došao 1486. god. na mjesto kaštelana u Lukavec, stoga mogla imati dvojako značenje. Ona bi mogla biti posrednim pokazateljem Stjepanova bijega od krvave vrhričke svakidašnjice, ali i pokazateljem Stjepanove uloge raseljenog člana bilocirane obitelji. Izbjeglica ili član prognaničke obitelji? Sačuvana pisana vrela ne pružaju izravan odgovor na to pitanje. Nigdje, naime, izrijekom nije napisano kako je Stjepan Berislavić, primjerice, izbjegavajući i sklanjajući se pred osmanskim prijeljnom potražio službu u krugu kraljevih sljedbenika, ali isto tako nigdje nije sačuvano pisano svjedočanstvo koje bi potvrdilo pretpostavku da je on redovito slao novčanu pomoć obitelji u Vrhriku ili, pak, da je sestru udomio u Turopolju isključivo zbog "turske opasnosti". Podaci koji upućuju na razvoj događaja pri raseobi obitelji Berislavića izranjaju potpuno neovisno na indirektan i gotovo neočekivan način iz kasnijih dokumenata. Analiza je tih podataka pokazala najmanje četiri indikacijske smjernice koje su (ne)posredno vezane uz postavljeno pitanje: (1) Stjepanovo raspolaganje financijskim sredstvima te (2) njegov osobna zauzetost i sudionništvo u obrani plemenite baštine roda Čubranića, u kojemu (3) pružanje utočišta najbližim članovima obitelji i (4) solidarno djelovanje s "braćom" roda, jasno definiraju njegovo mjesto unutar raseljeničke kategorizacije.

Glede unosne službe, očekivalo bi se da je Stjepan Berislavić kao familijar i odani službenik kralja Matije Korvina raspolagao znatnim novčanim sredstvima. No, Stjepan se u prvo vrijeme života na turopoljskom području nije pokazivao takvim. On nije za tog razdoblja (1486.-1491.) uspijevao direktnim kupnjama ili zakupima zadobiti oveća posjedovanja, što upućuje na zaključak da je zamjetne količine novca trošio u druge svrhe.¹⁸⁰ Jedina je, pak, razumna svrha trošenja gotovog novca bila (pri)pomoć obitelji na vrhričkoj djedovini u trenucima izrazite opasnosti za njezin opstanak – trenucima osmanskoga konačnog zauzeća županije Hlijevno, susjedne vrhričkim Čubranićima. Stjepan je Berislavić krenuo u osmišljenu izgradnju novoga patrimonija sa sjedištem u Maloj Mlaci tek nakon bratimljenja s Nikolom Mladenčićem, plemićem sličnog podrijetla i sudbine, ali i tada s vrlo ograničenim novčanim sredstvima.¹⁸¹ Stječe se dojam kako je i u tom razdoblju (1491.-1498.) Stjepanova nastojanja oko turopoljskog udomljavanja prevladavala strategija zadobivanja novih posjeda preko akvizicija od strane gospodarâ medvedgradskog vlastelinstva, novostvorenih adoptivnih veza te kupnja i zakupâ sitnih posjedovnih čestica koje nisu iziskivale veće novčane izdatke.¹⁸² Nije li određena svota zlatnika i za tog razdoblja slana kao pomoć u rodnu Vrhriku?

¹⁸⁰ On je u tom razdoblju kupio omanji posjed u Bapči (usp. MHT 2, dok. 35, str. 44-45; isto, dok. 50-52, str. 65-69; isto, dok. 55, str. 71-72; MHT 3, dok. 12, str. 547-548), a kuriju u Maloj Mlaci (usp. MHT 2, dok. 39, str. 48-49) i sjenokošu u Netretju (usp. MHT 2, dok. 56, str. 73-74) uzeo je u zakup.

¹⁸¹ Do te je adopcije došlo 18. listopada 1491. pred Kaptolom Zagrebačke crkve; usp. MHT 2, dok. 59, str. 78.

¹⁸² Detaljan prikaz vidi u potpoglavlju: "Izgradnja novoga patrimonija" u: Jurković, Raseljena plemićka obitelj, str. 145-148.

Na to se pitanje može potvrdno odgovoriti promotri li se s financijskog aspekta vrlo indikativan angažman oko traženja zagubljenih isprava roda Čubranića koje su bile dokazom opstojnosti Stjepanove obitelji na vrhričkom prostoru. On se na vijest o smrti čuvara isprava, ostarjelih Pavla i Jurja Čubretića, odrekao izrazito dobro plaćene službe upravitelja medvedgradskog vlastelinstva te nije žalio ni vremena ni novca u višemjesečnim pokušajima (1498.-1499.) pronalaska tih dokumenata u okolici Vrhrike.¹⁸³ Tom je prilikom bio najvjerojatnije i sudionikom sjajnih pobjeda vojski hercega Ivana Korvina nad snagama bosanskog paše Skenderbega u ratu koji je bio isprovociran Skenderbegovim napadima na područja distrikta grada Šibenika i županije Knin.¹⁸⁴ Ustrajnost obitelji Stjepana Berislavića u obrani obiteljske *plemenščine* vrhričkih Čubranića ogleda se i u pregnućima Stjepanova sina Jurja koji je, baštineći zadaću obrane domicilnoga vrhričkog posjeda, po posljednji put sudjelovao 1513. god. u odlučujućim bitkama za spas Vrhrike. Vrhrika tada nije bila spašena; bila je za plemeniti rod Čubranića definitivno izgubljena, ali je važno istaći kako su do posljednjeg časa u pedesetogodišnjoj obrani toga rodovskog indigenog prostora sudjelovali i pripadnici obitelji Berislavića, pa makar kao raseljeni članovi bilocirane obitelji, odnosno kao njezini članovi druge raseljeničke generacije, koji se poput Jurja, po svemu sudeći, u Vrhrici nisu niti rodili.

Rizik je za život nedoraslih, ženskih i ostarjelih članova roda u stanju permanentne ratne opasnosti bio golem. Pri osmanskim nenadanim pljačkaškim udarima odviše su česta bila zarobljavanja vojno sposobnih pripadnika plemenitih rodova, za koje su se tražile velike svote gotova novca u ime otkupnine, kao i smaknuća ostarjelih i nemoćnih te odvođenja u roblje zdravih i mladih plemenitih ljudi, a da bi se plemići olako izlagali takvim i sličnim opasnostima za svoju djecu i roditelje. Izlaz je najčešće viđen u sigurnosti "privremenog doma" raseljenog člana bilocirane obitelji; izlaz koji je, nažalost, u sačuvanom pisanom gradivu vrlo rijetko izravno spominjan.¹⁸⁵ Podaci su se, primjerice, o postojanju Stjepanove sestre Ane posve nenadano pojavili u dokumentima iz 1509. god. kada je zbog niza nasilja nad podložnim plemićima Beatrice Frankapan pokrenut istražni postupak protiv Baltazara Alapića, Doroteje Stubičke i Tome Petōa. Iz tužiteljevih detaljnih opisa vidi se kako su Anini sinovi, tada već zreli mladići, bili žrtvama tih nasrtaja.¹⁸⁶ S obzirom na Aninu udaju za domaćega člana plemenite općine turopoljske, Božičkovića Magdalenića, te na životnu dob njihovih sinova, može se zaključiti kako je ona u Tropolje dospjela neposredno nakon Stjepanova dolaska na mjesto lukavečkog kaštelana, dakle samo koju godinu nakon definitivnog pada županije Hlijevno u ruke osmanskih

¹⁸³ Usp. MHT 2, dok. 125, str. 176-177; isto, dok. 128, str. 179.

¹⁸⁴ Okvirni prikaz vidi u potpoglavlju: "Pokušaj zaštite stare vrhričke plemenščine" u: Jurković, Raseljena plemićka obitelj, str. 153-156.

¹⁸⁵ I hrvatski su magnati u krajnjim nuždama nastojali osigurati svojima najbližim sigurna utočišta. Ivan Karlović Krbavski je, primjerice, nakon gubitka svih svojih posjeda u "provincijama" Krbava i Lika molio Ferdinanda Habsburškoga da mu ustupanjem prikladnoga mjesta na neugroženom području austrijskih pokrajina omogući zbrinjavanje ostarjele majke Doroteje Frankapan; usp. MHabs 1, dok. 6, str. 6.

¹⁸⁶ Usp. MHT 2, dok. 173, str. 259-260; isto, dok. 175, str. 265-266.

vojskovođa. Kako se Aninom udajom dvorno mjesto i središte plemenitoga posjeda obitelji Božičkovića Magdalenića preselilo u Malu Mlaku, može se sa sigurnošću pretpostaviti da je brigu o Ani, njezinoj udaji i primjerenoj egzistenciji njezine obitelji nakon smrti muža joj Matije, preuzeo brat Stjepan. Stjepanova zaštita sestre nije bila samo očekivanim postupkom raseljenog pripadnika bilocirane obitelji. On joj je uzmogao pribaviti i dostojan miraz za udaju. Ne bilo kakav miraz, već miraz po običaju turopoljske plemenite općine iako je takva vrsta miraza za Čubraniće bila nezamisliva. Djevojačkom je kvartom, naime, Stjepan sestri Ani iskazao ne samo svoju bratsku naklonost i ljubav već je pokazao i osjećaj odgovornosti prema vlastitoj obitelji namirivši joj dotu nekretninama s posjeda koji se daleko od Vrhrike tek postupno počeo stvarati oko Male Mlake.¹⁸⁷ Sličan je stupanj odgovornosti Stjepan pokazao i u odnosima s preživjelim raseljenicima bilociranih obitelji od roda Čubranića.

Da je podržavao bliske veze s raseljenim obiteljima od svojega *plemena*, zorno pokazuje njihovo brzo okupljanje i zajednička akcija s njim na čelu nakon vijesti o tajanstvenom nestanku rodovskih isprava. Tom su se prilikom uz Stjepana vrlo brzo u Lukavcu okupili Šimun Lukačić, braća Nikola i Matija Klarić, Ivan Vladavić, Ivać Jurčinić, Juraj Mihalić i franjevac opservant Mihael, svi od vrhričkoga plemenitog roda Čubranića. Zanimljivo je da su okupljeni Čubranići do te 1498. god. već živjeli određeno vrijeme u bližoj ili daljoj okolici Turropolja i svi, bez iznimke, kao familijari i oficijali moćnih ogranača knezova Krčkih, tada već Frankapana.¹⁸⁸ Svi su oni, dakle, bili predstavnicima obitelji Čubranića koje je uz bilociranost i selektivnu raseobu već tada zahvatio i proces "etapne ili stupnjevite raseobe,"¹⁸⁹ iako su oni tim okupljanjem iskazivali osobine "povratnika", dakle osoba koje su već pri odlasku iz rodnoga kraja računale kako je njihov odlazak privremenog karaktera. Taj je *animus revertendi* (odlazak s nakanom povratka – op. a.) u velikoj mjeri bio povezan i s rodovskim posjedom pa je Vrhrika kao plemenito dobro roda Čubranića bila okosnicom njihove solidarnosti. Gubitkom je, međutim, vrhričke

¹⁸⁷ O odnosima Berislavića s obitelji Božičković Magdalenić vidi u potpoglavljima: "Bračne i adoptivne veze" u: Jurković, *Raseljena plemićka obitelj*, str. 142-145.

¹⁸⁸ Stjepan je Berislavić, kao što je u ovom članku opisano, bio ratnik i službenik kralja Matije Korvina, potom njegova sina hercega Ivana Korvina i Ivanove supruge Beatrice Frankapan; Šimun je Lukačić bio službenik Martina Frankapana i potom kralja Matije Korvina, a njegovi su potomci prešli u službu Frankapana Ozaljskih (usp. HDA DMV, nr. 477; isto, nr. 523; MHT 2, dok. 128, str. 179; HDA NRA, fasc. 136, nr. 37; MOL DL, 33.007; HDA NRA, fasc. 137, nr. 11); braća su Klarići bili odani familijari Frankapana Tržaćkih i Slunjskih (usp. HDA NRA, fasc. 136, nr. 37; Lopašić, *Bihac*, str. 136-137; Laszowski, *Popis i procjena dobara kneza Stjepana Frankopana Ozaljskoga*, *Starine JAZU*, sv. 30, Zagreb, 1902., str. 178; isto, str. 182-183; isto, str. 188-189; ACK, dok. D33, str. 328); Ivan Vladavić, Ivać Jurčinić i Juraj Mihalić pojavljuju se kao članovi banderijalne družine Frankapana Modruških i Ozaljskih (usp. ULC, dok. 10, str. 208, bilj. 4; isto, str. 270, bilj. 1); preostali su Čubretići ili, jednostavno, Čubranići bili redovito u službama Frankapana Brinjskih (usp. CDF 2, dok. 195, str. 203-205; isto, dok. 237, str. 241-242; MOL DL, 38.563; *Glagoljski natpisi*, ed. Branko Fučić, *Djela JAZU*, knj. 57, Zagreb, 1982., br. 60, str. 108; MHabs 1, dok. 264, str. 257) i Frankapana Krčkih dok Krk nije pao u ruke Mletačke Republike (o krčkim Čubranićima detaljan prikaz u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, Zagreb, 1993., str. 110-111).

¹⁸⁹ Heršak, *Leksikon*, str. 264.

plemenščine 1513. god. nepovratno izgubljena i osnova solidarnosti među plemenitim dionicima roda Čubranića. Nestankom je vrhričke plemenite *baščine*, dakle, nestalo i *pleme* Čubranića.¹⁹⁰ Upornost u nastojanjima da do takve "smrti" roda ne dođe iskazivala je do posljednjeg časa i obitelj Berislavića; bilociranost joj je pripomogla da je tvrdoglavo ustrajnošću u rodnoj Vrhrici izdržavala polustoljetni osmanski pritisak, ali jednako tako uspjela osigurati novu egzistenciju u dalekim slavonskim ravninama turopoljske plemenite općine.

Navedeni pokazatelji jasno određuju obitelj Stjepana Berislavića kao bilociranu raseljeničku obitelj prognaničkog tipa. Berislavići, međutim, nisu bili jedinim primjerom takvog tipa obitelji koja je utočište pronašla u samom Turopolju ili u njegovu susjedstvu. Taj je, naime, prostor bio s kraja vladavine kralja Matije Korvina i prvih godina uprave medvedgradskim vlastelinstvom njegova sina hercega Ivana Korvina, zakloništem mnogih, ne samo hrvatskih, plemenitih obitelji. Za toga su kratkog vremenskog odsječka (od o. 1485. do 1505.) u turopoljski kraj pridošle znamenite plemićke obitelji koje bi, uzme li se u obzir njihova brojnost, učestalost i povezanost, mogle biti prepoznate pod pojmom "prvoga useljeničkog vala prognanika u Turopolje".¹⁹¹ "Privremeni" je smještaj još za prve generacije bilociranih raseljenika, međutim, postao trajnim mjestom boravka i osnovom egzistencije njihovih obitelji. Valjalo im je, stoga, prilagoditi se novonastalim uvjetima života u kojima je barem neko vrijeme dominiralo pitanje integracije u sredinu u koju su pridošli.

Preobrazba Berislavića Vrhričkih u Berislaviće Malomlačke

Razvijajući strategiju opstanka na starosjedilačkomu vrhričkom prostoru, Berislavići su poput mnogih plemenitih obitelji pribjegli bilociranom raseljeništvu kao sredstvu preko kojega su kanili ostvariti povratak u Vrhriku nakon uspješnog otklanjanja osmanske opasnosti. No, i njima se kao i najvećem dijelu starohrvatskoga rodovskog plemstva dogodio trajan usud prognaništva te postupni rasap i potpuni nestanak rodovske ustanove kojoj su pripadali.¹⁹² Stjepanu je Berislaviću valjalo razviti nove strategije

¹⁹¹ Uz spomenute pripadnike roda Čubranića, poznatije su turopoljske plemenite obitelji podrijetlom s područja srednjovjekovne Hrvatske svakako Barilovići od Gore, Benkovići od Plavna, Blažičevići od Klokoča, Budački od Gorice, Bužanići od Bužana, Čudomerovići od Hreljića, Križanići od Vrhrike, Oršići od Slavetića, a veliki je broj nižih plemića koji su u Turopolju i okolici uspijevali zadobiti skromne posjede od jednoga ili nekoliko kmetskih selišta dobio etnonimska nadimačka prezimena poput Horvat, Horvatić, Horvatin, Horvatović, Hrvatin, Hrvatić ili, pak, Arbanasić, Bošnjak, Turčin, Turak itd. Poznatije su plemenite ugarske obitelji tada također preko klijentelskog sustava obitelji Korvina uspijevale nalaziti mjesta na tom prostoru, poput Alapića od Alapa i Petô od Gerse ili nižih plemića kojima su nadimačka prezimena otkrivala njihov prijašnji etnički identitet, a ta su Ugrin, Ugrinić, Ugrinović, Hungarus itd.

¹⁹² Osmanski je pritisak i zauzeće centralnih dijelova srednjovjekovne Hrvatske bio presudnim čimbenikom pri postupnoj dezintegraciji i na koncu potpunom nestanku plemenitih rodova kao što su Šubići, Kačići, Čudomerići, Lapčani, Kukari, Stupići, Mogorovići, Poletčići, Kršelci, Gusići, Babonožići, Usnačani, Tugomerići, Kolonići, Virevići, Čubranići itd. O procesima dezintegracije i nestanka rodova u okolici Zadra v. Stjepan Antoljak, Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 9, Zadar, 1962., str. 103-110.

preživljavanja obitelji, i to u sredini koja mu je za trajanja bilociranosti bila samo privremenim boravištem. Njegov odabir načina udomljavanja u novoj sredini ovisio je prvenstveno o podrijetlu i statusu, ali i o potrebi za novim identitetom vlastite obitelji. Sredina u kojoj se na koncu s obitelji i udomio imala je vrlo snažne tradicijske okvire kulturnog naslijeđa, upravnih, društvenih i gospodarskih odnosa, a time i kodificiranih pravnih normi ponašanja, različitih od onih iz kojih su Berislavići pristigli. Tim su se sustavima vrijednosti pridošli Berislavići morali prilagođivati. Stoga je pitanje njihova prihvata od strane gospodara medvedgradskog vlastelinstva, ali i starosjedilačkoga plemenitog sloja turopoljskog stanovništva, kao i pitanje spremnosti Berislavića da otvoreno i u dobroj vjeri prihvate temeljne tradicionalne tekovine turopoljskih susjeda, igralo presudnu ulogu u procesima njihove prilagodbe uvjetima života udomiteljske sredine. Putovi koji su se Berislavićima nudili u toj sredini mogli su u slučaju pogrešno odabrane strategije njihove prilagodbe završiti negativnim ishodom poput (in)adaptacije, akomodacije, akulturacije, alijenacije, asimilacije, enkulturacije, getoizacije, marginalizacije ili segregacije.¹⁹³ Od životne je važnosti za opstanak obitelji Stjepana Berislavića, dakle, bila njegova razboritost u odabiru strategije udomljavanja kojoj je cilj bio integracija kao pozitivan ishod prilagodbe obitelji udomiteljskoj sredini.

Socijalna distancija – sredstvo uspješnog udomaćivanja

Stjepan je Berislavić bio pripadnikom plemićkoga staleža srednjovjekovnoga hrvatskog društva s određenim statusnim položajem unutar tog staleža. S obzirom na funkcije koje su njegovi predci obnašali u strukturama izvršne i zakonodavne vlasti Kninske županije, članovi su njegove obitelji zasigurno pripadali uglednomu i “dobro stojećem plemstvu” (*bene possessionatus*), koje je u to doba razlikovano od nižega plemstva titulom “odličnika” (*egregius*).¹⁹⁴ Zahvaljujući takvom položaju obitelji Stjepanu je najvjerojatnije i uspjelo zadobiti isplative službe preko klijentelskog sustava kralja Matije Korvina. Pozicija lukavečkoga kaštelana osigurala mu je ne samo izuzetan položaj na turopoljskom dijelu medvedgradskog vlastelinstva u usporedbi s ostalim Korvinovim familijarima čija su se imanja rasprostirala na tom području, već i određeno društveno odstojanje u odnosu prema pripadnicima plemenite turopoljske općine. U početku djelovanja u Lukavcu izuzetnosti njegova položaja svakako je pridonosila i bilociranost, dakle svojevrsna neutralnost prilikom obavljanja povjerene mu službe. No, socijalna je dis-

¹⁹³ Sustavna objašnjenja navedenih pojmova vidi u: Heršak, *Leksikon*.

¹⁹⁴ Kao sudac stola kninskoga spominje se 1435. god. Vuk Berislavić u dva sačuvana dokumenta. U prvomu je zapisan kao *Wok Berislavich de genere Ciprianorum* (usp. Kukuljević, *Jura reg. Croat.* I, str. 198-199), a u drugomu kao *Wlk Beryzlawyth de Werhrika* (usp. *Acta Keglevichiana annorum 1322-1527 – Najstarije isprave porodice Keglevića do boja na Muhačkom polju* [dalje: AKegl], ed. Vjekoslav Klaić, MSHSM, vol. 42, Zagreb, 1917., dok. 10, str. 9). Sudac rotni stola kninskoga je bio i Pavao Berislavić kojega nalazimo u glagoljskoj ispravi iz 1451. god. gdje je zapisan kao *Paval Berislav'č z V'rhrike* (usp. ACK, dok. 60, str. 79-80; *Acta Croatica – Hrvatski spomenici I, od 1100-1499.*, ed. Đuro Šurmin [dalje: ACS], MHJSM 6, Zagreb, 1898., dok. 113, str. 193). O pojmu *bene possessionatus* vidi u: Engel, *The Realm of St. Stephen*, str. 340-342.

tancija Stjepana Berislavića u odnosu prema svom podložnom plemstvu medvedgradske gospoštije prvenstveno proizlazila iz prirode njegove službe, odnosno njegova odnosa prema gospodaru, osobito prema hercegu Ivanu Korvinu. On je, zahvaljujući prirodi svojega posla, svoje pozicije neutralnoga novopridošlog službenika, svojega društvenog statusa i ugleda te lojalnog službovanja zadobio gospodarevo povjerenje; istodobno je izgradio i svojevrsnu socijalnu distanciju u odnosu prema niže pozicioniranom turopoljskom plemstvu, te je upravo temeljem socijalne distanciranosti stjecao i povjerenje toga istog plemstva. Premda se takvi odnosi čine kontradiktornim, posve su razumljivi ako se socijalna distancija definira kao ljestvica odnosa koji mogu u kontinuumu varirati od vrlo bliskih preko ravnodušnih do netrpeljivih pa čak i neprijateljskih.¹⁹⁵ Zoran primjer takve lepeze odnosa jesu upravo Berislavići koji su, zadovoljavajući vlastite interese, znali uspostaviti poslovnim, bračnim, adoptivnim i bratimskim vezama vrlo prisne odnose s turopoljskom plemenitom zajednicom, ali se u određenim trenucima i distancirati od nje ako bi takvim vezama bila ugrožena pozicija obitelji. Berislavićima je, dakle, socijalna distanciranost spram plemića turopoljskog dijela medvedgradskog vlastelinstva omogućila privilegij odabira strategije djelovanja za trajanja udomaćivanja u turopoljsku sredinu. Taj su privilegij izbora umješno iskoristili u relativno kratkomu vremenskom razdoblju nakon kojega je ostvaren zavidan stupanj integriranosti u društvo novog zavičaja.

Moć posredništva – izvor solidarnosti

Način na koji je Stjepan Berislavić uspijevao očuvati dobre odnose s turopoljskim plemićima temeljen je, prije svega, na uzajamnoj solidarnosti između njega kao predstavnika gospodareve vlasti te toga plemenitog sloja turopoljskog društva, koji je do 1553. god. bio u podložničkom odnosu prema svojim gospodarima – vlasnicima medvedgradskog vlastelinstva. U toj posredničkoj ulozi Stjepana Berislavića vrlo je važna bila i njegova “bratska” pripadnost plemenitoj turopoljskoj općini. Nakon 1495. god. kada je upravo on pred hercegom Ivanom Korvinom zastupao interese plemića Turopolja u sporu s kapetanima Medvedgrada, nije, naime, poznat niti jedan slučaj protesta turopoljske plemenite zajednice kojim bi branili svoje stare povlastice i prava.¹⁹⁶ Svoju je ulogu posrednika u tim odnosima obitelji Korvina i plemića Turopolja tijekom prvoga desetljeća 16. st. odigrao gotovo savršeno. Pri tomu se ne smiju izgubiti iz vida višestruki razlozi ponašanja baziranoga na kompromisu i svijesti o potrebi zajedničkog djelovanja gospodara i turopoljskih plemića. Upravo su ti razlozi bili i osnovom uzajamne solidarnosti, a oni su konkretnim postupcima Berislavića u razdoblju od 1501. do 1510. i najjasnije istaknuti. Nužnost je zajedničkog djelovanja gospodara medvedgradske gospoštije – obitelji Korvina, posrednika – upravitelja te gospoštije Stjepana Berislavića, i podložnog plemstva –

¹⁹⁵ Emory S. Bogardus, *Immigration and Race Attitudes*, Boston, 1928.

¹⁹⁶ MHT 2, dok. 110, str. 155-156.

članova plemenite općine Turopolja, bila ponajprije posljedicom unutarnjopolitičkih i vanjskopolitičkih odnosa snaga za banovanja Ivana Korvina. Njemu su bili potrebni svi ljudski potencijali kako bi osigurao djelotvornu zaštitu medvedgradskog posjeda od strane pretendenta na taj posjed te, također, neopterećen mogao obavljati svoju dužnost u sukobima i ratovima s vojskama Osmanskog Carstva na granici s Bosnom. Turopoljski su članovi plemenite općine, pak, kao podložnici medvedgradskoga gospodara zadovoljavali u toj suradnji svoje interese. Bivali su oslobođeni poreznih davanja, ostvarivali su preko svojega "brata" i posrednika u odnosima s Korvinom, Stjepana Berislavića, kontrolu nad utvrdom Lukavec i nisu morali služiti u postrojbama koje su ratovale u Krajini. U tim je okolnostima Stjepan Berislavić kao medijator između gospodara i podložnih plemića Turopolja stabilizirao svoju poziciju te su sve strane bivale zadovoljne trenutnim stanjem. Do narušavanja ravnoteže tih odnosa dolazi onog trenutka kada novi gospodar medvedgradskog vlastelinstva, markgrof Juraj Brandenburški, počinje upraviteljima imenovati svoje familijare iz udaljenih čeških i njemačkih krajeva, odnosno kad od tih upravitelja počinje tražiti porezna podavanja koja su bili dužni davati i *iobagiones nobiles scilicet nobiles castrenses praediales Campi Zagrabienensis*. Istoga trenutka započinje i otvorena rebelija turopoljskih plemića u kojoj se više nije tražilo posredništvo, jer prešutne solidarnosti u odnosima među gospodarima i podložnicima više nije bilo. Berislavićima je moć posredništva u odnosima vlasnika medvedgradskog vlastelinstva i pripadnika plemenite općine Turopolja osiguravala u velikoj mjeri stabilnu egzistenciju obitelji, jer se posredništvo ostvarivalo preko dobro plaćenih služba upravitelja, kapetana i kaštela-na vlastelinstva. Gubitkom te moći izgubila se i solidarnost u odnosima Berislavića s "braćom" plemenite turopoljske zajednice. Socijalna je distancija od tog momenta ulazila u fazu neutralne i ravnodušne pozicije Berislavića spram Turopoljaca što im, u osnovi, ipak nije naudilo glede stečene socijalne pozicije u doseljenomu kraju.

Bračne i adoptivne veze – zalog Berislavića integraciji nove zajednice

Prvi stupanj integracije u bilo koju zajednicu jest odabir i prihvaćanje bračnog partnera iz te zajednice. Kako bi se takva veza i mogla ostvariti, nužni su osnovni elementi koegzistencije, tolerancije i uzajamnog poštovanja. No, takav pristup ne mora ujedno značiti i akulturaciju ili akomodaciju kao svojevrstne metode prilagodbe, ali i brisanja svega onoga što jednu od strana u toj vezi čini originalnom. Uzajamnost i međusobni oslon s punom potporom u čuvanju vlastitoga identiteta jest jamstvo uspjeha takve veze. Stjepan Berislavić je od samih početaka svojega djelovanja pristupio plemenitoj zajednici Turopolja upravo na takav način. Podržavajući je i koristeći se socijalnom distancijom, izgradio je povjerenje kod te zajednice, a ta je plemenita općina, zahvaljujući upravo njegovu položaju proizašlom iz socijalnog statusa, osiguravala i svoje vlastite interese. To im, nije smetalo da nakon braka Stjepanove sestre s turopoljskim plemićem krenu i korak dalje. Adopcijom Stjepan biva potpuno prihvaćen od zajednice, a ona se s nemjerljivim povjerenjem oslanja na njegov položaj i utjecaj u strukturama vlasti gospoštije na kojoj su

svi živjeli. Konsocijativizam kao izraz međusobnoga potpomaganja dolazio je do punoga izražaja u godinama opasnog življenja. Osmanlije, godine gladi nakon elementarnih nepogoda, neprijateljski raspoloženi feudanci, pa čak i potreba zaštite kod vlasnika gosposštije bili su jamstvo složenosti i suživota.

Solidarnost, koegzistencija i tolerancija, međutim, nisu bivale jamstvom pojave negativnih procesa poput akulturacije, asimilacije ili nečega što se u novije doba zove "topionicom naroda – *melting pot*". Gubljenje vlastitoga identiteta na štetu prihvaćanja od strane udomiteljske sredine nije, svakako, najsretnije rješenje. Berislavići su, zahvaljujući svojem položaju unutar ondašnjeg društva, kao i brojnosti plemića podrijetlom iz istih krajeva, ali i nadolascima velikoga broja izbjeglih kmetskih i ostalih podložničkih obitelji, uspijevali infiltrirati i elemente vlastite kulturne i duhovne baštine. Taj proces prožimanja nije spadao u kategoriju interkulturalizma, a još manje multikulturalizma. To je bio proces integracije, proces stvaranja veće društvene cjeline ili, bolje rečeno, proces većih društvenih cjelina koje su se pod udarima vlastite dezintegracije raspadale u manje zajednice i potom se sjedinjavale u cjelinu koja uz suglasnu prilagodbu i prihvaćanje pridošlica od strane većinskoga indigenog stanovništva dolazi do novoga identiteta. I odista, *prekokupski krajevi* s vremenom su postali *dijelovi koji se Hrvatskom zovu*.

Vrhrički sustav nasljeđivanja osobnih imena u Turopolju

Jurjeva je generacija svjedočanstvom kako Berislavići i u novoj sredini nisu odustali od staroga sustava nasljeđivanja obiteljskih imena. Ključ po kojemu su djeca dobivala imena bio je jednostavan, precizan i dosljedan. Stariji su sinovi nasljeđivali imena djedova, dok su mlađi nosili imena stričeva. Jednako tako su starije kćeri bile imenjakinje svojih baka, a mlađe očevih i majčinih sestara. Nije stoga čudna stalnost i ujednačenost imena rodoslovnog stabla Berislavića tijekom 16. stoljeća. Ta je dosljednost, doduše, stvarala modernim istraživačima probleme prilikom pokušaja rekonstrukcije obiteljske genealogije, jer su se znali u dokumentima istodobno pojavljivati istoimeni pripadnici različitih generacija Berislavića. Lakonska konstatacija Emilija Laszowskoga kako "ima tu raznih poteškoća, jer u isto vrijeme spominju se osobe istoga imena, a nemamo podataka kuda spadaju, čiji odvjetak – čija žena?" stoga i nije čudna.¹⁹⁷ Prikaz je djelovanja tog sustava lakše objasniti preko imena članica obitelji jer su u njoj brojčano prevladavale kćeri. Kada se, primjerice, promotri rodoslov Berislavića 16. st., uočava se kako su imena prve generacije članica obitelji Berislavića, Ane i adoptirane Barbare, dakle, Stjepanovih sestara, nasljedna i stalna sustavom prijenosa imena sestara na kćeri muških članova obitelji.¹⁹⁸

¹⁹⁷ HDA OF EL, 4c, kut. 36, "Berislavić", str. 1.

¹⁹⁸ Dvije Stjepanove kćeri, dakle Jurjeve sestre, nose ta imena: Ana udana Vidošić (usp. MHT 3, dok. 29, str. 33-34; isto, dok. 71, str. 90; isto, dok. 78, str. 97-99; isto, dok. 95, str. 131; HDA NRA, fasc. 202, nr. 21) i Barbara udana Nemčić (usp. HDA NRA, fasc. 136, nr. 15; isto, fasc. 1178, nr. 10; ACK, dok. 289, str. 280). Isto tako, i Juraj ima jednu od kćeri s imenom Ana, koja se udala u obitelj Mindszenti (usp. MHT 3, dok. 78, str. 97-99; HDA NRA, fasc. 136, nr. 15; isto, fasc. 1178, nr. 10).

Ako bismo pak proširili genealogiju i na djecu pripadnica obitelji Berislavića, uočilo bi se kako ta imena u, primjerice, razdoblju treće generacije obitelji Berislavića nose: Barbara Barilović, kći Helene;¹⁹⁹ Ana Fejér, kći Katarine²⁰⁰ i Ana Herendić, kći Margarete.²⁰¹ Na istovjetan su se način prenosila i muška imena u istoj generaciji pa su unuci Jurja Berislavića po ženskoj liniji bili: Juraj Mindszenti, sin Ane²⁰² i Juraj Herendić, sin Margarete.²⁰³ U toj se pak generaciji vrlo često pojavljuju i imena koja je u obitelj donijela njihova majka Katarina Bužanić, supruga Jurja Berislavića. Njezina se majka zvala Margareta, a otac Petar,²⁰⁴ pa sva ta imena u promatranoj generaciji bivaju sustavom nasljeđivanja adoptirana u obitelj Berislavića: Petar Barilović, sin Helene;²⁰⁵ Katarina i Margareta Fejér,²⁰⁶ kćeri Katarine te Katarina Herendić, kći Margarete.²⁰⁷ No, najzanimljiviji je slučaj u kojemu je identificirana bračna veza imenom nepoznate sestre Jurja Berislavića. Riječ je o obitelji Valentina Lukačića. Ta je obitelj bila, kao što je već pripomenuto, vlasnikom posjeda "Berislavić" na Markuševom Vrh. Uz taj podatak koji imenom posjeda upućuje na Berislaviće i vijest kako Valentin prilikom prodaje tog posjeda navodi i pristanak svoje djece, jasno pokazuje kako je riječ o onomu dijelu nekretnina Lukačića koji su kvartom zadobiveni preko Valentinove supruge. Osim tih indicija, i imena djece obitelji Lukačića pokazuju kako im je majka sestra Jurja Berislavića. Valentinovu je sinu jedincu ime bilo Juraj (ujakov imenjaka) dok je starijoj kćeri ime bilo Lucija (ime po baki, maminoj majci), a i mlađoj je kćeri ime bilo Katarina (ime po ujni, ujedno i krsnoj kumi?).²⁰⁸

U kraju, pak, u kojemu nije bilo striktnog sustava nasljeđivanja osobnih imena,²⁰⁹ s dolaskom Stjepana Berislavića i ostalih hrvatskih doseljenika njegova vremena mijenja se polako gledište o tom pitanju, osobito u brakovima starosjedilaca s kćerima pridošlih hrvatskih plemenitih obitelji.²¹⁰ Te kćeri, naime, u sredini bez izgrađenoga sustava takve vrste nasljeđivanja obiteljske baštine lako nameću svoje stajalište pa se, primjerice, u starosjedilačkim obiteljima koje su brakom udomile kćeri pridošlih Berislavića najednom pojavljuju pravilno poredana muška i ženska imena te obitelji. Usvajanje je imenske

¹⁹⁹ Usp. HDA NRA, fasc. 136, nr. 12; isto, fasc. 136, nr. 13; isto, fasc. 1178, nr. 11; isto, fasc. 136, nr. 15; isto, fasc. 1178, nr. 10.

²⁰⁰ Isto, fasc. 136, nr. 15; isto, fasc. 1178, nr. 10.

²⁰¹ Na ist. mj.

²⁰² Isto, fasc. 202, nr. 21.

²⁰³ Isto, fasc. 136, nr. 15; isto, fasc. 1178, nr. 10.

²⁰⁴ Isto, MHT 2, dok. 190, str. 293; isto, dok. 209, str. 327.

²⁰⁵ HDA NRA, fasc. 202, nr. 21.

²⁰⁶ Isto, fasc. 136, nr. 15; isto, fasc. 1178, nr. 10.

²⁰⁷ Na ist. mj.

²⁰⁸ Jedino je najstarija kći Valentina Lukačića, Margareta, naslijedila ime Valentinove sestre; usp. MHT 3, dok. 76, str. 95; HDA NRA, fasc. 137, nr. 11.

²⁰⁹ Usp. M. Karbić, Property; u tom se članku uvidom u rodoslove turopoljskih obitelji plemenite općine 15. st. posve dobro vidi kako sustav nasljeđivanja obiteljskih imena ne postoji.

obiteljske baštine, koju su starosjedioci u Turopolju prihvaćali od pridošlica kao novinu, pogodovalo običajnom pravu turopoljskog plemstva pri udaji članice obitelji i podjele imovine, koja se imala obaviti u ime kvarte, odnosno miraza u nekretninama što ih je odnosila u obitelj svojega supruga.²¹¹ Osobna su imena bila, dakle, dodatni kontrolni element prilikom utvrđivanja rodbinskih veza nakon više generacija te se i na taj način mogla čuvati predaja o krvnoj povezanosti pojedinih obitelji s ciljem očuvanja pravâ na dijelove posjedovanja kvarti starijih generacija. Ta tekovina koja je uspješno prenesena i predana sustavu nasljeđivanja domicilnomu turopoljskom plemstvu, bijaše pri svadbama za pridošlice slabom utjehom u usporedbi s obvezom preuzimanja institucije "djevojačke četvrtine" od sredine u koju su doselili.²¹²

Crna kartuša, grob i grb – dabar kao konstanta

Jedini se preostali materijalni ostatak obiteljskog bogatstva Berislavića danas čuva u Zbirci grbova, grbovnica i rodoslovlja Hrvatskoga povijesnog muzeja. Riječ je o svilom i srmom izvezenu grbu na ripsanoj i baršunskoj podlozi smještenom unutar crno obojene drvene kartuše veličine 55 x 40 cm, koja se najvjerojatnije nalazila u odranskoj župnoj crkvi sv. Jurja. Ta je kartuša s grbom na nepoznat način došla u posjed Muzeja i vodi se kao "obiteljski neutvrđen grb".²¹³ Grb, međutim, pripada plemenitom rodu Čubranića, a kako su u okolici Zagreba jedini preživjeli Čubranići početkom 17. st. upravo Berislavići Malomlački, kada se grb temeljem stilskih značajki kartuše može i datirati, logično je da je taj skupocjeni materijalni prežetak pripadao jednom od uglednijih članova te obitelji. Budući da crna boja kartuše sugerira izradbu grba za potrebe ukopa, neće se puno pogriješiti pretpostavi li se kako ga je 1610. dala izraditi Stjepanova udovica Elizabeta i potom postaviti u župnoj crkvi sv. Jurja ponad obiteljskoga grobnog mjesta. Berislavići su, naime, kao patroni te crkve imali pravo ukopa (*jus sepulturae*), a kako je s vremenom dogradnjama ona proširena, njihovo je grobno mjesto dospjelo na južnu stranu, u desni brod crkve.²¹⁴

²¹⁰ Kao dobar primjer nasljednog sustava imena među pripadnicima plemenitih rodova u srednjovjekovnoj Hrvatskoj može poslužiti rod Šubića. Usp. iznimno detaljnu genealogiju tog roda u: Damir Karbić, *The Šubići of Bribir. A Case Study of a Croatian Medieval Kindred*, neobjavljena doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2000., str. 160.

²¹¹ Osnovnu literaturu o fenomenu kvarte u Turopolju vidi u bilj. 107.

²¹² Kodificirano je, naime, pravo nasljeđivanja u srednjovjekovnoj Hrvatskoj branilo djevojkama u ime dote raspolagati nekretninama; usp. D. Karbić, *Hrvatski plemićki rod*, str. 91.

²¹³ Vlasta Brajković, *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja: Katalog Zbirke grbova, grbovnica i rodoslovlja* [Brajković, *Grbovi*], Zagreb, 1995., nr. 174, str. 16 i 110. Vidi također u Prilozima "Grb Berislavića Vrhričkih i Malomlačkih".

²¹⁴ Laszowski, *Povijest Turopolja* 2, str. 203-204; isto, str. 226; Janko Barle, *Povijest turopoljskih župa*, Zagreb, 1911., str. 79-80; isto, str. 102. Nakon smrti Stjepana Berislavića, crkva je temeljito popravljena i nadograđivana već 1630. god., iako pod još uvijek nije diran. Nova se crkva, međutim, gradila od 1749. do 1780. kada su dograđene i dvije bočne kapele, a oko 1799. je tadašnji župnik dao popločiti sakristiju i veći dio crkve. Samo je tridesetak godina kasnije agilni župnik Alojzije Budić nakon popravka kompletnog krovišta te žbukanja i bojenja vanjske fasade crkve, dao popraviti i zvonik. No, već 1843. on nanovo organizira i vodi

Crkva je uništena na samomu kraju Drugoga svjetskog rata topničkim granatiranjem od strane Narodnooslobodilačke vojske, pa je stoga postala objektom brige Konzervatorskog zavoda Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu.²¹⁵ Čišćenjem ruševina, tadašnji je župnik Ladislav Loina sa župljanima naišao unutar temelja na podna udubljena grobnica plemićkih obitelji te je dopisom zatražio od Konzervatorskog zavoda stručno mišljenje i nadzor nad radovima.²¹⁶ Sondažom su djelatnici Zavoda skinuli "crnobijele kvadratne pločice od umjetnog kamena koje su ležale na podlozi od cementa"²¹⁷ te su našli i stare podne slojeve "od pločastog lomljenog kamena"²¹⁸ i staro popločenje "od laporastog kamena"²¹⁹ ... te nešto ljudskih kostiju.²²⁰ Kako unutar cijele sonde širine jednog metra na potezu sakristije prema sjevernom oziđu crkve, gdje se nalazila kapela sv. Ivana Nepomuka, nisu nađeni "nikakvi tragovi nediranog groba niti kakve zidane grobnice" nastavilo se s hitnim popravcima i izgradnjom crkve "ne samo zbog zaštite spomenika već i radi opasnosti za prolaznike."²²¹ Detaljan pregled poda, očito, nije učinjen zbog hitnosti obnove crkve, pa je grobnicu Berislavića prekrilo novo popločenje, a crna je kartuša s njihovim grbom na tajanstven način prispjela u Hrvatski povijesni muzej.

Grb je plemenitog roda Čubranića od Vrhrike heraldički vrlo jednostavne izvedbe. Polje je štita podijeljeno na zlatni gornji i srebrni donji dio, a u koso su postavljenoj crvenoj gredi tri srebrne šesterokrake zvijezde.²²² Obiteljska je varijanta grba Berislavića, pak, nešto drugačije izvedbe. Polje je štita podijeljeno lijevo ukošenom plavom gredom s tri srebrne šesterokrake zvijezde na crveni gornji i plavi donji dio. Naravno je lik grba dabar, koji leži na gredi sa zvijezdama i tijelo mu je prirodne smeđe boje.²²³ Taj je grb od godine 1655. zamijenjen novim obiteljskim grbom, a dobio ga je pokupski kapetan Ivan Berislavić Malomlački. No, to je doba potpuno drugačije povijesti obitelji u kojemu nanovo dominiraju vojnička zvanja pa stoga i ne čudi pojava sučeljenih lavova u novomu grbu,

izgradnju cinkture (ograda) oko crkve, pa je viškom proizvedenih cigli, crijepova i drvene građe pokrio troškove kompletnog popločavanja crkvenog poda kamenom. Nastojanje da se i interijer crkve što prikladnije uredi, rezultiralo je kupnjom novih žrtvenika, izradbom freskoslika, zidnih slika, popravkom propovjedaonice, ali i 1907. novim "keramitnim" podom; usp. Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 203-212; Barle, *Povijest*, str. 79-87.

²¹⁵ Vijesti o rimokatoličkim vjerskim objektima Turopolja nakon Prvoga svjetskog rata do najnovijih vremena vidi u: Katja Matković Mikulčić, *Crkve i kapele Odranskog i pokupskog dekanata: vodič kroz baštinu*, knj. 11, Velika Gorica, 1998.

²¹⁶ Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Topografski arhiv, fasc. Novi Zagreb – Odra [dalje: MK RH, UZKB TA, fasc. NZ-O], br. 1177-1953.

²¹⁷ Pod postavljen 1907.; usp. Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 212; Barle, *Povijest*, str. 87.

²¹⁸ Pod postavljen 1843.; usp. Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 210; Barle, *Povijest*, str. 85.

²¹⁹ Pod postavljen 1799.; usp. Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 208; Barle, *Povijest*, str. 84.

²²⁰ Usp. MK RH, UZKB TA, fasc. NZ-O, br. 1289-1953.

²²¹ Na ist. mj.; usp. također isto, br. 743-1954.

²²² Ivan Bojnić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Bd. 4, Abt. 13, Nürnberg, 1899., tab. 13, str. 30.

²²³ Brajković, *Grbovi*, br. 174, str. 16.

koji drže krunu u polju štita, a ponad štita je kaciga s krunom iz koje se uzdiže lav koji u desnoj podignutoj šapi drži sablju.²²⁴ Uz vojni je moment pri izboru novoga heraldičkog znaka važan i postupni gubitak svijesti o nekadašnjoj pripadnosti plemenitom rodu Čubranića. Simbolika dabra i triju zvijezda je polagano tamnjela, bez obzira na to što je do tih vremena snažno objedinjavala oba zavičaja obitelji Berislavića. Naime, zanimljivo je da se nekoliko kilometara nizvodno od izvora rijeke Cetine u Vrhriki ulijeva u nju pritoka Dabar, a i Mala Mlaka je do najnovijih vremena poznata po staništima te životinje.

*Smrt zadnjega turopoljskog feudalca*²²⁵

Uz crnu kartušu s grbom obitelji Berislavića očekivao bi se i kakav materijalni preostatak te obitelji u posjedu još živuće plemenite obitelji Kuševića u Maloj Mlaci, koja je nakon izumrća Berislavića po ženskoj liniji naslijedila kuriju u tom mjestu i pogolema imanja diljem Turopolja. No, Kuševići su nakon Drugoga svjetskog rata izgubili najveći dio zemljišne imovine nacionalizacijom za potrebe provedbe agrarne reforme nove komunističke vlasti.²²⁶ Nakon nacionalizacije, preostala im je u Maloj Mlaci kurija koja je bila iz temelja nanovo sagrađena u 19. st., u vrijeme nakon obnove odranske župne crkve sv. Jurja. Tadašnji je župnik, naime, uposlio talijanske majstore koji su u pruručno sagrađenoj ciglani pripremili svu potrebitu opeku, crijep, drvenu građu, ali i kamenoklesarsku radionicu u kojoj je kamen dovezen iz Podsuseda oblikovan za popločavanje crkve.²²⁷ Talijani su ostali još neko vrijeme u Odri jer su potrebe za građevnim materijalom i građevinarima tada bile goleme, i u susjednom Zagrebu i u okolnim mjestima. Kuriju su u Maloj Mlaci upravo oni iznova i sagradili građevnim materijalom iz ciglane u Odri. Stara je kurija netragom nestala, a jedinomu živućem izdanku plemenite obitelji Kuševića, Marcelu, nije poznata nikakva pisana ostavština Berislavića ili kakav predmet koji bi pripadao toj obitelji.²²⁸ Poznate su mu, međutim, dvije kratke obiteljske predaje.

Prva predaja govori o zemlji koja je bila zahvaćena nacionalizacijom i koja je dospjela pod upravu lokalne poljoprivredne zadruge. Ta se zemlja površine sto jutara uz cestu od Male Mlake k Odri, zvala "Berislavka". Marcel Kušević je izrijeком potvrdio kako je, uz kuriju, upravo ta parcela bila i najvećom u njihovu udjelu imovine naslijeđene od izumrlih Berislavića. Druga je predaja vezana uz staru lipu koja se nalazila ispred župne crkve Sv. Jurja u Odri. Nju je prema usmenoj tradiciji šire turopoljske zajednice posadio

²²⁴ Usp. pod "Berislavich de Kis-Mlaka (Berislavić II)" u: Bojničić, *Der Adel von Kroatien*, tab. 11, str. 16.

²²⁵ Zahvaljujem na svim informacijama korištenim u ovom poglavlju članka pl. Marcelu Kuševiću, koji danas živi u Puli.

²²⁶ O provedbi Agrarne reforme u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata usp. Marijan Matićka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Zagreb, 1990.

²²⁷ Laszowski, *Povijest Turopolja 2*, str. 210; Barle, *Povijest*, str. 85.

²²⁸ Njegov je pradjed, bio jedan od utemeljitelja *Arkiva za povjestnicu jugoslavensku* Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, pa je moguće da je dio stare pisane građe Berislavića ustupio upravo Kukuljeviću; usp. *APJ 2*, str. 456; isto, str. 463.

plemeniti Berislavić nakon sjajne pobjede nad vojskom Hasan paše Predojevića kod Siska 1593. godine.²²⁹ Lipa je stradala u kolovozu mjesecu, nakon Drugoga svjetskog rata, od udara munje, baš u vrijeme kad se agrarna reforma počela ubrzano provoditi. Vijest je o tom događaju dopisnicom dojavio ročniku tadašnje JNA Marcelu Kuševiću njegov otac, napisavši: "Pao je i zadnji turopoljski feudalac!"

²²⁹ To je mogao biti samo Stjepan, kasniji viceprotonotar Kraljevstva, jer je u vrijeme Sisačke bitke bio jedinim zrelim i djelatnim pripadnikom obitelji.

Prilog 1: Atribucije, titulacije i službe koje su za života imali nasljednici Stjepana Berislavića

br.	god.	atribucije	titulacije	službe	signature dokumenata
1.	1510			Juraj Berislavić <i>castellanus castri Medwe, castellorumque Rokonok et Lwkawecz</i> (Petar Pan)	MHT 2, dok. 185, str. 283.
2.	1511		<i>nobilis</i>		MHZ 8, str. 202.
3.	1513	<i>de Kis mlakha</i>	<i>nobilis</i>		MHT 2, dok. 208, str. 326.
4.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		MHT 3, dok. 18, str. 559.
5.	1515	<i>de Kys mlaka</i>	<i>homo regius</i>		MHZ 3, dok. 117, str. 141.
6.	1517	<i>de Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		MHT 3, dok. 19, str. 566.
7.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		isto, dok. 20, str. 567.
8.		<i>de Mlaka</i>			MOL DL, 104.304.
9.			<i>fidelis noster nobilis</i> (kralj Ludovk II.)		MHT 3, dok. 21, str. 568.
10.		<i>de Mlaka</i>			MOL DL, 104.627.
11.	1518	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		MHT 2, dok. 250, str. 387.
12.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>fidelis noster nobilis</i> (kralj Ludovk II.)		isto, dok. 251, str. 388.
13.	1519		<i>nobilis</i>		isto, dok. 263, str. 422.
14.	1520	<i>de Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, dok. 265, str. 424.
15.			<i>de Kys Mlaka</i>		MOL DL, 104.399.
16.	1522		<i>nobilis</i>		MHT 2, dok. 288, str. 507.
17.		<i>de Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, dok. 289, str. 508.
18.		<i>de Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		isto, dok. 290, str. 512.
19.	1525	<i>de Kys Mlaka</i>			isto, dok. 304, str. 540.
20.	1526	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		HDA DMV, nr. 851.
21.	1527			<i>castellanus castri Greiben</i>	HDA NRA, fasc. 136, nr. 38.
22.	1530	<i>de Thwropolya</i>	<i>nobilis</i>		MHabs 1, dok. 474, str. 443.
23.	1534	<i>de Mala Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		MHT 3, dok. 17, str. 18.
24.				<i>iudex nobilium</i>	MHZ 14, dok. 10, str. 305.
25.	1535	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i> (sa sinom Stjepanom)		MHT 3, dok. 29, str. 33.
26.	1538	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i> (sa sinom Stjepanom)		isto, dok. 33, str. 37.

br.	god.	atribucije	titulacije	službe	signature dokumenata
27.				<i>castellanus castri Lwkawecz</i> (Stjepan Berislavić)	HDA NRA, fasc. 137, nr. 7.
28.	1539	<i>de Kys Mlaka</i>		<i>homo banalis</i>	MHT 3, dok. 49, str. 73.
29.	1540	<i>de Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		isto, dok. 52, str. 77.
30.	1543		<i>nobilis</i>		MOL LR 12, fol. 39.
31.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		MHT 3, dok. 71, str. 90
32.		<i>de Kysmlaka</i>			HDA CD 1, fol. 13.
33.	1545	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		MHT 3, dok. 78, str. 97.
34.	1546		<i>egregius</i>		isto, dok. 84, str. 102-103.
35.			<i>de Kysmlaka</i>		HDA CD 1, fol. 30.
36.	1547	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		MHT 3, dok. 95, str. 131.
37.	1547	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		MHT 3, dok. 97, str. 132.
38.	1549	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>fidelis nostri egregius</i> (kralj Ferdinand)		isto, dok. 104, str. 142.
39.		<i>de Kys Mlaka</i>			ACK, dok. 254, str. 249.
40.	1550	<i>de Kys Mlaka</i>			HDA NRA, fasc. 202, nr. 21.
41.	1551	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>nobilis</i>	Stjepan Berislavić	MHT 3, dok. 169, str. 280.
42.	1553	<i>de Kysmlaka</i>			HDA CD 1, fol. 41.
43.	1554	<i>de Kysmlaka</i>			isto, fol. 56.
44.	1556	<i>de Mlaka</i>	<i>nobilis</i>		MHT 3, dok. 234, str. 376.
45.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, dok. 276, str. 434.
46.	1557	<i>de Kysmlaka</i>			HDA CD 1, fol. 65.
47.	1558	<i>de Kysmlaka</i>	<i>egregius</i>		MHT 3, dok. 250, str. 402.
48.		<i>de Kysmlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, dok. 251, str. 404.
49.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, dok. 254, str. 407.
50.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		HDA NRA, fasc. 136, nr. 7.
51.	1559	<i>de Kysmlaka</i>	<i>egregius</i>		MHT 3, dok. 267, str. 423.
52.			<i>egregius</i>		MHZ 13, dok. 12, str. 65.
53.	1560	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		MHT 3, dok. 276, str. 434.
54.		<i>de Kysmlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, dok. 277, str. 436.
55.		<i>de Kysmlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, dok. 278, str. 437.
56.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		HDA NRA, fasc. 138, nr. 23.
57.	1562	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>	Ivan Berislavić	isto, fasc. 138, nr. 24.
58.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 21.
59.	1563		<i>domina</i> (Uršula, udova Stjepana Berislavića)		APKZ ALC, ser. 2, 121.

br.	god.	atribucije	titulacije	službe	signature dokumenata
60.	1564			<i>iudex nobilium</i>	MHZ 15, dok. 4, str. 5.
61.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i> (Stjepan s majkom Helenom)		HDA NRA, fasc. 136, nr. 18.
62.	1566	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 19.
63.		<i>de Mlaka</i>			HDA CD 1, fol. 82'.
64.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		HDA NRA, fasc. 138, nr. 25.
65.	1567	<i>de Mlaka</i>			HDA CD 1, fol. 115.
66.	1568	<i>de Mlaka</i>			isto, fol 92'.
67.		<i>de Kys Mlaka</i>		Stephanus Berizlavich	HDA NRA, fasc. 138, nr. 27.
68.	1569	<i>de Kysmlaka</i>	<i>nobilis</i> (Ivan Berislavić)		isto, fasc. 136, nr. 30.
69.	1571		<i>domina</i> (Kristina, supruga Fabijana Koskovića)		isto, fasc. 138, nr. 26.
70.	1572	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 1178, nr. 10.
71.	1572	<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 15.
72.	1577		<i>gospoja</i> (Barbara Berislavić majka Stipana Nemčića)		ACK, dok. 289, str. 280.
73.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		HDA NRA, fasc. 136, nr. 28.
74.	1579		<i>domina</i> (Helena Budački, udova Ivana Berislavića)		MOL LR 4, fol. 159.
75.		<i>de Werh Ryka</i>	<i>egregius</i>		HDA NRA, fasc. 136, nr. 8.
76.		<i>de Werhryka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 10.
77.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 17.
78.		<i>de Werh Rika</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 138, nr. 28.
79.	1580	<i>de Kiss Mlaka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 31.
80.		<i>de Werh Reka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 11.
81.		<i>de Verh Reka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 14.
82.	1581	<i>de Verhreka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 29.

I. Jurković: Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: primjer Berislavića *de Werhreka de Mala Mlaka*

br.	god.	atribucije	titulacije	službe	signature dokumenata
83.	1582	<i>de Werhreka</i>	<i>egregius</i>		MOL LR 4, fol. 273.
84.			<i>egregius</i>		HDA NRA, fasc. 1178, nr. 11.
85.		<i>de Kysmlaka</i>		<i>homo banalis</i> (Ivan Berislavić)	MHT 4, dok. 27, str. 51.
86.		<i>de Werhreka</i>	<i>egregius</i>		HDA NRA, fasc. 136, nr. 12.
87.	1583	<i>de Werhreka</i>	<i>fidelis nostri</i> <i>egregius</i> (kralj Rudolf)		isto, fasc. 1178, nr. 13.
88.		<i>de Werhreka</i>	<i>egregius</i>		isto, fasc. 136, nr. 13.
89.	1590	<i>de Kysmlaka</i>	<i>egregius</i>		MOL LR 5, fol. 867.
90.		<i>de Kys Mlaka</i>		<i>homo regius</i>	MHZ 15, dok. 358, str. 383.
91.	1591		<i>egregius</i>	<i>regni Sclauoniae</i> <i>vicebanus ac comitatum</i> <i>Zagrabiensis et Crisiensis</i> <i>comes</i>	MHZ 14, dok. 22, str. 389.
92.			<i>egregius</i>	<i>regni Sclauoniae</i> <i>vicebanus ac</i> <i>comitatum Zagrabiensis</i> <i>et Crisiensis comes</i>	isto, dok. 22, str. 390.
93.		<i>de Kys Mlaka</i>	<i>egregius</i>	<i>alias vicebano et</i> <i>comitatum Zagrabiensis</i> <i>et Crisiensis comite (sic!)</i>	isto, dok. 22, str. 432.

Prilog 2: Stjecanje i gubici posjeda u vrijeme nasljednika Stjepana Berislavića

br.	god.	zakupi	adopcije	darovanja, potvrde, "nove donacije", kvarte	gubici	signature dokumenata
1.	1513				okupacija Odra, Buševac, Mala Mlaka, Buzin, Bapča, Lučlnica (Franjo Stubički)	MHT 3, dok. 19, str. 560-566; isto, dok. 20, str. 567-568; isto, dok. 21, str. 568-569.
2.	1518	zakup Malobreška 9 fl.				MHT 2, dok. 250, str. 386-387.
3.					okupacija Čehi (Baltazar Alapić)	isto, dok. 251, str. 388. isto, dok. 288, str. 507-508.
4.	1522				okupacija Mala Mlaka, Čehi (Baltazar Alapić)	MHT 3, dok. 97, str. 132-133.
5.	1534				prosvjed Lužje, Markušev Vrh (Pavao Dijanković)	isto, dok. 17, str. 18-19.
6.	1535				prosvjed Odra, Buzin, Lučlnica (Nikola Pucić, Juraj Brada i Helena udova Ladislava Imprića)	isto, dok. 29, str. 33-34.
7.		zakup Lučlnica 40 fl.				isto, dok. 250, str. 401-403.
8.	1540.				prodaja Buševac 7 sesija za 70 fl.	isto, dok. 52, str. 77-78.
9.	1543				okupacija Mlaka, Odra, Buzin, Čehi, Lužje, Lučlnica, Novaki (Ana udova Ivana Vidošića)	isto, dok. 71, str. 90; isto, dok. 95, str. 131.

br.	god.	zakupi	adopcije	darovanja, potvrde, "nove donacije", kvarte	gubici	signature dokumenata
10.	1545		adopcija Mala Mlaka, Buzin, Čehi, Lužje, Odra (Ana udova Ivana Vidošića usvaja nećakinju Anu Mindszenti)			isto, dok. 78, str. 97-99.
11.	1549				kvarta (Ana Mindszenti i Helena Barilović)	HDA NRA, fasc. 202, nr. 21.
12.	1551				prosvjed Wydosewyna in possessione Wokomerych (Mihael Wydkowbrath)	MHT 3, dok. 169, str. 280.
13.	1556				prosvjed Odra, Lužje, Markušev Vrh (Juraj Janchechych)	isto, dok. 234, str. 376; HDA NRA, fasc. 136, nr. 19; isto, fasc. 138, nr. 25.
14.	1558				prosvjed Lučilnica (Helena, udova Jurja Barilovića)	MHT 3, dok. 250, str. 401-403; isto, dok. 251, str. 403-404; HDA NRA, fasc. 136, nr. 7; MHT 3, dok. 267, str. 423-424.
15.					prosvjed Buševac (kralj Ferdinand)	isto, dok. 254, str. 407-408.
16.	1560				okupacija Mala Mlaka, Odra, Lužje, Peršinovac (Juraj Bosychowych aliter Magdalenych)	isto, dok. 277, str. 436-437.
17.	1562				okupacija Šišljavić (Juraj Budački)	HDA NRA, fasc. 138, nr. 24.

br.	god.	zakupi	adopcije	darovanja, potvrde, "nove donacije", kvarte	gubici	signature dokumenata
18.					kvarta (Katarina Kosković)	isto, fasc. 136, nr. 21.
19.	1564				okupacija Markušev Vrh (Helena Domyankowych)	isto, fasc. 136, nr. 18.
20.	1568				okupacija Čehi (Uršula Herendić)	isto, fasc. 138, nr. 27.
21.	1569				donacija vinea Petrekovicza (Ivan Berislavić)	isto, fasc. 136, nr. 30.
22.	1572				kvarta nasljednice Helene Barilović, Katarine Feyer, Margarete Herendić i Ane Myndzenthly	isto, fasc. 136, nr. 15; isto, fasc. 1178, nr. 10.
23.	1579				okupacija Mlaka, Odra, Buzin, Čehi, Lužje, Lučlnica, Novaki (Petar i Franjo Gereczy)	isto, fasc. 136, nr. 8; isto, fasc. 136, nr. 10; isto, fasc. 136, nr. 17; isto, fasc. 136, nr. 11; isto, fasc. 136, nr. 14.
24.	1581			potvrda i "nova donacija" Novaki, Mala Mlaka, Markušev Vrh, Lužje, Čehi, Odra, Buzin, Lučlnica (kraj Rudolf)		MOL LR 4, fol. 273; HDA NRA, fasc. 1178, nr. 13.
25.	1582			presuda <i>pro Stephano Berizlawich de Werh Reka ... contra heredes egregii quondam Antonij Gereczy (Petar zvani Vuk Pucarić, Uršula Blažević, Franjo Gereczy)</i>		isto, fasc. 136, nr. 12; isto, fasc. 136, nr. 13.

br.	god.	zakupi	adopcije	darovanja, potvrde, "nove donacije", kvarte	gubici	signature dokumenata
26.	1590			kvarta Ilijanci, Suteska, Poljana, Beretinci, Trnovac (Elizabeta Brada, supruga isto, pag. 852. Stjepana Berislavića)		MOL CP 47, pag. 702; isto, pag. 758-759; isto, pag. 800-801;

Prilog 3: Porezni popisi i obračuni u kojima je navedeno imovno stanje Berislavića

god.	posjedi	porte- dimovi	signatura dokumenta
1517^a	<i>Mlaka, Nowaky et Zenth Gergh</i> Georgii Beryzlavych <i>judex</i> <i>preco</i> <i>inquilini</i> <i>allodiatores</i> <i>pastor porcorum</i> <i>familiares proprii</i> <i>deserti fumi</i> ¹ <i>pauperes ad juramentum judicis relaxati</i>	15 1 1 3 2 1 4 6 22	MOL DL, 104.304.
c. 1517^b	<i>Mlaka, Nowaky et Zenth Gergh</i> Georgii Beryzlavych	15	isto, 104.627.
1520^c	<i>Kys Mlaka</i> Georgii Beryzlavych ² <i>paupers</i>	13 9	isto, 104.399.
1543^d	<i>Kysmlaka</i> Georgii Beryzlavych <i>Ibidem</i> Georgii Magdalenych ³	7 1	HDA CD 1, fol. 13.
1546^e	<i>Kysmlaka</i> Georgii Beryzlavych <i>Ibidem</i> Mathie Magdalenych <i>Ibidem</i> Georgii Magdalenych	7 1 1	isto, fol. 30.
1553^f	<i>Kysmlaka, Lochylnycza, Chehy et Novaky</i> Stephany Beryzlavych ⁴ <i>Kysmlaka dominae</i> Anne ⁵	8 1	isto, fol. 41.
1554^g	<i>Kysmlaka, Lochylnycza, Chehy et Novaky</i> Stephany Beryzlavych <i>Kysmlaka dominae</i> Anne	8 1	isto, fol. 56.
1555^h	<i>Kysmlaka dominae</i> Anne	1	APKZ ACA, 69, 1.
1557ⁱ	<i>Kysmlaka dominae</i> Annae <i>Kysmlaka, Lochylnycza, Chehy et Novaky</i> Stephany Beryzlavych	1 6	HDA CD 1, fol. 65. isto, fol. 82'.
1566^j	<i>Mlaka et Lochylnycza</i> Joanis Berizlavych ⁶ <i>Ibidem</i> Anthonii Gereczy <i>quod possidebant</i> <i>olim domina</i> Anna ⁷ <i>Ibidem</i> Gregorii Pawliskyn (<i>deserta</i>)	3 1 1	
1567^k	<i>Mlaka et Lochylnycza</i> Joannis Berizlavych Anthonii Ghereczy	3 1	isto, fol. 115.
1568^l	<i>Jegywdowcz dominae</i> Elenae Benkowych <i>relictæ</i>	3	isto, fol. 92'.

god.	posjedi	porte- dimovi	signatura dokumenta
	<i>Ibidem</i> Wolfgangi Gyczy	1,5	
	<i>Ibidem</i> Joannis Beryzlawych ⁸	1	
	Mlaka ac Syslawychy eiusdem	2	
1570 ^m	Kysmlaka, Lochylnicza, Chehy, Nowaky, Syslawychy et Jegywdowcz <i>relictæ</i> Beryzlawych ⁹	5	isto, fol. 121'.
1573 ⁿ	Lochylnicza, Jegywdowcz, Mlaka, Nowaky et Bwzyn <i>egregii</i> Joannis Chuttur ¹⁰ et <i>heredibus</i> Lyppynyei ¹¹ <i>deserti fumi</i>	6,5 3	isto, fol. 153.
	In Bwzyn et Odra Gregorii Myndzenty et Christophori Czwehych ¹² <i>deserti fumi</i>	1 0,5	
1574 ^p	<i>Ibidem</i> et in Lochylnicza, item Chehy, Nowaky et Bwzyn <i>heredum</i> Joannis Beryzlawych ¹³	9	isto, fol. 186.
1576 ^p	Lochylnicza, Chehy, Jegywdowcz, Mlaka, Nowaky et Bwzin <i>heredum</i> Joannis Beryzlawych <i>simulcum dimidia portione</i> <i>heredum</i> Joannis Lyppynyei	12	isto, fol. 202'.
1578 ^q	Lochylnicza, Chehy, Jegywdowcz, Mlaka, Nowaky et Bwzin <i>heredum</i> Joannis Beryzlawych <i>simulcum dimidia portione</i> <i>heredum</i> Joannis Lyppynyei	12	isto, fol. 229'.
1582 ^r	Lochylnicza, Chehy, Jegywdowcz, Mlaka ac Bwzin <i>heredum</i> Beryzlawych <i>cum</i> Michaele Woykffy ¹⁴ <i>Ibidem depauperatus</i>	1 11	HDA CD 1, fol. 254.
1588 ^s	Lomnyczy, Chehy, Jegywdowcz, Mlaka, Nowaky atque Bwzyn <i>heredum</i> Beryzlawych ¹⁵	7	isto, fol. 285.
1598 ^t	Iliancy <i>egregii domini</i> Stephani Beryzlawych ¹⁶	d 9	MOL CP 47, pag. 702.
	Bwssyn <i>Portio egregii</i> Stephani Berizlawych et Michaelis Zelniczey ¹⁷	d 7	isto, pag. 758-759.
	Zoteska <i>Ibidem portio egregii domini</i> Stephani Berizlawych	d 6	isto, pag. 800-801.
	Poliana, Beretinczy et Ternowcz <i>Ibidem portio</i> Stephani Berizlawych <i>cum</i> Michaele Zelniczey	d 2	isto, pag. 852.

- a) *Registrum factum super taxam regie maiestatis connumeratam circa festum beati Georgii martiris per quinquaginta denarios, in processu Petri Imprych, iudicis nobilium comitatus Zagrabiensis inter Kwppam et Zawam.*
- b) *Registrum factum super taxam regie maiestatis connumerata circa festum beati Georgii martiris per quinquaginta denarios, in processu Petri Imprich, iudicis nobilium comitatus Zagrabiensis inter Kupam et Zawam.*
- c) *Registrum super connumeratione taxe regie maiestatis anno Domini 1520. in processu nobilis Johannis de Schytharyo iudicis nobilium comitatus Zagrabiensis inter Kwppam et Zawam.*
- d) *Registrum connumeracionis subsidii regni Sclavonie anno Domini 1543. regie maiestati oblata.*
- e) *Registrum prime taxe denariorum LXXV comitatus Zagrabiensis iuxta rectificationem et defalcationem per regnicolas in congregatione eorum generali, propter desolationem per excursiones Turcarum suspectam, penes inquisitionem iudicum nobilium factam anno 1546.*
- f) *Registrum connumeracionis subsidii Regie Maiestatis unius floreni anno Domini 1553. in regno Sclavonie per egregium Ambrosium Litteratum de Gregoriancz dicati cuius prima dimidietas videlicet florenus medius ad festum Epiphaniarum Domini anni 1554. iuxta constitutionem regnicolarum eiusdem regni est exacta et administrata ordine infrascripto.*
- g) *Registrum subsidii maiestatis regie in regno Sclavoniae, primo die mensis decembris 1554, per unum florenum oblata, cuius dimidietas videlicet florenus medius ad festum nativitatis beati Joannis Baptistae anni 1555. per egregium Ambrosium Litteratum de Gregorjancz iuxta constitutionem regnicolarum eiusdem regni est exacta et administrata ordine infrascripto.*
- h) *1555. Qui non solverunt subsidium regium denariorum quinquaginta et fumales magistri prothonotarii regni denariorum decem, et alios fumales viceprothonotarii et assessorum sedis iudicariae domini bani pro termino beati Georgii martiris.*
- i) *Restantiae subsidiorum in comitatu regni Sclavoniae anni 1555. et restantiae anni 1557.*
- j) *Regestum factum super taxam seu subsidium sacrae caesariae et regiae maiestatis per dominos regnicolas in comitatu Zagrabiensi oblata pro duobus terminis videlicet beati Luce Evangeliste per florenum medium et nativitatis Domini similiter per florenum medium a sinulo fumo iuxta connumeracionem egregii Sigismundi Zermegh in suis terminis exactum et semel presentatum per Stephanum Myndzenty archidiaconum Kemlek et canonicum ecclesiae Zagrabiensis exactorem.*
- k) *Respectu connumeracionis comitatus Zagrabiensis anni 1566. desiderantur in regesto connumeracionis anni 1567.*
- l) *Regestum dicatae et subsidii regni anni 1568. per status et ordines regni Sclavoniae pro festo cathedrae beati Petri Apostoli in civitate Zagrabiensi in generali congregatione eorundem sacrae caesariae et regiae maiestatis per florenum unum oblata ac per egregium Joannem Petrychewych de Myketgyncz viceprothonotarium regni illius et dicatorem suae maiestatis in comitatu Zagrabiensi predicti regni Sclavoniae dicatae et per eundem dicatorem pro binis terminis in eodem comitatu Zagrabiensi exacti, computatis sessionibus integris, mediis, quartariisque et sextarius.*
- m) *Facta est connumeratio portarum in regno Sclavoniae in comitatu Zagrabiensi, ac processibus infrascriptorum iudicum nobilium eiusdem comitatus per me Ladislaum Imprych de Jamnicza dicatorem sacratissimae caesariae et regiae maiestatis ad id deputatum coram egregio Michaeli Literato Urnoczy jurato nobile per dominos regnicolas ad id electo item iudicibus nobilium processum eiusdem comitatu infrascriptis.*
- n) *Nova portarum connumeratio comitatu Crisiensis et Zagrabiensis in regno Sclavoniae iuxta dominorum et nobilium regnicolarum Posonii 1572. congregatorum constitutionem facta Michaeli literato Urnoczy dicatore et Christophoro Brada jurato nobile 1573.*

- o) *Nova portarum sive fumorum connumeratio in diebus comitatibus Zagrabiensi et Crisiensi dicatore egregio Michaele Vrnoczy juratis vero nobilibus Petro Chernokoczy eiusdem Zagrabiensis et Joanne Arky dicti Crisiensis comitatuuum peracta et absoluta est 1574.*
- p) *Nova portarum sive fumorum connumeratio in duobus regni Sclavoniae comitatibus Zagrabiensi videlicet et Crisiensi dicatore egregio Michaele Vrnoczy juratis vero regni nobilibus Petro Poyatyeh eiusdem Zagrabiensis et Joanne Arky dicti Crisiensis comitatuuum peracta et absoluta est anno 1576.*
- q) *Regestum connumerationis novae portarum seu fumorum in duobus regni Sclavoniae comitatibus Zagrabiensi videlicet et Crisiensi, dicatore egregio Michaele Vrnoczy, juratis vero nobilibus Francisco Ztholmykowych eiusdem Zagrabiensis et Georgio Fynthych dicti Crisiensis comitatuuum, super dica sacratissimae caesareae et regiae maiestatis anni 1578. peracta et absoluta anno 1579.*
- r) *Regestum novae connumerationis fumorum sive portarum in duobus regni comitatibus Zagrabiensi videlicet et Crisiensi dicatore egregio Michaele Vrnoczy, juratis vero nobilibus egregiis Moyse Homzky eiusdem Zagrabiensis et Georgio Fynthych dicti Crisiensis comitatuuum, super subsidio sacratissimae caesareae et regiae maiestatis unius floreni pro praesenti duntaxat anno in duobus terminis administrando anni 1582.*
- s) *Regestum juxta novam connumerationem portarum anni 1588.*
- t) *Regestum comitatus Warasdiensis super connumeracione domorum anni 1598.*

- 1) *Deserte noviter propter famem exierunt.* U Registru se za tu godinu ne javljaju samo *deserti fumi* nastali zbog godine gladi, već i oni opustošeni osmanskim naletima, ali i oni nastali zbog kužne pošasti. Opustjeli su dimovi te godine činili 11,57% ukupnog broja poreznih jedinica tog distrikta Zagrebačke županije.
- 2) Te je godine Petar Imprić od Jamnice, inače dikator od 1507. do 1517. god. (usp. bilj. a-b; Jurković, Raseljena plemićka obitelj..., str. 163, bilj. a-b), već u više navrata opljačkao posjede Jurja Berislavića u Lučilnici (usp: MHT 2, dok. 265, str. 424-425; isto, dok. 289, str. 508-511; isto, dok. 290, str. 511-512).
- 3) Stjepan, Jurjev sin, napao je 1538. posjed Jurja Magdalenića u Maloj Mlaci (usp. MHT 3, dok. 33, str. 37-38). Osamnaest je godina kasnije, pak, Stjepan s bratom Ivanom morao trpjeti nasilništva mladoga Gašpara Magdalenića (usp. isto, dok. 276, str. 434-435.).
- 4) Stjepan, stariji sin Jurja Berislavića.
- 5) Ana Mindszenti, starija Stjepanova i Ivanova sestra. Brat njezinoga supruga je bio Stjepan Mindszenti *exactor* (usp. bilj. j).
- 6) Ivan, mlađi sin Jurja Berislavića.
- 7) Antun se Gereci u dokumentima javlja kao suprug Barbare Barilović, kćeri Stjepanove i Ivanove sestre Helene.
- 8) Premda se iz tog popisa može činiti da je Ivan još uvijek živ, njegova je supruga Helena već u dokumentu iz 1567. god. navedena kao udovica.
- 9) Anonimna je Ivanova udovica zapravo Helena, kćer Ivana Budačkog od Gorice.
- 10) Ivan Csutor, drugi suprug Helene Budački. On je bio tutorom Heleninoj djeci iz prvog braka do 1581. god., kada je Stjepan od njega preuzeo patrimonij Berislavića.

- 11) Ivan Lipnički od Cernika i Antun Gereci uspjeli su zadobiti kraljevskim darovnicama posjede u Turopolju izumrlih plemenitih obitelji Ivana Vidošića, Jurja Pisca od Godinice i Martina Sartora od Blatnice (usp. LR Bojničić, dok. 176, str. 118; isto, dok. 186, str. 124).
- 12) Grgur Mindszenti i njegov zet Kristofor Cvetic dijelili su kvartu Ivanove i Stjepanove sestre Ane, inače Grgurove supruge.
- 13) Riječ je o maloljetnim nasljednicima Ivana Berislavića.
- 14) Mihael Vojković od Klokoča, unuk Helene Benković. Unuk Helenine sestre Peregrine, Stjepan Berislavić, dijelio je s Mihaelom patrimonij Benkovića u Ježdovcu (rodbinsku vezu usp. u Prilogu: "Rodoslovlje Berislavića Malomlačkih u 16. stoljeću").
- 15) Zadnji spomen Ivanovih maloljetnih nasljednika.
- 16) Stjepan, sin Ivana Berislavića.
- 17) Stjepanov šurjak. Njih su dvojica oženili sestre Doroteju i Elisabetu Brada te su bili dionicima patrimonija pok. punca Petra Brade u Buzinu, Suteski, Poljani, Beretincu i Trnovcu.

Ivan Jurković

**A Displaced Noble Family during the Ottoman Threat: the Example of the Berislavići
(Second Part – Stephen Berislavić's Heirs during the Sixteenth Century)**

Summary

The narration of the sixteenth-century history of the family of the Berislavići of Vrhrika in their new setting of Mala Mlaka of Turopolje starts with the death of Stephen, the first displaced member of that family, in 1510. In spite of the fact that Stephen's heirs fully acclimated to their Turopolje environment and that their ancestral estates were definitely lost by the Ottoman conquest of Vrhrika in 1513, they still preserved the consciousness of their origin up to the fourth generation. Based on the example of that family, the article gives a sociological and historical analysis of the problem of displacement of Croatian lesser and middle nobility caused by the bellicose Ottoman military threat. By the employment of different strategies (entering military and administrative services to the magnates and authorities; creation of a network of relationships of marriage, adoption, kinship, friendship and business, particularly among the aristocratic and ecclesiastical circles; acquisition of landed estates by purchase, mortgage, lease and/or inheritance), the Berislavići succeeded in establishing for themselves a system of domestication defined by modern sociology as the most human and the only acceptable way of integrating into the new surroundings – *integration*.

Key words: Croatia, the Early Modern Period, Ottoman Empire, refugees, nobility.